

Gyerekek – Szülők – Közösségek

Módszertani ajánlások
a gyerekekkel, a szülőkkel és a közösségekkel végzett munkához
a Biztos Kezdet program munkatársai számára

Módszertani kézikönyv II. kötet

Szülők

Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet – Gyerekesély projekt
www.biztoskezdet.hu

A kötet szerzői:
Berta Ferenc, Farkas Mária, Pattermann Kinga, Regős Judit,
Szilvási Léna, Tölgyesi Klára
Szakmai vezető: Szilvási Léna
Szakértők: Bányai Emőke, Szilvási Léna
Szerkesztette: Balázs István
A kötet munkálatait koordinálta: Tóth Julianna
Fotók: Bege Nóra, Hargitai Dávid, Révész Róbert, Szász Marcell

A kötet számára készült fotók helyszínei:
Budapesti családok otthona a IX., XI. és XIII. kerületben
Kíncskereső Óvoda, Budapest
Vadrózsa Biztos Kezdet Gyerekház, Pécs
Szeged, Odú Központ
Down Alapítvány, Budapest
Napsugár Bölcsőde, Nyíregyháza
Köszönet minden fotón szereplő gyereknek, az együttműködő
szülőknek és szakembereknek!

Megjelent a TÁMOP 5.2.1. „Gyerekesély program országos
kiterjesztésének szakmai-módszertani megalapozása és
a program kísérése” program keretében az Európai Unió
támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával.

Jelen kiadvány a jogtulajdonos engedélye nélkül sem részben,
sem egészben, sem elektronikus, sem mechanikai eljárással
nem másolható, ideértve a fénymásolást, a számítógépes
adatrögzítést vagy adatbankban való felhasználást is.

Módszertani kézikönyv II. kötet

Szülők

Módszertani ajánlások
a szülőkkel való együttműködéshez
a Biztos Kezdet program munkatársai számára

Tartalom

Előszó	5
1. EGYÜTTMŰKÖDÉS A SZÜLŐKKEL	
Bevezetés	7
1.1. A gyerek fejlődésének motorja a szülő	8
1.2. A gyerekek sérülékenysége és érzelmi ellenálló képessége – Kockázatok és védőtényezők	9
1.3. A gyerekevelés kultúrája	10
1.4. Kapcsolat kialakítása a családokkal	12
A partneri kapcsolat a szülőkkel a gyerek fejlődését szolgálja	12
Minden találkozás lehetőség is egyben	13
Mivel erősíthetjük a szülő és a gyerek kapcsolatát?	13
A bizalom légköre – a szülők támogatása	15
Változni, változtatni mindenkinek nehéz – A bizalmatlanság okai	16
1.5. A magabiztos szülő – A szülők megerősítése	18
Az <i>empowerment</i> fogalma	18
Mit jelent az <i>empowerment</i> hétköznapi nyelven?	18
A belső erőforrások felderítése, a szülő magabiztossá tétele	19
2. A BIZTOS KEZDET PROGRAM ÉS A GYEREKHÁZAK	
Bevezetés	23
2.1. A Gyerekházak működése	24
A Biztos Kezdet program legfontosabb alapelvei	24
A Gyerekházakban végzett munka során alkalmazott alapelvek	25
Szempontok a gyerekek számára kedvező környezet kialakításához	25
A Gyerekházak nyitvatartása és időbeosztása	26
A legfontosabb partner a szülő.	26
Fontos feladat a gyerekek megfigyelése	27
A hasonló programokkal, társszakmákkal való együttműködés	27
Képzések, megbeszélések	28
2.2. Családok a Gyerekházban	29
Szülők és gyerekek együtt a Gyerekházban	30
<i>Ráérünk!</i>	30
<i>Biztonság, kötődés, mintanyújtás</i>	30
<i>Mégis: ki játszik itt?</i>	30
<i>Apróságokra figyelünk – a szülő bevonása a gyerek megfigyelésébe</i>	30
Játsszunk együtt! A szülő bevonása a gyerekekkel való játékba	31
<i>A közös játék ösztönzése.</i>	32
<i>Amikor nehéz játszani</i>	32
Beszélgetés, mesélés, meseolvasás	33
<i>Nagyobbacska gyerekekkel (3 és fél – 4 éves kortól)</i>	33
<i>Olvassunk mesét!</i>	33
<i>Milyen könyvek legyenek a Gyerekház polcán?</i>	33
Játsszunk otthon! Az otthoni játék ösztönzése	34
Az apák szerepe fontos!	35
<i>Apás játékok</i>	35
<i>Férfiak a Gyerekházban</i>	36
A viselkedéskontroll fejlődése, nehéz helyzetek kezelése	36
<i>Mire jó a rosszalkodás?</i>	36
<i>Az eltérő viselkedésű gyerekek</i>	37
A gyerek otthonának meglátogatása	38

3. A CSALÁD – A GYEREKNEVELÉS TERMÉSZETES KÖZEGE

Bevezetés	43
3.1. A család, amelyen keresztül a gyerek megismerhető	44
A család, ahonnan származunk	44
A család mint a legközelebbi kapcsolatok rendszere	44
3.2. A családok sokfélék	45
A szegénységben élő családok	45
<i>A középosztályhoz tartozó, és a szegénységben élő családok eltérő életciklusai</i>	45
A sokproblémás családok	47
3.3. A Gyerekházak szerepe a gyerek fejlődésének segítésében	49
A humánökológiai modell	49
A környezeti térkép	51
A szolgáltatások újfajta szervezése a Gyerekházakban	52
3.4. Különleges helyzetek	53
Sérült, értelmileg akadályozott szülők	53
Serdülőkori terhességek, fiatal szülők	53
3.5. Bántalmazás és elhanyagolás kisgyermekkorban	55
Az odafigyelés hiánya, a csecsemő elhanyagolása	55
Elhanyagolt szülők, elhanyagolt gyerekek	55
Gyermekbalesetek, véletlen balesetek	56
Gyerekek fizikai bántalmazása	57

4. A SZÜLŐK MEGERŐSÍTÉSÉNEK FORMÁI

Bevezetés	59
4.1. Egyéni beszélgetések családokkal, szülőkkel	60
Hallgatni és meghallgatni	60
Az empátia	61
Én-üzenetek	62
A felelősség elhárítása	62
A szülő-gyerek kapcsolat erősítése	63
A szülők kezdeményezéseinek támogatása	64
Figyeljünk az erősségekre! – A megoldásközpontú modell.	65
A videofilmek ereje	67
<i>Hogyan zajlik a filmezés?</i>	67
4.2. Szülői csoportok a Biztos Kezdet Gyerekházakban	69
Miért jó a csoport a szülőknek?	69
A csoportszervezés	69
Miért jó a csoport a Gyerekház munkatársának (a csoportvezetőnek)?	69
A szülőkkel folytatott csoportos beszélgetés tudatos tervezése és megvalósítása	71
Felkészülés a foglalkozásra	73
Nyitó szakasz: Ismerkedés a csoportban	74
Interaktív szakasz: témafeldolgozás	76
Záró szakasz	79
Direkt és indirekt csoportok	80
A csoportvezető	83
A csoportvezető hozzáállását jellemző alapelvek	83
A csoportvezető tulajdonságai	84
A csoportokban gyakran előforduló nehéz helyzetek kezelése	85
<i>Mit tehetünk, ha valaki sírva fakad a csoportban?</i>	85
<i>Egy csoporttag a többieknél sokkal több figyelmet igényel</i>	86
<i>Egy vagy több csoporttag ellenáll</i>	86
<i>Nevetgélés a csoportban</i>	86
<i>Csoporttagok hajbakapnak</i>	86
Szakmai önértékelés csoportvezetőként	87
Szakirodalom	92

Előszó

A Biztos Kezdet Gyerekházak, ha jól működnek, mindenütt másfélék: igazodnak a helyi igényekhez, ugyanakkor néhány közös jellegzetességük is van, mindenekelőtt az, hogy itt kisgyerekek, szülők és az őket segítő szakemberek találkoznak rendszeresen – reményeink szerint oldott légkörben és barátságos körülmények között. Módszertani Kézikönyvünk II. kötete a gyerekek, a szülők és a Gyerekházak munkatársai között kialakuló kapcsolatokkal foglalkozik. A hangsúly mindenütt a *kapcsolaton* van: a szülő és a gyermek közötti, a szülők és a Gyerekház munkatársa közötti, valamint a Gyerekházba járó gyerekek és a szülők egymás közötti viszonya áll a figyelem középpontjában. Természetesen egyik területet sem lehet kimerítően bemutatni, ráadásul ezek a kapcsolatok napról napra változnak: amit ma még nyilvánvalónak tekinthetünk, rövidesen átalakul, új jelenségek bukkannak fel, mások megszűnnek.

Az **1. fejezet** („Együttműködés a szülőkkel”) a szülő-gyerek kapcsolatnak azokat a vonásait mutatja be, amelyek a Gyerekházban különös hangsúlyt kaphatnak. A Gyerekházba járó kisgyerekek nemcsak egyéni tulajdonságaik, fejlettségi szintjük szerint különböznek egymástól, hanem szüleiknek is különféle elképzeléseik és szokásaik lehetnek a gyermekneveléssel kapcsolatban. Ebben a sokféleségben nem könnyű eligazodnunk, hiszen a különféle kultúrákban más és más kapcsolati minták érvényesek, más tekintenek a szülők elfogadhatónak, jónak, kíváncsának; más várnak el gyerekeiktől. A **2. fejezet** („A Biztos Kezdet program és a Gyerekházak”) a Gyerekházakkal, az ott zajló mindennapokkal foglalkozik, sok gyakorlati példával, közvetlenül felhasználható ötlettel.

A **3. fejezetben** („A család – a gyermeknevelés természetes közege”) sok szó esik a hátrányos helyzetű, szegénységben élő, sérült, a többségtől eltérő gyerekekről és családjukról,

a velük való kapcsolatáról. A Biztos Kezdet program fontos feladata, hogy elérje őket, vonzóvá tegye számukra a Gyerekházakat, kedvező terepet és feltételeket biztosítson a gyerekek fejlődéséhez, a bennük rejlő lehetőségek kibontakoztatásához. Ez a munka különleges érzékenységet, toleranciát, kreativitást, szakértelmet és türelmet igényel. Sok kérdést vethet fel, amelyekre nem könnyű megtalálnunk a választ. Vannak azonban olyan támpontok, amelyek segíthetnek az eligazodásban. Reményeink szerint kötetünk arra mindenképpen alkalmas lesz, hogy némi tájékozódást tegyen lehetővé, szempontokat, ötleteket adjon azoknak a munkatársainknak, akik a Gyerekházakban valódi úttörő munkára vállalkoznak.

A gyerekek és a családok sokfélesége ellenére vannak olyan feltételek, megközelítésmódok, amelyek nagy valószínűséggel segítik a jó kapcsolatok kialakulását. Ezek-

ből mutatunk be kötetünkben néhányat, elsősorban a **4., módszertani fejezetben** („A szülők megerősítésének formái”), de nem kizárólag ott. Mindvégig arra törekedtünk, hogy ne csak elvont, tudományos ismereteket gyűjtsünk össze, hanem ezeket rögtön megpróbáljuk lefordítani úgy, hogy a Gyerekházak munkatársai számára alkalmazhatók legyenek.

Ami ma ebben a kötetben olvasható, az a tapasztalatok fényében feltehetően rövidesen kiegészítésre, változtatásra szorul, új kérdések merülnek fel, mások veszítenek jelentőségükből. Kiadványunk így a későbbiekben mindenképpen változtatásra, átdolgozásra szorul, semmiképpen nem tekintjük lezárt, végleges formának, csak egy olyan első változatnak, ahol a következő variációk társszerzői már a Gyerekházak mai munkatársai lesznek.

Együttműködés a szülőkkel

1

BEVEZETÉS

„A gyerek fejlődésének motorja a szülő.”

(Urie Bronfenbrenner, 1979)

Aki gyerekekkel dolgozik, általában kapcsolatba kerül a gyerek szüleivel is. Különösen így van ez a legkisebb gyerekek esetében. Náluk a szülőkkel való szoros együttműködés nélkülözhetetlen, mivel ők a gyerek életének legfontosabb szereplői. Kapcsolatok nélkül nincs élet. Minden gyerek úgy válik társadalmi lénnyé, hogy kötődik más személyekhez. A gyerek csak gondoskodó környezetének visszajelzései révén, annak segítségével lesz képes megtalálni helyét a világban, és értékes lényként megélni önmagát.

A gyerek fejlődésének motorja a szülő. Ez minden életkorra igaz, de minél kisebb a gyerek, annál sorsdöntőbb a szülő szerepe. A gyerek érzelmi biztonságának alapját a szülővel való kapcsolat jelenti. A szülők társadalmi helyzete, kiszolgáltatottsága meghatározza a köztük kialakuló és épülő kapcsolatot, így az közvetlenül hat a gyerek fejlődésére. Csak az a gyerek érezheti magát biztonságban, akinek szüleit

tisztelik, és akinek a szülei aktív szereplői sorsuk alakításának. A Gyerekház munkatársainak feladata, hogy bizalommal forduljanak a nélkülözésben élő szülők, családok felé.

A Biztos Kezdet program a saját erőforrásokra épít. Ez lehet egyéni („tudom, ki vagyok”), lehet társas („ismerem a körülöttem élőket, a családokat és gyerekeket”), lehet közösségi (az együtt élő csoport közös erőforrása), illetve lehetnek a Gyerekházak hálózatának erőforrásai. A program akkor sikeres, ha a Gyerekház tevékenysége erősíti a szülők közösségét, és hat a közösség egészére is. Ehhez szükséges, hogy tudatában legyünk a közösség és a kultúra egy-egy ember, egy-egy csoport életére gyakorolt hatásának. Változást egy közösség életében akkor érhetünk el, ha ismerjük és meg tapasztaljuk a változás, az egyéni fejlődés törvényszerűségeit, továbbá képesek vagyunk alkalmazni tudásunkat mindennapi tevékenységük során.

A szülői nevelés szerepe kulcsfontosságú abban, hogy olyan társadalmat alakítsunk, amilyenben élni szeretnénk. A szülői nevelés minősége társadalmi kérdés. Hat a gyerek fejlődésére és jóllétére, következményei messzemenően meghatározzák a társadalom fejlődését.

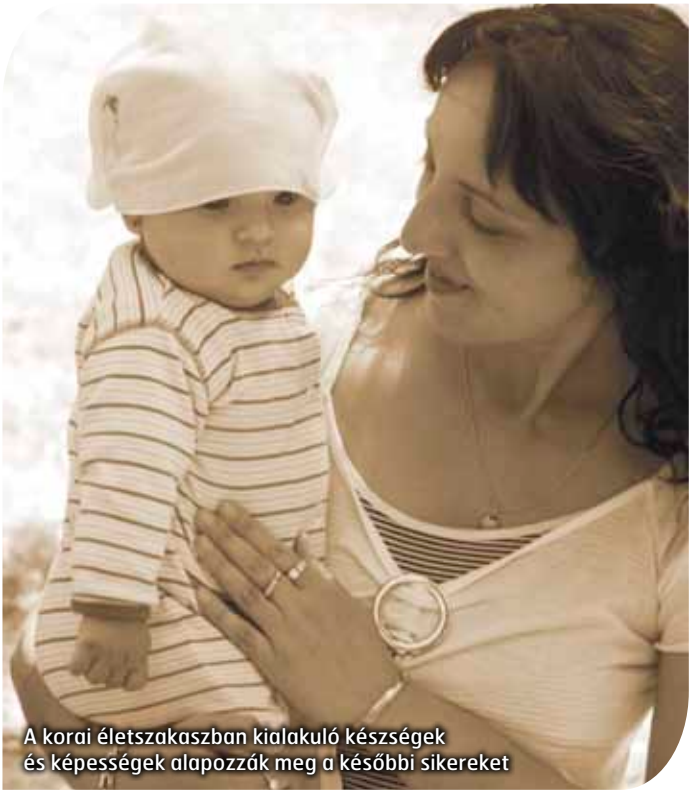
Ugyanakkor nem könnyű szülőnek lenni! Különösen azok számára nem az, akik nem rendelkeznek jó szülői mintákkal. A szülői viselkedést gyakran a gyerekkori tapasztalatok határozzák meg. A szülői minták szélsőségesen különböznek lehetnek: vannak, akik sok érzelmet és elfogadást kaptak, mások elutasításban vagy egyértelmű elhanyagolásban részesültek.

Fontos emlékeznünk arra, hogy a gyerekek számára a szülő a legfontosabb akkor is, ha messze nem tökéletes. Ezt bizonyítják az alábbi idézetek, amiket már „felnőtt” fiatalok mondtak szüleikről:

- „Mindig jól főzött, de játszani sosem láttuk.”
- „Fájt a feje, amikor hazaért; egyszer voltunk nyaralni.”
- „Ő szült meg, őtőle tanultam énekelni, játszani, szeretni.”
- „Még mindig érzem azt a meleget, ami a kezéből áradt.”
- „Ha részeg volt, valamelyikünket mindig elvert, de amikor nem ivott, ő mesélte a legszebb meséket.”
- „Még mindig itt van nálam a fényképe, amin nagyon szép. Ilyen volt mindig is.”
- „Hol börtönben volt, hol egy másik országban, de nagyon szép leveleket írt a születésnapomra.”
- „Soha nem volt pénzünk, sokat éhezünk, és mindig szomorú volt, de alig vártam, hogy hazaérjek a sulis után.”
- „A testvérem vigyázott ránk, a nagyfi főzött, őt csak cigizni láttuk az udvaron, de ha igazán kellett valami, mindig segített.”
- „Ha nem tudom, hogyan döntsék, arra gondolok, hogy ő most mit mondana.”

Egyre világosabban látható, hogy a társadalom összetartó ereje nélkülözhetetlen feltétele a fenntartható társadalmi és gazdasági fejlődésnek. A társadalmi kohézió, a társadalmi tőke az emberek és emberi hálózatok között olyan kapcsolatokat jelent, ami a kölcsönös bizalom normáira épül. A társadalom legkisebb egysége, a család, a lakóközösség az, ahol ez az összetartó erő megszületik, vagy épp ellenkezőleg: elvész. Amennyiben a család sikeresen alakít baráti kapcsolatokat és támogató

szomszédsági hálózatokat, az a közösség összetartó erejét növeli. Ha ellenben a család életét nehézségek, feszültségek, nélkülözések jellemzik, ha szétesett, kriminalizálódott lakóhelyi környezetben él, akkor a közösség összetartó ereje megszűnik, a közösség szétforgácsolódik. E folyamat felismerése nyomán minden felelős kormánynak törekednie kell a gyerekek fejlődését veszélyeztető kockázatok csökkentésére és a gyerekes családokat támogató védőtenyező (védőfaktor) erősítésére.

A szülők számára az egyik legnehezebb időszak a terhesség, valamint a szülés és a kisgyerek nevelésének első évei. Kimerítő, amikor a szülők fáradtak, kialvatlanok, erőforrásaik megfogyatkoznak. Miközben a szülők alkalmazkodnak az új családi szerepekhez, nehéz anyagi helyzetbe is kerülhetnek; új egyensúlyt kell kialakítaniuk családi és munkavállalói, jövedelemszerzői szerepkörökben is. Sok kisgyerekes szülő érzi úgy, hogy érzelmi és fizikai tartalékai elhasználódtak, és a tágabb család vagy környezet támogatása nélkül kiszolgáltatottá válik mindenféle gazdasági vagy érzelmi természetű, külső stressz-tényezővel szemben. Fokozott nehézséget élnek át azok a szülők, akiknek gyereke beteg, vagy különleges szükségletei vannak. A szülők gyakran észrevétlenül maradó csoportja az, akiknek gyereke a születés idején vagy közvetlenül utána meghalt.

Vannak gyerekek, akik nélkülözésben élnek, mégis egészségesen fejlődnek. Ez a jelenség a gyerekek érzelmi ellenálló képességére hívta fel a figyelmet. Ellenállóak vagy reziliensek azok a gyerekek, akik nehéz körülményeik ellenére normálisan fejlődnek. Több kutatás vizsgált olyan gyerekeket, akik hajléktalanságban, háborús környezetben, extrém szegénységben éltek, vagy akiket súlyos trauma, veszteség ért. Két tényezőt említenek leggyakrabban az érzelmi ellenálló képesség előrejelzői között: ezek a gondoskodó felnőttel való jó kapcsolat, valamint a gyerek jó képességei (Fónagy 1994, Masten 1998). A szülő-gyerek kapcsolat, a szülő beszősége, érzékenysége, rendszeres és kiszámítható gyereknevelési szokásai jelentik azt a közvetlen környezetet, amely védetté teszi a gyereket a kockázatokkal szemben. Különösen kedvezőtlen szociális körülmények között a szülő akkor hatékony, ha szigorúbb, ugyanakkor meleg szívű és gondoskodó tud maradni, szoros kapcsolatot képes kialakítani a gyerekkel. Amennyiben ilyen szülő nem elérhető a gyerek számára, akkor más gondoskodó felnőtt jelenléte szükséges.

Védőtenyezőt jelentenek a gyerekek egyéni képességei is. Kedvező veleszületett adottságai, barátságos természete, valamint a korai években formálódó készségei: nyitottsága, tehetsége, önbizalma, én-hatékonyságának megtagasztalása azok a tényezők, amelyek növelik ellenálló képességét.

Mind a szülői bánásmód, mind a gyerek képességei változathatók, különösen a korai években. Az ekkor kialakuló készségek és képességek további sikerekhez vezetnek. A jó képességű gyerekek az iskolában könnyen alkalmazkodnak, jobb kapcsolatot alakítanak ki tanáraikkal. A korai beavatkozások célja éppen azoknak a védőrendszereknek a megerősítése a gyerek környezetében, melyek a fejlődést a korai években kedvező irányba kormányozzák.

A Gyerekházak is ilyen védőtenyezőt jelentenek. A Gyerekházak megelőzhetik a nélkülözésben élő családok gyerekeinek fejlődési elmaradásait, amennyiben:

- segítik, hogy a szülőkkel, családtaggal és más, a gyerek számára fontos személyekkel jó kapcsolat alakuljon ki;
- bevonják a szülőket a gyerek nevelésébe;
- pozitív mintákat közvetítenek;
- aktív kapcsolatot alakítanak ki a családokkal, a település intézményeivel és a lakóközösség egészével.

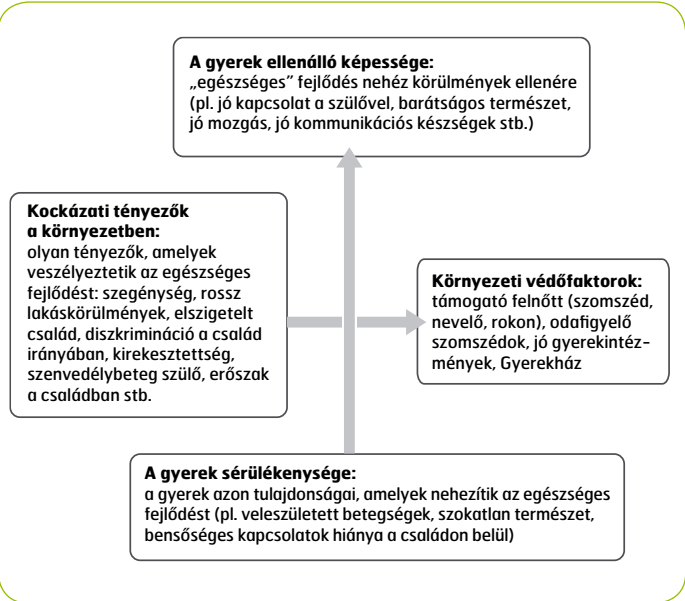
A gyerekek helyzetének elemzéséhez, valamint a beavatkozások tervezéséhez fontos ismernünk a gyerek sérülékeny-

ségét és erősségeit, de fel kell mérnünk a fejlődésüket meghatározó kockázatok és védőtenyezőket is.

A következő táblázat és az alábbi ábra a gyerek fejlődésére ható pozitív és negatív tényezőket mutatja. Nézzük meg kissé részletesebben, milyen tényezőkre gondolhatunk jellemzően kisgyermekkorban.

Kockázatok	Védőtenyező
■ szegénység (éhezés, fűtetlen lakás, játékok hiánya, elégtelen ruházat stb.); ■ rossz lakáskörülmények (szűkös tér, rossz higiénés körülmények, víz nincs bevezetve, egészségtelen fűtés, nem biztonságos vezetékek, balesetveszély stb.); ■ társadalmi csoportok elkülönülése a településen; ■ zsúfolt vagy elérhetetlen gyermekintézmények; ■ reménytelenség következtében rossz hangulat a családban (erőszak, konfliktus, kriminalitás stb.); ■ szenvedélybetegség a családban stb.	■ aktív szociális iroda; ■ a település fejlődését szolgáló önkormányzat; ■ együttműködő szakemberek; ■ könnyen igénybe vehető szolgáltatások; ■ munkahelyek helyben vagy a közelben; ■ megfelelő képzési programok; ■ aktív civil szervezet a településen; ■ helyi közösség; ■ jó óvoda, iskola elérhető közelben; ■ Gyerekház stb.

Az egy-egy gyerek fejlődését meghatározó tényezők megfogalmazhatóak a családok, a közösség szintjén, illetve az egész ország vonatkozásában.

Kockázatok és védőtenyező, erősségek és sérülékenységek

A gyerekek fejlődése, szocializációja különböző kultúrákban más és más értékek, hiedelmek szerint szerveződik, és ez is hat a gyerekek fejlődésére. Fontos különbségek fogalmazódnak meg a gyereknevelés „hagyományosan kollektivistikus” és „modern individualisztikus” mintái között.

A hagyományos szemlélet szerint a gyerek érdekei a tágabb közösség (család, rokonság, helyi társadalom) érdekeinek rendelődnak alá: a szocializáció során nagyobb hangsúlyt fektetnek az engedelmisségre, a felnőttek és a tekintély tiszteletére, a szabályok követésére. A hagyományos kultúrákban merevbbek a nemi határok és szerepek. A szülői nevelés inkább tekintélyelvű.

A „modern”, individualisztikus orientációjú nevelés során mind a fiúk, mind a lányok szocializációjának célja az érzelmi függetlenség, a verbális kifejezőkészség, a versenyszellem, az intellektuális és művészi teljesítmény. A „modern” szemlélet szerint a fejlődés és a tanulás kiindulópontja a gyerek saját kezdeményezéseire épülő felfedező tevékenysége és tapasztalata, valamint a gyereket követő szülői (nevelői) instrukció és a párbeszéd. A „modern” szemléletben a szülő határozott, de engedékeny, és a gyereket már egészen korán saját akarral rendelkező, önálló személyiségnek tekinti.

A valóságban természetesen a minták nem válnak el élesen egymástól. Az egyes szülők gyereknevelési szokásait egymásnak ellentmondó értékek és hiedelmek határozhatják meg, koherenciájuk messze nem teljes. Ugyanakkor a „modern” és a „hagyományos” gyereknevelési szemlélet megkülönböztetése fontos, mivel Európában erős az összefüggés a szülők társadalmi-gazdasági helyzete és gyereknevelési szokásai között. Az iskolázott szülők közül többen nevelik gyerekeiket modern szemléletben, mint az iskolázatlanabbak, a kevésbé iskolázott családokban inkább jellemzőek a hagyományosabb szülői szerepek. Természetesen a csoportokon belüli változatosság jelentős, a szokások különbözőek, családokként és gyerekeként is más-más szokásrendszerben állnak össze. Az anyai szeretet formái kultúráként szintén eltérők.

Az anyai szeretetnek lényegében két iskolája létezik: a „függetlenség-orientált” és a „közösségközpontú” anyai gondoskodás. A függetlenségre nevelő „iskola” követői az első pillanattól fogva arra törekednek, hogy a gyerek énképét és önálló akaratát fejlesszék, a másik „iskola” képviselői ennek ellenkezőjét közvetítik: azt az érzést, hogy az új jövővénny a közösség tagja, amelyben az összetartozás és a hierarchiák tisztelete fontosabb az individuális képességek kibontakozásánál.

A közösségközpontú iskola az ősbib – az emberiség évezredekén át ennek megfelelően nevelte utódait, és máig ennek szabályai szerint cseperedik fel a legtöbb ember. A függetlenségre nevelők iskolája elsősorban a fejlett nyugati, ipari államokban talált követőkre. Legjellemzőbb azonban a gyereknevelési kultúrák keveredése, különösen a gyors iparosodás útjára lépő országokban. Ott, ahol az emberek még szorosan a nagycsaládi kötelékeken belül élnek az életüket, a munkájuk révén azonban már egy modern, teljesítményorientált világban kell helytállniuk. Az indiai, városi középosztályba tartozó asszonyok például egyfelől nagy hangsúlyt fektetnek gyerekeik képzésére és jó iskolai teljesítményére, másfelől semmi különös nem találnak abban, hogy odaadón szoptassák akár tízéves gyereküket is. Az önállóság és a felelősség tudat kialakítása önmagában nem elérendő cél a szemükben.

A függetlenségorientált anyák mindenekelőtt pillantások és beszéd útján kommunikálnak gyerekükkel, és már a csecsemőket is „párbeszédbe” vonják be, minden gügyögést és kézmozdulatot önálló véleménynyilvánításként értelmeznek. Ezzel párhuzamosan minimálisra csökkentik a kicsivel való testi kapcsolatot, fontosnak tartják, hogy a kicsi egyedül fekhessen, egyedül játszhasson, egyedül alhasson. A „közösségközpontúak” ezzel szemben állhatatosan hordozzák gyereküket, rendszeres masszírozással, ringatással és dobálással stimulálják annak testérzetét. Tudatosan vagy tudattalanul minden szerető és lelkiismeretes anya azokat a személyiségjegyeket fejleszti, amelyek gyereket az adott közösség sikeres, elismert tagjává teszik.

Ott, ahol az individuális adottságok kibontakoztatásán múlik a siker, másképp gondoskodnak az anyák gyerekeikről, mint azokban a társadalmakban, amelyek mindenek fölé helyezik a társadalmi összhangot. Olykor az anyai szeretet és a szülői jogok fölé is. Sok nyugat-afrikai kultúrában például az a szokás, hogy a gyereket már kicsi korukban idegen családoknál helyezik el, hogy így erősítsék a klánok és a falvak közötti köteléket. Az fel sem merül, milyen lelki hatásai vannak ennek hosszú távon. „Az anya hasában a gyerek egyetlen ember tulajdona, de a születése után mindenkié” – vallják a nsók, egy nyugat-kameruni népcsoport.

Forrás: Romberg, J. (2007) *Mi az anyai szeretet?*
GEO Magazin, 10, 25–49. o.,
(Heidi Keller: *Cultures of Infancy* című könyve alapján)

Egy kameruni (fent) és egy német (lent) négyéves rajzából kiderül, hogyan látják magukat és családjukat a különböző kultúrákból származó gyerekek

A szülők és a gyerekek naponta ismétlődő közös tevékenysége, közös élményei teszik lehetővé, hogy a gyerekek viszonylag rövid idő alatt elsajátítsák környezetük nyelvét, szokásait, értékeit, és aktív, értő résztvevői legyenek a közösség életének. A közösségek, kultúrák, társadalmi csoportok szokásai közötti különbségek aránylag jól érzékelhetők. Mégis van, ami minden emberben közös, és ami az emberi fejlődés egyetemes alapját alkotja: ez az ember veleszületett, ösztönös képessége a kommunikációra, a párbeszédre, a másik ember szándékainak figyelembevételére.

A modern társadalmakban a kultúrák nem elkülönülten léteznek. A mai gyerekek életét többféle kultúra határozza meg: szülei, nagyszülei kultúrája, valamint annak a közvetlen társadalmi közegnek a kultúrája, amelyben élnek. A kulturális hatások változatosságát és jelentőségét növeli az is, hogy a fejlett világra egyre jellemzőbb az újabb és újabb bevándorló csoportok megjelenése és egymás mellett élése. Minden újabb generáció egyre sűrűbben találkozik a mindennapokban is különböző kultúrákkal.

A gyerekek mindennapjainak kultúrája is sokat változott az utóbbi évtizedekben. Az anyák tömeges munkavállalása a fejlettebb országokban, a munkanélküli szülők tömeges megjelenése az átalakuló kelet-európai társadalmakban alapvetően megváltoztatja a kisgyerekek hétköznapijainak ritmusát, jellegét. A televízió és a videojátékok térnyerése a kisgyerekek életében szintén alapvető, új kulturális hatás, ami átalakította a gyerekek képzeletvilágának és játékának természetét.

A kisgyermekkori fejlődés egyik fontos kérdése, hogy mennyire hasonló vagy különböző kulturális hatások érik a gyereket a családban és a gyermekintézményekben, az iskolában. A gyermekintézmények akkor segítik a gyerek fejlődését, ha támogatják és továbbfejlesztik a gyerekek otthonról hozott kulturális mintáit. Ha a család és az iskola kultúrája nem találkozik, a fejlődés feltételei romlanak, a veleszületett adottságok kisebb mértékben bontakoznak ki.

! A Gyerekházakban ezért különösen fontos ismernünk a településen élő családok gyereknevelési szokásait, kulturális sajátosságait.

A PARTNERI KAPCSOLAT A SZÜLŐKKEL A GYEREK FEJLŐDÉSÉT SZOLGÁLJA

A családokkal való jó kapcsolat kialakítását többféleképpen segíthetjük. A jó kapcsolatra való törekvésünk kifejeződhet

- a Gyerekház környezetének alakításában,
- a családok bevonásának elősegítésében,
- a családok megerősítésében.

A Gyerekház környezetének alakításakor legyünk tekintettel a családok életformájára, szokásaira. A gyerekek szeretik utánozni szüleit, rokonait, olyan tárgyakkal játszanak szívesen, amelyeket otthonról is ismernek, olyan játékokat játszanak, amelyek az otthon megismert tevékenységekre emlékeztetnek. Jó, ha a Gyerekház munkatársai ismerik azt a nyelvhasználatot, amit a gyerekek otthon elsajátítanak. A családok kommunikációs szokásai különbözőek: vannak családok, ahol a testi kapcsolat szoros, néhányan sokat beszélnek, mások viszont csendesebbek, vagy tartózkodnak a testi érintéstől. Figyeljük meg, hogyan kommunikálnak a családtagok egymással, mi jellemzi a szülő-gyerek kapcsolatot, és igazítsuk ehhez a gyerekekkel való interakciós mintáinkat.

ÖTLETEK A GYEREKHÁZAK KIALAKÍTÁSÁHOZ

■ A tér legyen hívogató a gyerekek számára!

Növeli a gyerek biztonságérzetét, ha a Gyerekházban otthonról ismert tárgyakkal találkozunk. A környezet legyen otthonos: alakítsunk ki pihenősarkot, és helyezzünk el olyan tárgyakat (ételes dobozok, zeneszerszámok, textíliák), amelyek emlékeztetnek az otthon hangulatára. Az otthonosságot növeli, ha a gyerekek szemmagasságában képek láthatók a családtagokról, vagy családtagok által készített rajzok láthatók a falon.

■ Alakítsunk ki a Gyerekházban a különböző tevékenységeknek megfelelő tereket!

Tükrözzék ezek a terek azt, ami a gyerekeket otthonukban körülveszi. Ha a szülők építkezésen dolgoznak, vagy mezőgazdasági munkát végeznek, alakítsuk a teret úgy, hogy a gyerekek ilyen típusú játékokat is játszhassanak. Legyenek olyan hangszerek, amelyeket otthonról ismerhetnek. Kérjük meg a szülőket, hogy énekeljenek olyan dalokat, mondjanak olyan mondókákat, amelyeket a gyerekek otthon hallanak! A Gyerekházban legyenek fényképek a településen élő emberekről!

■ Készítsunk családi falitáblát!

A családok hozhatnak képeket, ide tehetjük a családról készült rajzokat. A falitáblán lehetnek képek, rajzok az otthon élő állatokról. Helyezzük a falitáblát a gyerekek szemmagasságába.

A családok bevonását azzal segítjük, ha teret engedünk a szülőknek és a gyerekeknek, ha a gyerekek és a családok meglévő erősségeire támaszkodunk. A gyerek számára fontos, hogy érezze a bizalmi kapcsolatot a Gyerekház munkatársa és szülei, rokonai között. A szülő nagyobb biztonságban érzi magát, ha a Gyerekház munkatársa kíváncsi rá: életére, elképzeléseire, elvárásaira. Ha a szülő azt érzi, hogy olyan szövetséges vagyunk, aki segíti gyereke fejlődését, egyre több fontos információt fog megosztani velünk.

Az alábbi történettöredékek megmutatják, milyen bonyolult, és milyen sok kérdést vet fel a Biztos Kezdet programban dolgozók munkája, és milyen nehéz nap mint nap megértenünk a családokat, átérezni gondjaikat, kapcsolódniuk hozzájuk, közös célokat kialakítani velük.

Amikor 20 éves korában Kati fiatal gondozónőként, teli lelkesedéssel és segíteni akarással először lépett be Évák nyomorúságos lakásába, megfájdult a gyomra. Nem tudta, hogyan is kezdje a beszélgetést, annyira a látottak hatása alá került. Évát eddig csak az irodában látta tiszta, szegényes ruhában, csendesen üldögélni íróasztala mellett. A családlátogatás első pillanatai a szánalom, a félelem és a harag elegyét hozták.

Amikor 22 éves korában Kati már gyakorlott gondozónőként lakásuk ajtajánál elbúcsúzott Évától, még mindig felzaklatta az a szegénység, amelyet távozásakor maga mögött hagyott. Fájt a feje, miközben arra gondolt, semmi sem változik, kivéve azt, hogy a gyerekek végre óvodába járnak.

Amikor 23 éves korában Kati az óvodai ünnepségről hazajövet látta Éva fiait, szép ruhájukban, járása energikussá vált, és mosolyogva közeledett hozzájuk. Valaminek mégis csak történnie kellett – gondolta magában.

Amikor Kati este bulizni ment a barátaival, végre el tudta mesélni, hogy mi az értelme az ő munkájának. Eddig csak azokat a részleteket mesélte el, hogy milyen rettenetes helyzeteket látott a város legszegényebb részein.

Amikor Éva 17 éves korában először nyitott ajtót Katinak, azt sem tudta, mit mondjon, mit tegyen, inkább rákiabált a gyerekekre, hogy köszönjenek rendesen, és odébb söpört egy kis szemetet. Eddig Katival csak a központban találkozott, ahol a munkatársak egy szobában, nagy asztalok mögött ültek, és papírokat töltettek ki vele. Nem nagyon szerette az irodákat, túl sok volt az ismeretlen részlet, és ilyenkor mintha nehezebben pörgött volna a nyelve is.

Amikor Éva 19 éves korában elbúcsúzott Katitól a lakása ajtajában, arra gondolt, mennyire jó lett volna, ha legalább egy szép fotelba le tudta volna ültetni. Feltett egy kávé, és abban reménykedett, hogy nem lesznek éhesek a gyerekek, amikor hazajönnek az óvodából. Takarítania kellett volna, de nem volt rá ereje, annyi minden zavaros dolog történt körülötte.

Amikor Éva 20 éves korában az anyák napi ünnepségen az óvodában virágot kapott a gyerekektől, nagyon örült. Egész havi jövedelmét elköltötte a gyerekek ünneplő ruhájára, amely már útközben elszakadt, de szerencsére Kati, akivel összefutottak, nem vette észre, csak nagyon mosolygott.

Amikor Éva élettársa este hazaérkezett, még a lerészegedés előtt végighallgatta az óvodai élményeket, és hosszasan gondolkodott. „Lehet, hogy beszélek az óvónővel – mondta neki Éva –, olyan kedves volt a gyerekekkel, őszintének tűnt, nem csak a szája járt.”

A gyerek fejlődését születése pillanatától kezdve döntően meghatározzák az őt körülvevő kapcsolatok: legerősebben a róla gondoskodó felnőttekkel való kapcsolata és a felnőttek közötti kapcsolat alakulása hat rá.

Gyerekekkel, gyerekes családokkal foglalkozó szakemberek különböző szakmai szerepekben találkozhatnak kisgyereket nevelő családdal: védőnőként, bölcsődei gondozóként, óvodapedagógusként, szociális munkásként, pedagógusként, fejlesztéssel foglalkozó szakemberként. Más és más áll a különböző szakterületek középpontjában, de valamennyinek a képviselője osztozik a családokkal a gyerekevelés felelősségében. Hagyományosan a gyerekekkel foglalkozó szakemberek figyelme elsősorban a gyerek fejlődésére irányul, holott legalább ennyire fontos elgondolkodni a szülőkkel való együttműködésben rejlő lehetőségekről is.

A szülő-gyerek kapcsolat – különösen kicsi gyerekek esetében – minden pillanatban alakul. A szülő és a gyerek hat egymásra, tanulnak egymástól. Amikor védőnőként, bölcsődei gondozóként, óvónőként, orvosként, szociális munkásként, a Gyerekház munkatársaként belépünk életükbe – akár egy alkalommal, akár rendszeresen –, szerepünk lesz kapcsolatuk alakulásában. Akár akarjuk, akár nem, részesei leszünk világuknak, és hatunk arra, ahogy a szülők magukat és gyerekekkel való kapcsolatukat látják.

MINDEN TALÁLKOZÁS LEHETŐSÉG IS EGYBEN

Minden találkozás lehetőség arra, hogy a szülő és a gyerek az elfogadást, a megértést tapasztalja meg. A Gyerekház munkatársaként minél jobban értjük szerepünk jelentőségét, annál inkább tudunk kedvező irányú változást előidézni a családban, annál inkább képesek leszünk arra, hogy a szülőkkel való partneri együttműködés révén hozzájáruljunk a szülő-gyerek kapcsolat megerősödéséhez, és ezen keresztül a gyerek fejlődéséhez.

! Munkánk nem csak abból áll, amit csinálunk, hanem abból is, ahogyan azt tesszük:

Mindennapi munkánkban, másokkal való együttműködésünk során érzések, érzelmek keletkeznek. Érezhetünk unalmat, jókedvet, feszültséget vagy elégedettséget. Érzéseink lehetnek erőteljesebbek vagy felszínesek. Olykor tudatában vagyunk érzéseinknek, de előfordul, hogy alig vesszük észre azokat.

Gyerekekhez értő szakemberként fontosak vagyunk a szülők számára. Éppen ezért, a szülőkkel dolgozva fontos figyelembe vennünk a szülők érzéseit is. A szülők lehetnek érzékenyek, tarthatnak attól, hogy szakemberként elítéljük őket. Lehet, hogy választakat, megerősítést várnak tőlünk szülői szerepükkel, viselkedésükkel kapcsolatban. Érzékenyen figyelik, mit mondunk. Fontosak vagyunk számukra akkor is, ha maguktól nem kérdeznek. A „nem kérdezés” gyakran bizonytalanságot, aggodalmat, feszültséget takar.

MIVEL ERŐSÍTHETJÜK A SZÜLŐ ÉS A GYEREK KAPCSOLATÁT?

A Gyerekház munkatársaként az a dolgunk, hogy segítsünk a jó irányú változások elindításában: hogy a szülő magabiztos legyen, minél többet tudjon, kapcsolata gyerekével minél erősebb legyen. Különösen fontos feladat ez az érzelmileg vagy szociális okok miatt nehéz helyzetbe került családok esetén. A változás feltétele a bizalomteli kapcsolat és a tudatos szakmai hozzáállás.

A szülői feladat nem könnyű. A kisgyerekek nevelése teljes odafigyelést kíván, miközben a mindennapi életben a felnőtteknek egy sor más feladattal is meg kell küzdeniük: ilyen a mindennapi megélhetés, a párkapcsolat, az egészség, a más családtagokról való gondoskodás, és még sok minden más. Ritka és szerencsés az a szülő, aki támogató családi háttérrel rendelkezik, és nem bizonytalanodik el szülői szerepében.

Néhány alapelv következetes alkalmazása segíthet abban, hogy kapcsolatunk a szülőkkel olyan legyen, hogy az a gyerek fejlődését is ösztönözze.

► **Vegyük észre és jelezzük vissza azt, ami jó!**
Nincsenek tökéletes kapcsolatok, tökéletes szülők. Az esetleges hibák, tökéletlenségek helyett keressük azonban azt, ami jó, ami jól működik. A pozitívumok visszajelzése erősíti a szülőt, és segít a bizalommal teli légkör kialakulásában. Az erősségek észrevétele és visszajelzése megnyugtató, megerősítő, és lehetőséget teremt a felmerülő nehézségek megbeszélésére.

► **Hallgassuk meg a szülőt!**
A szülő meghallgatása nélkül nem tudhatjuk, mi az, ami őt igazán foglalkoztatja, mi az, ami esetleg akadályozza abban, hogy kapcsolata gyerekével kiegyensúlyozottabb legyen. Legyünk kíváncsiak a szülőre, a gyereket nevelő felnőttre, élethelyzetéből fakadó dilemmáira, nehézségeire.

► **Vegyük tudomásul érzéseit!**
A kisgyerekek nevelése mély érzelmeket kelt. A gyerekek érzelmei, érzelmi követelése, valamint a szülő családon belüli vagy szociális helyzete is mély érzelmeket mozgatnak meg ebben az érzékeny időszakban. Hallgassuk meg és tiszteljük a szülő pozitív vagy negatív érzéseit.

► **Összpontosítsunk a gyerekkel való kapcsolatra!**
A gyerek fejlődését szakemberként akkor segítjük, ha a szülővel való találkozásaink során a szülő-gyerek kapcsolatra helyezzük a hangsúlyt. Tereljük a beszélgetést ebbe az irányba, hogy segítsünk a szülőnek, élethelyzete függvényében láthassa a gyerekével való kapcsolatát és a kapcsolat erősítésének lehetőségeit.

► **Legyünk kíváncsiak arra, milyenek látják a szülők a gyereküket!**
Beszéljünk a gyerekekről, és legyünk kíváncsiak arra, mit gondolnak a szülők a gyerekről, a gyerek viselkedéséről. Ha kész válaszaink vannak, ha azt gondoljuk, mi, szakemberek tudjuk a megoldást, könnyen a legfontosabb információkat veszíthetjük el. Ha azt gondoljuk, tudjuk a helyes választ, elfelejtünk kérdéseket feltenni. Maradjunk nyitottak, és gondolkodjunk el a szülők véleményén. Ez segít abban, hogy a családokat jobban megértjük, és eredményesebb kapcsolatot alakítsunk ki velük.

► **Mindennapi tevékenységük közben találkozzunk velük!**
A gyerekek mindennapi tevékenységükben fejlődnek. Otthon vagy abban a környezetben tudjuk őket a legjobban megismerni, ahol rendszeresen megfordulnak. Ebben a környezetben adhatók meg a válaszok az esetlegesen felmerülő nevelési kérdésekre. Játék, közös étkezés, közös tevékenység közben lássuk a szülőt és a gyereket: ezekben a helyzetekben könnyebben érthetőek és megválaszolhatóak a felmerülő kérdések, nehézségek. A közös játék kiváló alkalom arra, hogy a gyerek életkori szükségleteiről, fejlődéséről, a szülő szerepéről beszélgethessünk.

! A félreértések természetes részei a kommunikációnak.

Miközben igyekszünk szakemberként elkerülni a félreértéseket, még ennél is fontosabb az, hogy mit teszünk akkor, amikor félreértettük egymást a szülővel. Gyakran az ilyen kommunikációs zavarok tisztázásából születnek a valódi megoldások.

A Biztos Kezdet Gyerekházban dolgozva sokféle családdal találkozhatunk, közöttük jelentős a nélkülözésben élő családok száma. Vannak családok, amelyek nehéz helyzetük ellenére aktívan és motiváltan tudnak bekapcsolódni a közös munkába, és szívesen fogadják a Gyerekház szolgáltatásait. Vannak ugyanakkor bizalmatlanabb családok is: ők nehezen vonhatóak be a Gyerekház tevékenységébe.

Nemzetközi tapasztalat – a brit „Sure Start” programra is jellemző –, hogy éppen a legrosszabb körülmények között, legnagyobb szegénységben élő családok elérése és bevonása a legnehezebb. A mélyszegénységben élő családokról a „többségi társadalom” úgy beszél, hogy kifejezi a társadalmi távolságot: a mélyszegénységben élők az „ők”, akik mintha nem lennének részei a társadalomnak. A távolságot mindkét fél fenntartja.

A kérdéssel nemzetközi szervezetek is foglalkoznak. Az extrém szegénységgel foglalkozó nemzetközi szervezet (International Movement ATD Fourth World) a következőképpen fogalmazta meg az extrém nélkülözésben élő családokkal való tartós kapcsolat kialakításának feltételeit:

- Meg kell értenünk azokat a kockázatokat, amit a kirekesztett családok számára a szakemberekkel való kapcsolat jelent. A szakemberek, munkatársak számára ez átmeneti kapcsolat: addig tart, amíg a családdal dolgoznak. A családok számára azonban a beavatkozás következményei kihatnak egész életükre.
- Időt kell áldoznunk arra, hogy a félelmek megszűnjenek. A kirekesztettségben élő családok tartanak attól, hogy elítélik őket, védekezniük kell, nem tudhatják, milyen messzire kell visszanyúlni a magyarázatokban... Akkor szüntethetjük meg ezt a félelmet, ha megértjük, mit szeretne a másik. Márpedig ehhez időre van szükség. A szakemberek gyakran panaszkodnak, hogy nincs idejük.
- Teremtjük meg a bizalom légkörét, és tegyük meg az első lépést. A szakembereket gyakran arra tanítják, hogy „tartsanak szakmai távolságot”. Bizalom nélkül azonban nincs kapcsolat. Amennyiben nincs meg az elköteleződés mindkét oldalon, tartós kapcsolat kialakításra sincs mód.
- Alakítsunk kétoldalú kapcsolatot, a kölcsönösség alapvető egy kapcsolatban. Segítőként mi adunk a családnak, és ő elfogadja ezt a segítséget. Ha ellenben soha nincs lehetőség arra, hogy a család is adjon nekünk valamit, ez lehetetlenné teszi a kölcsönös kapcsolat kialakulását.

- Használjuk azt a tudást, hogy a csoport erőt ad az egyénnek. A szakemberekkel való kapcsolatfelvétel is könnyebb mások társaságában. Saját tapasztalatokról is könnyebb beszélni hasonló helyzetű emberek jelenlétében, akik megerősítést adnak, osztoznak a tapasztalatokban. Épp ezért fontos kialakítanunk a kapcsolatot egy adott közösség összetartozó csoportjaival. Ez megkönnyíti a tartós kapcsolat kialakítását.
- Szakemberként, munkatársként engedjük meg, hogy a másik ember „elérhessen” minket: legyünk nyitottak, őszinték, természetesekek. Hagyjuk, hogy a másik hasson ránk és megváltoztasson bennünket. Találjunk közös nevezőt az extrém szegénység és kirekesztettség megszüntetése érdekében.
- Engedjük, hogy a család elképzelése kibontakozzon. Fogadjuk nyitottan a családok ötleteit, és ne gondoljuk, hogy „mi jobban tudjuk náluk”.

Forrás: Peer Review and Assessment in Social Inclusion (2006)
Sure Start Comment Paper, ATD Fourth World, European Commission,
DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities

A BIZALOM LÉGKÖRE – A SZÜLŐK TÁMOGATÁSA

Fogadjuk a Gyerekházban úgy a szülőt, hogy az érezze a természetességet, az elfogadást, a megértést. Érezze az első pillanattól, az üdvözléstől kezdve, hogy fontos. Ügyeljünk az üdvözlés módjára: van, akinek a kézfogás barátságos gesztus, és van, akinek ez már ijesztően sok lehet. Jó, ha a találkozás elején tudunk valamit nyújtani, amiért érdemes visszajönni. Ez leginkább a tapintatos odafigyelés. Fontos, hogy a család megszokja személyünk állandóságát. Bárhol találkozunk is velük: az utcán, otthonukban, közintézményekben, nem erőltetjük rájuk a Gyerekház igénybevételét. Egy barátságos köszönés, egy invitáló mondat, amely néhány héten belül többször megismétlődik, a legnehezebben bevonható szülőknél is hatást érhet el.

Tervezzük a kezdeti találkozást úgy, hogy a szülő érezze: számíthat, fontos vagyok, fontos valakinek a történetem; értik és valóban meghallják az érzelmeimet, a Gyerekház munkatársa szívesen szánja rám az idejét. Amikor hallgatjuk őt, éreznie kell a nyitottságot, az empátiát, azt, hogy tartózkodunk az ítélezéstől, valamint, hogy tiszteletben tartjuk a másik fél határait. Ez különösen fontos akkor, amikor még nincs bizalommal irántunk. Az eredetileg bizalmatlan szülők a legkisebb kritikát, ellenszenvet, a leghalványabb elutasítást is azonnal észreveszik – antennáik „érzékenyek” erre. A kiszolgáltatott és törékeny családok különösen érzékenyek az elutasítással szemben, ami távolságtartáshoz, passzív vagy nyílt ellenálláshoz, esetleg „játszmákhoz” vezethet.

A családok egy része nem magától keresi fel a Gyerekházat. Őket először otthonukban látogatja meg a Gyerekház munkatársa. Ennek előnye, hogy a szülő biztonságban érzi magát. Bízunk rá, hogy hova vezet be, illetve hol kínál helyet, és fogadjuk szívesen a vendéglátást.

A rövid ráhangoló, tájékozódó beszélgetés után térjünk rá jöveteleink konkrét céljára. Tájékoztassuk őket a Gyerekház megnyitásáról és működéséről. Mondjuk el, hogy szeretnénk őket jobban megismerni, szeretnénk velük nyugodtan beszélgetni, hogy többet tudjunk az életükről, szokásaikról, gyerekeikről, a gyermekintézményekkel kapcsolatos véleményükről, elvárásaikról.

„A beszélgetés során gondosan ügyeljünk az egyenrangúság, a partnerség és a kétoldalúság megtartására. Minden feltett kérdés előtt az adott kérdést vezessük fel azzal, hogy valamilyen saját tapasztalatot, történetet, ami velünk kapcsolatos, megosztunk a szülővel. Ha nehezen indul be vagy akadozik a beszélgetés, tegyünk fel áthidaló kérdéseket, kérdezzünk érzésekre, eseményekre, jó és rossz emlékekre. Mindvégig tartsuk szem előtt azt az elhatározásunkat, hogy együttműködési pontokat, megállapodási lehetőségeket szeretnénk találni, melyek a gyerek(ek) sikerességét és a mi munkánk eredményességét javíthatják. Törekedjünk arra – akkor is, ha sok szomorú és negatív érzés került felszínre a beszélgetés során –, hogy a beszélgetés végére jóleső megnyugvás, pozitív kicsengés, reménykeltő hangulat alakuljon ki.”

Forrás: Kedveskönyv. Dinasztia Tankönyvkiadó,
Budapest 2002, 170. o.

Térjünk ki arra, hogy látogatásunk célja a család világának megismerése annak érdekében, hogy hidat verjünk otthoni életük és a Gyerekház világa között.

GYAKORLATI TANÁCSOK

A szülőkkel való első beszélgetések során törekedjünk arra, hogy a családtagoktól minél többet tudjunk meg gyerekeikről. A következő kérdések segíthetnek ebben:

- Mit szeret játszani a gyerek?
- Mi érdekli (autók, babák, állatok, víz, emberek stb.)?
- Mi a gyerek különlegessége, amiben más, mint más gyerekek?
- Kik a legfontosabb személyek gyerek számára?
- Ha lehetne egy kívánsága a gyerek jövőjével kapcsolatban, mi lenne az?
- Miért jönne szívesen a Gyerekházba?
- Mit szeret enni a gyerek?
- Mitől fél?
- Milyen nyelven (nyelveken) beszélnek otthon?
- Hogy alszik a gyerek? Mikor és mennyit?
- Hogyan beszél?
- Mennyire hallgat Önre? Mennyire hallgat más felnőttekre, családtagokra?
- Szobatiszta? Ha még nem, miből veszi észre, hogy pelenkát kell cserélni?
- Mi az, amit egyedül tud, vagy szeret csinálni?

VÁLTOZNI, VÁLTOZTATNI MINDENKINEK NEHÉZ – A BIZALMATLANSÁG OKAI

Sok szülővel könnyű megtalálni a közös hangot, és kialakítani a partneri együttműködést. Vannak azonban olyan szülők, családok, akik bizalmatlanok az idegenekkel, szakemberekkel, intézményekkel szemben. Sokszor nem is tudják ennek az okát. Lehet, hogy:

- ▶ olyan problémájuk van, ami akadályozza az együttműködést (pl. bizonytalanok szülői szerepükben, elégük van a gyerekükből, konfliktus van a családban stb.);
- ▶ rossz tapasztalataik vannak a szakemberekkel, intézményekkel, ami a Gyerekház irányában is ellenszenv, kritika, bizalmatlanság formájában nyilvánul meg;
- ▶ kirekesztettséget élnek meg a mindennapokban;
- ▶ nem értik, mire való a Gyerekház, vagy tartanak attól, hogy a Gyerekházban is ellenőrzik őket;
- ▶ segítségre lenne szükségük, szívesen is kérnének segítséget, de nem merik ezt megtenni.

A bizalom kialakítása időigényes. Többszöri próbálkozásra is szükség lehet. Ebben segíthetnek a következő ötletek:

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Legyünk személyesen elérhető: mutakozzunk be a családoknak az utcán, köszönjük nekik, éreztessük velük, hogy fontosak számunkra, és hogy nem sűrgetjük őket.
- Kopogjunk be azokhoz a családokhoz, akikkel véletlenszerűen nem tudunk találkozni. Legyünk tapintatosak: csak annyira menjünk közel, ami számukra még biztonsággal elfogadható. Ha kopogtatás után ajtót nyitnak, de nem tessékelnek be, fogadjuk ezt el neheztelés nélkül.
- Támaszkodjunk azokra a szakemberekre, lakosokra, akikkel a családnak jó kapcsolatuk van. Rajtuk keresztül küldhetünk szóbeli vagy írásos meghívást a Gyerekházba.
- Legyünk türelmesek, ne adjuk fel!

Bizalmatlan szülők esetében az új kapcsolat elfogadása komoly változást, új élményt jelent. A bizalom nyitja meg az ajtót az összes jövőbeni változás irányába. Az ajtó kilincse mindig belül van. Minden személy maga dönti el, hogy kinyitja-e ajtaját. A kapcsolatfelvételtől kezdve apró és megfontolt lépésekkel kell haladnunk, hiszen az ajtó kinyitása olyan belső, lélektani munka, amelyet kívülről nem siettethetünk. Erőltethetjük az ajtó kinyitását, de ez azzal a veszéllyel jár, hogy családjainkra a rejtett ellenállás, a passzív agresszió lesz jellemző, így a közösségbe való tartós és hatékony beilleszkedésig sohasem fognak eljutni. A sok év csalódottság, az alacsony önbecsülés, a kapcsolatok hiánya, a nincstelenség miatt bezárták az ajtókat, és ezekkel óvatosan kell bánnunk.

A jövőbeni változás irányába a bizalom nyitja meg az ajtót

Hogyan alakíthatunk ki támogató, bizalommal teli kapcsolatot a szülőkkel, családtagokkal?

- Pozitív érzelmek kifejezése:**
- Hangnemünk és arckifejezésünk legyen barátságos.
 - A gyerekekről beszélve legyünk derűlátók, jókedvűek.
 - A Gyerekház céljairól beszélve hangsúlyozzuk a gyerekek természetes fejlődése iránti elkötelezettségünket.

- Törekedjünk partneri kapcsolatra:**
- Vegyük figyelembe a szülők, családtagok ötleteit.
 - A szülőkkel való együttlét módja igazodjon a szülők igényeihez.
 - Tanuljunk a szülőktől.
 - A szülőkkel, családtagokkal való beszélgetéseink során hagyjuk, hogy ők irányítsák a beszélgetést.

- Gyakoroljuk az értő figyelmet:**
- Hallgassuk meg a szülőket.
 - Jelezzük vissza a szülő szavaival, amit mondott. Ez megerősíti üzenetét, de nem jelent feltétlenül egyetértést.
 - Fogalmazzuk meg a szülő megértett érzelmeit, és egésszítsuk ki az adott helyzettel kapcsolatos saját gondolatainkkal.

- Hangosítsuk ki a gyerek érzéseit, gondolatait:**
- Kijelentéseinkkel adjunk hangot a gyerek érzéseinek.
 - Segítsük a szülőt, hogy megértse a gyerek érzéseit, fejlődését.
 - Anélkül, hogy tanácsot adnánk, segítsük a szülőt megérteni gyereke érzéseit.

- Adjunk mintát a gyerek megfigyelésére:**
- Fogalmazzuk meg, amit látunk, és azt, ahogy a gyerek viselkedését értjük.
 - Használjuk a „vajon” kérdőszót a gyerekre vonatkozó gondolataink megfogalmazásánál.

- Támaszkodjunk a család erősségeire:**
- Legyünk kíváncsiak a családtagok érdeklődési területeire, szokásaira.

- Próbáljuk a helyzeteket a szülők szemszögéből is nézni.
- Magyarázzuk meg, ha valamit másképp teszünk, mint a szülők.
- Tudjunk meg minél többet a szülőktől, családtagoktól a gyerekek érdeklődéséről, kedvenc játékaikról, szokásairól.
- Tervezzük a szolgáltatásokat a családtagok érdeklődésének és erősségeinek ismeretében.

- Kapcsolatunk a családtagokkal legyen őszinte, hiteles:**
- Mutassunk őszinte érdeklődést a családtagok iránt.
 - Reagáljunk odafigyelve a szülők kérdéseire, érdeklődésére.
 - Hallgassuk meg a szülők gondolatait, tiszteljük véleményüket.
 - Adjunk pontos, konkrét visszajelzéseket.
 - Tegyük fel őszinte kérdéseket, és válaszoljunk őszintén kérdéseikre.

- Fogadjuk el a szülők szempontjait:**
- Foglaljuk össze a szülők céljait, aggodalmait úgy, ahogy azt megértettük.
 - Próbáljuk megfogalmazni, miért érezhetnek így. Kérjük tőlük visszajelzést.
 - Magyarázzuk meg, hogy a szülők céljai hogyan illeszkednek a Gyerekház tevékenységéhez.

- Kérdezzünk a szülőktől úgy, hogy ezzel bevonjuk őket a közös problémamegoldásba:**
- Tegyük fel olyan kérdéseket, amelyek a helyzet megértését szolgálják.

- Kérjük tőlük ötleteket a helyzetek, problémák megoldására.
- Támogassuk és tiszteljük véleményüket.

- Ügyeljünk a kulturális különbségekre:**
- Érdeklődjünk a család szokásai iránt.
 - Gondolkodjunk el azon, mennyire hat a közvetlen környezet a szülők véleményére, gondolkodására.
 - Mennyire fontosak ezek a hatások az aktuális kérdések megértéséhez?

- Támogassuk a családtagok közös játékát a gyerekekkel:**
- Ösztönözzük a szülők és gyerekek közös játékát.
 - Tudjunk meg minél többet a családokról azzal, hogy megfigyeljük a gyerekekkel folytatott közös játékaikat és tevékenységeiket, meghallgatjuk beszélgetéseiket.

- Keressünk módot a szülők céljainak értékelésére:**
- Amennyiben a szülők olyan javaslatot tesznek, ami ellentmond a Gyerekház által vallott értékeknek, alapelveknek, döntést kell hoznunk. Ilyen esetben például a következőket tehetjük:
- Kérjük meg a szülőt, hogy próbálja ki azt, amit javasolunk, és majd később megbeszéljük az eredményét.
 - Válaszoljunk a következőképpen: „Ez egy lehetséges megoldás. Vajon lehet más megoldás is?”
 - Fogalmazzuk meg világosan, hogy javaslata ellentmond a Gyerekház értékeinek, alapelveinek.

Tekintsük át röviden, hogyan nyerhetjük el a szülők bizalmát:

	Bizalmat épít, ha	Példák a szülők / gyerekek gondolataira bizalmi légkör hiányában
A környezet	Biztonságos, ismerős, barátságos, jól megközelíthető	„Nem ismerem erre felé az utcákat.” „Nem találtam meg a bejáratot.” „Túl puccos az iroda.”
A Gyerekház munkatársa	Türelmes, érthetően beszél, megbízható, elérhető, megértő, természetes.	„Olyan bonyolultan beszél, meg csak méricskél a szemével.” „Úgy lekezel valahogy.”
A szülő	Felteheti kérdéseit, és választ is kap rájuk, felelősséget vállal, megérti a találkozó, a szolgáltatás célját	„Nem tudom, minek hívtak be, nem tudnak segíteni semmiben.” „Szerezzenek munkát, és neveljék másnak a gyerekeit!”
A gyerek	Úgy érzi, figyelnek rá, értékeli, jól játszhat, érti a helyzetet.	„Rám szóltak, hogy ne tegyem tönkre a játékokat.”
A beszélgetés során	Felméri a szülő valódi szükségleteit, megerősíti kompetenciáját, partneri viszonyt alakítanak ki vele.	„Nem is kérdeztek semmit, körbenéztek, aztán felsorolták, hogy mi mindent kell csinálni.”
A beszélgetés időtartama	Annyi időt tölthetünk el zavartalanul a családdal, amennyi szükséges.	„Tiszta kapkodás az egész!” „Benéz, köszön, aztán már megy is.”

AZ EMPOWERMENT FOGALMA

A Biztos Kezdet programok megvalósítása során a Gyerekházakban sok olyan családdal találkozunk, akik szegények, nélkülöznek, sok éve munkanélküliek, alacsony iskolai végzettségűek. Peremhelyzetben élnek, kirekesztettek. A kirekesztettség a különböző erőforrásokhoz való hozzáférés hiányát jelenti, egyfajta elszigetelődést. Ez lehet érzelmi izoláció, lehet egyéni, családi vagy csoportos izoláció, marginalizáció, megbélyegzettség. Olyan állapot, amelyben az ember rosszul, tehetetlennek, kívülállónak érzi magát. Tehetlenséget, kiszolgáltatottságot azonban okozhatnak kevésbé szélsőséges helyzetek is: például, ha gyerekünk beteg, és nem tudunk rajta segíteni.

A Biztos Kezdet program akkor sikeres, ha el tudjuk érni, hogy a programban részt vevő szülők magabiztosabbak legyenek szülőként, felnőttként, a közösség tagjaként egyaránt. Ha sikerül elérnünk, hogy jobban kézben tudják tartani saját és gyerekeik sorsát.

A Biztos Kezdet program célja, hogy hozzásegítse az elszigeteltségben, reménytelenségben élő, különösen sérülékeny szülőket ahhoz, hogy egyre inkább megérezzék: saját maguk tartják kezükben saját életüket. Célja a programnak az is, hogy bátorítsa a szülőket egymás támogatására.

Az *empowerment*, a „megerősítés” filozófiája a kiszolgáltatottság megszüntetését célozza. A Gyerekházakban a szülők megerősítésén azt értjük, hogy szeretnénk elérni: a Gyerekház környezetében élő szülők szülői, munkaerő-piaci és állampolgári szerepeikben váljanak magabiztosabbá. A cél az, hogy személyes és társadalmi kirekesztettségük, elszigeteltségük csökkenjen, és a Biztos Kezdet program szolgáltatásai révén az adott lakóközösségben ténylegesen résztvevő személyekké váljanak, képesek legyenek helyzetük változtatására, visszanyerjék az ellenőrzést saját életük felett.

A magyar fordítás nehézkessége miatt érdemes végiggondolni az empowerment szó angol jelentését. Az angol powerless tehetetlen jelent, aminek ellentéte, a powerful, magyarul: „hatni tudó”, „hatni képes”, „hatalommal rendelkező”, „cselekvőképessé”. Az empowerment fogalma azt a folyamatot jelenti, amelynek révén a tehetetlen állapotból eljuthatunk a hatni tudó állapotba. A fogalom ma már széles körben elterjedt a segítő szakmákban és az üzleti szférában egyaránt. Szakmai meghatározása és meggyökeresedése azonban Barbara Bryant Solomon nevéhez kötődik, aki a Black Empowerment című, 1976-ban megjelent, és a fekete polgári jogi mozgalmat elemző könyvében részletesen foglalkozik az empowerment fogalmának elméleti tisztázásával.

MIT JELENT AZ EMPOWERMENT HÉTKÖZNAPI NYELVEN?

A tapasztalatok alapján az *empowerment* fogalmának négy fontos jellemzője van. Ezek vonatkozhatnak egyénekre, felnőttekre és gyerekekre; de kiterjeszthetők családokra, társadalmi csoportokra és közösségekre is.

A MAGABIZTOS SZÜLŐ, A „MEGERŐSÍTETT” EGYÉN JELLEMZŐI

- **Pozitív önértékelés:** értékesnek érzi magát, olyan embernek, akit elfogadnak, és nem ítélik meg. Ezért biztonságban van, büszke magára, elfogadja magát, és azt, amit tesz; másokkal való érintkezése során megtapasztalja a kölcsönös tiszteletet.
- **Hangot ad véleményének:** képes megfogalmazni szükségleteit, részt tud venni közös tevékenységekben. El tudja érni, hogy meghallgassák és meghallják.
- **Önérvényesítés:** hozzá tud férni a tudáshoz, készségekhez, szolgáltatásokhoz; fel tud használni anyagi és kulturális erőforrásokat annak érdekében, hogy tevékenyen javítsa saját maga, illetve mások körülményeit és lehetőségeit.
- **A közösséghez való tartozás elismerése:** érzi a közösséghez való tartozást, valamint a szülői szerepből, a közösséghez való tartozásból eredő morális kötelezettségeket. Anyaként, apaként, sérült emberként, kisebbségi, vallási csoport tagjaként tartozik valamilyen társadalmi csoporthoz.

Forrás: Empowering Parents in Sure Start Local Programmes (2006) Sure Start, National Evaluation Summary

Az *empowerment*, a megerősítés filozófiája nemcsak a Gyerekház szolgáltatásait igénybe vevő szülőkre vonatkozik. Minden tudásátadás, ami a Biztos Kezdet programban történik, a megerősítés, a „képessé tétel”, az *empowerment* jegyében zajlik. Az *empowerment* személet alapján mindig a résztvevők személyes tapasztalataira, egyéni céljaira, az elért eredményekre, a csoport bölcsességére alapozunk, és ehhez kötjük mindazt, amit érdemes megtanulni, végiggondolni. Az eredmény mindig a résztvevők aktivitásán múlik.

Olyan megközelítésről beszélünk, ahol a társadalom minden tagja lehetőséget kap arra, hogy a saját életének „szakértője”, aktív irányítója legyen, és csökkentse az egyén, a család, a társadalom, illetve a nagyobb régió szintjén a tanult tehetlenséget, valamint az abból adódó egyenlenségeket.

A Gyerekházak hosszú távú sikeressége nagyrészt azon múlik, hogy a résztvevők teljes köre mennyiben látja bennük

saját érdekeinek, céljainak megvalósulását. Az egységes célok és elvárások ellenére természetesen lesznek különbségek a Gyerekházak között. Ezek a Házak akkor tudnak hosszabb távon, egymást erősítve működni, ha megtalálják saját, egyéni erőforrásaikat.

A tanulás, fejlődés és a fenntarthatóság záloga a már meglévő és tudatosított erőforrások felhasználásában rejlik. Célunk, hogy az érintettek (legyenek azok szülők vagy szakemberek) nehézségeik és akadályaik ellenére megtanuljanak saját belső erőforrásaikra támaszkodva változni, dönteni, felelősen jelen lenni. Elsősorban olyan tevékenységekre összpontosítjuk figyelmünket, amelyek valódi örömet, motivációt és sikerélményt jelentenek a rendszer minden szereplője számára.

A Gyerekház munkatársaként lehetőségünk nyílik az egyénben – önmagunkban, a szülőknél és a gyerekekben – meglévő (veszélyeztetett vagy tanult) készségek és képességek, tudásanyag és gyakorlati ismeretek feltérképezésére, támogatására, tudatossá tételére, olyan személyiségek megerősítésére, akik képesek önálló döntéseket hozni, nagyobb felelősséget vállalni önmagukért, és élethelyzeteikben tevőlegesen jelen vannak.

A BELSŐ ERŐFORRÁSOK FELDERÍTÉSE, A SZÜLŐ MAGABIZTOSSÁ TÉTELE

A szülői feladat sokféle tevékenységet jelent: gondoskodást, fegyelmezést, tanítást, a mindennapok szervezését, a tárgyi környezet biztosítását. A szülői gondoskodás a szeretetben, az érzelmek melegségében jelenik meg. A törődő szülő érzékenyen reagál a gyerek szükségleteire és viselkedésének változásaira. A gyenge szülői gondoskodás jelei az érzelmi távolság, a durvaság és az elutasító viselkedés.

A fegyelmezés szintén nélkülözhetetlen része a gyereknevelésnek: fegyelmezni kényszerül minden szülő, ha gyereke korának, érettségének, a környezetben elvárt normának nem megfelelően viselkedik. Fegyelmezni lehet durván, hangosan, testi fenytéssel vagy szelíden: magyarázattal, a gyerek megállítással, figyelmének elterelésével, jutalom megvonásával.

A szülői feladat természetes része a gyerek tanítása is: a szülő tanítja gyermekét a közvetlen környezetében való „közlekedésre és eligazodásra”, feladatok és problémák megoldására. Sok szülő tanítja gyermekét úgy, hogy ösztönzi önállóságát kialakulását, és segíti a nehezebb feladatok megoldásában. Vannak szülők, akik magukra hagyják gyerekeiket játékaikban, feladatmegoldó kísérletezéseikben, vagy megoldják helyettük

a problémát, ha elakadtak. A szülő tanítja meg gyermekét az anyanyelv használatára. A gyerekek szókinccse, kifejezőkészsége igencsak különböző attól függően, hogy a szülei mennyit és hogyan beszélgettek velük.

A szülői feladat természetes része a gyerek tanítása is

A szülők különféle játékokat, könyveket, eszközöket vesznek gyerekeiknek. A gyerekekre való odafigyelés formája az is, hogy a szülő figyelemmel kíséri gyereke tevékenységét vagy fejlődését. Tudja-e, hogy mit csinál, amikor nincs mellette? Hogy érzi magát az iskolában, ismeri-e a barátait? Tudja-e, hogy kamaszodó gyereke szabadidejét hol és milyen társaságban tölti? A mindennapok szervezése, ritmusának megteremtése szintén fontos része a szülői feladatoknak, mint ahogy az is, hogy a szülő milyen családon kívüli programokat szervez gyerekének. Minden szülő másképp igyekszik megfelelni ezeknek a kihívásoknak. A gyerekes családokkal foglalkozó szakemberek elbeszélgethetnek a szülőkkel, nevelőkkel arról, hogy mennyire látják mindezt teljesíthetőnek. Ezek a látszólag egyszerű tevékenységek alkotják a gyerekek mindennapjainak kereteit.

Szeretnénk, ha a belső erőforrásokra, készségekre támaszkodó szemlélet egyben a Gyerekházak programját átfogó elgondolás is lenne. Egyfajta filozófia, mögöttes elv, szociális technika, gyakorlat.

►► Hogyan erősíthetjük meg a szülőket?

Az alapkészségek elsajátítása révén erősítjük magabiztosságukat.

Hogyan érhetjük ezt el? Egyfelől azzal, hogy megerősítjük őket abban, amit szülőként jól csinálnak, másfelől segítjük őket új készségek elsajátításában. Megtanulnak például írni és olvasni, többet tudnak a gyerekevelésről, ügyesebben és tudatosabban főznek, vagy részt vesznek a Gyerekház vagy a Biztos Kezdet program tervezésében és megvalósításában.

**Más családokkal való kapcsolat,
új barátságok kialakítása révén.**

A közös szülői beszélgetések, együttlétek lehetőséget teremtenek arra, hogy bizalmas légkörben tapasztalatot cseréljenek, meghallgassák egymást. A Gyerekház kiváló teret biztosít erre, mivel az idejáró szülőket több szál is összeköti (pl. a gyerekneveléssel kapcsolatos kérdések, feladatok), és van olyan munkatárs, aki biztosítja, hogy senki ne érezze magát kívülállónak, kirekesztettnak.

A közösség életében való aktív részvétel révén.

A Biztos Kezdet program célja, hogy a szülőket bevonja a program tervezésébe és megvalósításába, a közösség életébe, a közösség jövőjének tervezésébe. Azok a szülők, akik bekapcsolódnak a közösségi programokba, tapasztalhatják, hogy mással közösen képesek változásokat elérni. Ez is megerősítés.

Amennyiben a Biztos Kezdet program sikeres a megerősítés (*empowerment*) filozófiájának megvalósításában, ez kihat a gyerekekre, a szülőkre, magára a programra és a közösség egészére egyaránt:

■ A gyerekekre

A magabiztosabb szülők jó mintát nyújtanak gyerekeik számára. A szülői készségek megerősödése sikerebb jövő lehetőségét jelenti a gyerekeknek. A magabiztosabb szülők kapcsolata jobb lesz gyerekeikkel is.

A szülőkre

A más szülőkkel való tapasztalatcsere, az együttlét, az új kapcsolatok magabiztosabbá teszik a szülőket. A részvétel a közösség életében javítja státuszukat, erősíti kapcsolati hálójukat, sikerélményt biztosít számukra.

■ A programra

A megerősítés (*empowerment*) filozófiája révén a programok jobban értik és érzik a szülők szükségleteit, kultúráját, szokásait. Maguk a szakemberek is magabiztosabbakká válnak. Egyre inkább érzik azt, hogy szolgáltatásaik érzékenyen reagálnak a szülők szükségleteire, mivel az együttléssel és a velük való közös munka során tanultak tőlük.

■ A közösségre

A közösségben új nemzedék alakulhat ki, a szülők egyre inkább részt vesznek gyerekeik életében, ez hozzájárul a közösség hangulatának javulásához és a szolgáltatások fejlődéséhez is.

*Forrás: Empowering Parents in Sure Start Local Programs (2006)
National Evaluation Summary, Sure Start*

JEGYZETEK

A Biztos Kezdet program és a Gyerekházak

2

BEVEZETÉS

Most következő fejezetünk a Gyerekház belső világát mutatja be a tevékenységek legfontosabb elemein keresztül: a szülő-
kel való kapcsolat jelentőségét, a játéktevékenységre épülő
mindennapi foglalkozást a gyerekekkel, a fejlődésükhöz szük-
séges biztonságos tárgyi és személyi környezetet.

Ebben a környezetben a gyerekek aktívan maguk is kezde-
ményezhetnek, örömteli és nem utolsósorban fejlődésüket elő-
mozdító játékokat játszhatnak, képességeik és készségeik ter-
mészetes módon fejlődnek.

A résztvevők megismerik a koragyermekkori fejlődés alapelveit,
valamint a korai fejlesztés helyét és szerepét a Gyerekház életében.

*„Nem azért fontosak az első évek, mert minden korai károsodás visszafordíthatatlan, mert a kihagyott lehetőségek később nem pótolhatók, vagy mert az első évek kitörölhetetlen emléke befo-
lyásolja a felnőttkort: a korai károsodás gyakran javítható, bizo-
nyos kihagyott lehetőségeket később is pótolhatunk, és felnőtt
viselkedésünk sem feltétlenül a korai tapasztalatok eredménye.
Ezek az évek sokkal inkább azért fontosak, mert számottevően
ronthatják a gyerek kilátásait az életben. A kihagyott lehetősé-
gek pótlása gyakran csak későbbi komoly fejlesztés árán érhető
el. Arról van szó, hogy a korai élmények erős vagy törékeny alapot
biztosítanak-e a későbbi fejlődésnek.”*

(Jack P. Shonkoff – Deborah Phillips)

A Biztos Kezdet program bevezetésének célja, hogy min-
den gyerek – bárhol éljen is az országban – a legteljesebben
kibontakoztathassa képességeit, és közel egyenlő eséllyel in-
duljon, amikor elkezdi az iskolát. Fontos, hogy olyan tapasza-
latokra tegyen szert, amelyek lehetővé teszik, hogy a későbbi-
ekben életminősége jó legyen. Vannak gyerekek, akiknek eh-
hez külön segítségre van szükségük. A Biztos Kezdet program
szolgáltatásai alkalmasak arra, hogy megadják azt a támoga-
tást, amelyre nekik és szüleiknek szükségük van.

Itthon és külföldön számos kutatás és szakmai fórum foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy milyen hatást gyakorol a korai fejlődés a későbbi életszakaszokra, illetve az iskolai sikerességre. Ma már általánosan elfogadott nézet, hogy az első hónapok és évek tapasztalatai hatással vannak a gyerekek későbbi fejlődésére, valamint ezzel egyidejűleg a családok életére is.

A BIZTOS KEZDET PROGRAM LEGFONTOSABB ALAPELVEI

- Minden gyerek számára – nemétől, származásától, kulturális gyökereitől, szociális körülményeitől függetlenül – biztosítani kell nyelvi és egyéb szükségleteinek kielégítését, amelyek lehetővé teszik képességei teljes kibontakoztatását.
- Kiváló minőségű szolgáltatásokat kell nyújtanunk, ami valóban megújulást hoz a gyerekek és családjuk életében.
- Törekedjünk partneri kapcsolat kialakítására a családokkal. A családtagok a gyerekek legfontosabb nevelői, gondozói, éppen ezért az önbecsülés, az önbizalom és nem utolsósorban a szeretet legfontosabb forrásai. Ezért nagyon fontos, hogy a gyerekek számára nyújtott minden szolgáltatásba bevonjuk a családokat is. Ezt információcserével, bemutatók szervezésével érhetjük el, továbbá azzal, hogy tanácsot kérünk a szülőktől, felkérjük őket a különféle tevékenységekben való részvételre. Az anyáknak, apáknak – és nem ritkán a tágabban értelmezett családnak is – szerepet kell kapniuk ebben a munkában.
- A gyerekek egyéniségek. Minden gyerek sajátos személyiség, a maga fizikai jellemzőivel, fejlődési és tanulási mintáival. Csak az egyes gyerek sajátos jellemzőinek megismerése útján tudjuk számukra a legjobb tapasztalatokat nyújtani.
- Bátorítsuk arra a gyerekeket, hogy tapasztalják meg a világot, és bővítsék a róla szerzett ismereteiket. Jól tudjuk, hogy a gyerekek nem tesznek különbséget a játszás és a tanulás között, éppen ezért a környezetnek sem szabad ilyen különbséget tennie. A Biztos Kezdet program olyan tapasztalatokat kínál a gyerekek számára, amelyek lehetővé teszi velük született kíváncsiságuk és akaratauk felhasználását arra, hogy megismerjék környezetüket; egyben segíti érzelmi, szociális, szellemi és testi fejlődésüket is.
- Teremtsünk biztonságot a gyerekek és családjuk számára. A gyerekek rohamléptekkel fejlődnek, ha olyan biztonságos környezetben élnek, amelyben megkapják a fejlődésükhöz és tanuláshoz szükséges szabadságot.
- Lényeges, hogy új módon gondolkodjunk a kisgyerekekről történő gondoskodásról, valamint arról, hogyan és mennyire

befolyásolható fejlődésük. A jó működés feltétele e két fontos elem összehangolása. A hátrányos helyzetben, hátrányos körülmények között élők számára a képességek fejlődését, a gyerekek és szüleik beilleszkedését csak komplex stratégiával biztosíthatjuk. Mindezt a helyben meglévő szociális, egészségügyi, valamint oktatási szolgáltatások együttműködésével és legteljesebb felhasználásával valósíthatjuk meg.

- Fontos szempont az elérhetőség. A korai gondoskodás célja, hogy a támogatásra szoruló gyerekeket – családjukkal együtt – a lehető legkorábbi életkorban elérje. Ez azokon a hátrányos helyzetű településeken a legfontosabb, ahol a lakosság elzárta, nehezen megközelíthető területen él (pl. zsáktelepülésen), vagy a szolgáltatások szinte elérhetetlenek. Minden ember számára meg kell teremteni a szolgáltatásokhoz való hozzáférést, illetve azt, hogy a támogatásra szoruló gyerekek és családjuk mindenhol ugyanolyan minőségű szolgáltatásokat vehessenek igénybe. Az elérhetőség ugyanakkor családközpontú szolgáltatást is jelent. A család igényeinek megértése és tiszteletben tartása minden tevékenység alapja.
- A szolgáltatások mindenki számára ingyenesek. Minden időben törekedni kell a fenntarthatóságra. A finanszírozás történhet államilag, az egészségügyi, szociális és oktatási hatóságokon keresztül, vagy megoldható lehet a későbbiekben non-profit szervezetek társulásával is.

A jelenlegi magyarországi helyzet fő jellemzője a szolgáltatások esetlegessége és sokfélesége, a rossz együttműködés az intézmények, szakmák, szakemberek között. Mindennek elsősorban a hátrányos helyzetű településeken élők látják kárát. Ők szorulnak ki elsődlegesen a szolgáltatásokból.

Ahhoz, hogy a Biztos Kezdet program alapelveit megvalósíthassuk, létre kell hozni magukat a Gyerekházakat. Az itt folyó munka a gyerek fejlődésének valamennyi területére kiterjed: az érzelmi, szociális, testi és szellemi fejlődésre egyaránt.

Fontos tehát, hogy az ún. „alacsony küszöbű” Gyerekházak jó szakembereket és körülményeket biztosítsanak a korai fejlődés kísérésére, támogatására. Ezekben a Házakban a családok és a munkatársak együttesen szervezik a családnak és a gyerekeknek ajánlott programokat, közösen „tanulják” a koragyermekkori fejlődés jelentőségét.

Viszonylag új elem a kisgyermekkel foglalkozók gondolkodásában, hogy a szülők bevonását nem önálló területnek, hanem a napi tevékenységek szerves részének tekintik. A Gyerekházak életében természetesen a szülők is részt vesznek: aktív közreműködésük minden szempontból nélkülözhetetlen gyerekek fejlődéséhez. A Gyerekházak napi programjai ugyanakkor lehetőséget teremtenek arra is, hogy a szülők egymást megismerve, megértve szert tegyenek a saját életük-ből esetleg kimaradt vagy hiányzó ismeretekre.

Ezeket az elveket a Gyerekházak munkatársai közvetítik a résztvevő családoknak és a településen élőknek egyaránt. Ma még nem túl ismertek az együttműködésnek ezek a formái: a program résztvevői továbbképzések, belső megbeszélések során sajátítják el őket.

! Az együttműködés elsősorban azt jelenti, hogy a családot partnerként kell bevonnunk a folyamatba. Jelenti továbbá a helyi szakértőkkel, az egészségügyi, oktatási és szociális szervezetekkel végzett közös munkát is.

Napjainkban egyre több figyelem irányul arra, hogy a szociális helyzet messzemenően befolyásolja a fejlődés lehetőségét. A hátrányos helyzet persze önmagában nem mindig okoz fejlődési lemaradást, ebben az esetben a prevenciónak, a megelőzésnek van kiemelkedő jelentősége. Ezért biztosítani kell a gyerek fejlődésének rendszeres nyomonkövetését, illetve az aktív megfigyelést és gondozást. Sok esetben a szülőknek nyújtott tanácsadás vagy a Gyerekházban történő egyéni foglalkozások szükségtelessé teszik a későbbi fejlesztést. A munka sikerességének záloga az együttgondolkodás és cselekvés. A Gyerekházak egységes alapelvek szerint működnek, de minden esetben figyelembe kell vennünk a helyi szolgáltatási lehetőségeket, a földrajzi és kulturális adottságokat.

A GYEREKHÁZAKBAN VÉGZETT MUNKA SORÁN ALKALMAZOTT ALAPELVEK

A Gyerekházakban végzett munka során a következő módszertani alapelveket alkalmazzuk:

- A gyerekek leginkább saját kezdeményezéseiből tanulnak, ezért lehetővé kell tenni számukra a kezdeményezést.
- Adjunk lehetőséget arra, hogy a saját tapasztalataikból tanulhassanak.
- Figyeljünk arra, hogy minden gyerek, valamint a felnőttek is fontos szerepet kapjanak a játék folyamatában.
- Biztosítsunk megfelelő időt az egyes gyerekek megfigyelésére, valamint a fejlődéshez, tanuláshoz szükséges optimális feltételek kialakítására.

! A Gyerekházakban végzett munka alapelve, hogy minden gyerek más. Tulajdonságait nagyrészt eddigi tapasztalatai alakították.

A program munkatársainak feladata, hogy megismerjék a gyereket és szüleit, lehetővé tegyék számukra a bizalom és a biztonság érzetének átélését, miközben teljes mértékben hozzáférhetnek a felkínált lehetőségekhez.

A fenti alapelvek megvalósulása érdekében a következőket tehetjük:

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Teremtsünk olyan környezetet, amely nem engedi az előítéletek és diszkriminatív gyakorlat érvényesülését.
- Bátorítsuk a gyerekeket arra, hogy kifejlesszék saját identitásukat és kultúrájuk iránti érzéküket.
- Segítsünk abban, hogy minél korábban megismerkedhessenek eltérő kultúrákkal, és pozitív hozzáállást alakítsanak ki a tőlük különböző társaik iránt.
- Fontos tudni és tudatosítani minden résztvevőben, hogy saját felnőtt attitűdjaink és cselekedeteink szerepmódot adnak a gyerekek számára.

Amikor a Gyerekházakról gondolkodunk, az első kérdés talán az, hogy a gyerekek zavartalan fejlődésének és a szülők biztonságérzetének növelése érdekében miként biztosíthatunk kedvező környezetet.

SZEMPONTOK A GYEREKEK SZÁMÁRA KEDVEZŐ KÖRNYEZET KIALAKÍTÁSÁHOZ

A fizikai környezet, a jó minőségű ellátás a kisgyermekkori fejlődés egyik lényeges összetevője. Jelentős befolyást gyakorol a gyerekek, a szülők és a munkatársak jó közérzetére, továbbá arra is, mennyire szívesen jönnek nap mint nap a Gyerekházakba.

- A Gyerekháznak elég nagyra kell lennie: legyen elegendő tér a várható gyerekek és szülei számára. A tágas tér lehetővé teszi, hogy a gyerekeknek módjuk legyen önálló felfedezésre, a munkatársak pedig kreatívabbak lehetnek a változatos tevékenységek kidolgozásában. A csecsemők kipróbálhatják mozgásképeségük fejlődését, a nagyobb gyerekeknek pedig több helyük van élni és a fantáziájukat megmozgató játszásra.
- Legyen sok természetes fény a Gyerekházban. Fontos, hogy a gyerekek nagy ablakokon nézhessenek ki a külső világra.
- Nagy területre van szükség a padlón való játszáshoz, és olyan csoportos együttlétekhez, mint amilyen a mesélés és a zene.
- Szóba jöhet „érzékszervi” szoba tervezése, hanggal, fénnel és változatos felületekkel, ami különösen hasznos a speciális fejlesztést igénylő gyerekek számára.
- Szükség van biztonságos, tágas külső területre, ahová a gyerekek könnyen kijuthatnak úgy, hogy azt a belső terek természetes kibővítéseként használhassák. Az ilyen szabad terület sokféle tanulási tapasztalat szerzésére használható fel. Ezek a terek ösztönzik a képzelőerőt és az érzékszerveket igénybe vevő játékokat, lehetőséget adnak olyan fizikai tevékenységekre, amelyek előmozdítják a motoros fejlődést.
- A Gyerekházaknak mind belül, mind kívül biztonságosnak és állandónak kell lenniük. Előnyös, ha van helyiség a gyerek-kocsik tárolására.
- Ha lehetséges, helyezzük el külön szobában a 18 hónap alatti gyerekeket, ideális esetben az idősebb gyerekek játszóhelyének szomszédságában, hogy meglátogathassák egymást. Lennie kell a közelben pelenkacserére alkalmas területnek, és egy olyan helynek, ahol higiénikusan, praktikusán tárolhatjuk és elkészíthetjük a csecsemők enni-ivóját.
- A Gyerekházakban szükség van olyan mellékhelyiségekre, mint például a jól felszerelt konyha, fürdőszoba, mosógéppel ellátva.
- Legyenek „privát” területek (pl. kis szoba), ahol a szülőkkel beszélgethetünk, vagy ahol a munkatársak megpihenhetnek.

A legjobb, ha a terek kellőképpen rugalmasak ahhoz, hogy többféle célra is használhatók legyenek. A térnek lehetővé kell tennie, hogy a gyerekek, amennyire csak lehetséges, a legnagyobb mértékben függetlenek legyenek, és maguk irányíthassák tevékenységüket. Alkalmat kell teremtenünk a gyerekeknek arra, hogy maguk dönthessenek, milyen tevékenységet akarnak végezni, és hogyan. Ezért számtalan lehetőséget kell felkínálnunk:

GYAKORLATI TANÁCSOK

- A játékok, játékeszközök legyenek nyitott polcokon vagy a gyerekeknek megfelelő magasságban elhelyezett fiókokban, hogy a kicsik könnyen hozzáférjenek.
- Ki kell jelölnünk egy helyet a vizes játékokhoz.
- Gondoskodjunk olyan területről, ahol a gyerekek biztonságban játszhatnak a padlón nagy fakockákkal.
- Fontos, hogy legyenek nyugodt területek, ahol aludni, pihenni lehet.
- Minden Gyerekházban kell egy állandó könyves sarok, gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt.

- Elegendő hely kell ahhoz, hogy gyerek méretű székeket és asztalokat, valamint néhány felnőtt méretű kényelmes széket helyezzünk el, amit mind a felnőttek, mind pedig a gyerekek használhatnak. A berendezés feleljen meg a családok szükségleteinek, a beszerzésbe vonjuk be az érintett családokat is. Jó, ha a Gyerekházon kívül sokféle különböző jellegű szabadterület van, ahol nagy tárgyakat használhatnak mászásra és egyensúlyozásra, biciklizhetnek, fantáziájukat megmozgató játékokat játszhatnak, növényeket nevelhetnek, és megismerhetik a világot. A szabadterületnek legalább a felét borítsa kemény burkolat, a többi felület pedig legyen változatos.
- Legyenek a szabadterület védettek a naptól, a szél-től és az esőtől, beleértve a fedett külső játszóhelyet is;
 - álljanak változatos anyagokból és felületekből;
 - legyenek ott a képzeletet megmozgató módon használható eszközök;
 - legyenek növények termesztésére alkalmas területek;
 - legyenek ott olyan tárgyak, amelyekkel a gyerekek érzékszerveinek (látás, tapintás, hallás, ízlelés és szaglás) működését fejleszthetik.

A GYEREKHÁZAK NYITVATARTÁSA ÉS IDŐBEOSZTÁSA

A nyitvatartás állandósága lényeges mind a gyerekek és szülei, mind a munkatársak szempontjából. A Gyerekházak az év minden munkanapján, délelőtti órákban tartanak nyitva. A mindennapos nyitvatartással rendszerességet alakítunk ki, a délelőtti időszak pedig a kisgyerekek életkori sajátosságához alkalmazkodik.

- A Gyerekházak napirendjét úgy kell megszerveznünk, hogy**
- a gyerekeknek legyen módjuk mélyen elmerülni tevékenységeikben, figyelmük ne terelődjön el könnyen: ilyenkor tanulnak a legtöbbet;
 - a tervezés rugalmas legyen, így lehetővé tegye a spontán tevékenységet: a gyerekek követhessék saját érdeklődésüket;
 - a munkatársak megfigyelhessék és dokumentálhassák a gyerekek fejlődését, és legyen idejük ezt közösen megbeszélni, a tevékenységeket megtervezni.

A tervekben jelezzük a napi, heti és havi időre szóló tevékenységeket. Ahhoz, hogy a szülők érdeklődését felkelthessük, és a tevékenységekbe aktívan bevonhassuk őket, célszerű a terveket szembetűnő helyen és figyelemfelkeltő módon elhelyeznünk. A tevékenységeket rendszeresen felül kell vizsgálnunk, hogy megállapíthassuk, megfelelnek-e a kitűzött céloknak.

A LEGFONTOSABB PARTNER A SZÜLŐ

A szülővel kialakuló erős kapcsolat segíti a folyamatosságot, a jó kommunikációt, a részvételt és növeli az érdekltség érzését. Ha azt

akarjuk, hogy a szülők odafigyeljenek a Gyerekház, a közösség munkájára, be kell vonnunk őket a munkába, tájékoztatást kell adnunk:

- a program céljáról,
- a nyitvatartási időről és a munkatársak elérhetőségéről,
- a szülők szerepéről a Gyerekház működtetésében és a tervezésben való részvételükről.

Érdemes bevonni őket a tevékenységek kidolgozásába és felülvizsgálatába, és gondoskodni arról, hogy átláthatóak legyenek számukra ezek a folyamatok. Nyíltan megtárgyalhatunk minden olyan nézetkülönbséget, ami a Gyerekházakon belüli elvárásokkal kapcsolatban a szülőkben kialakul. A tevékenységek heti terve, a falra kitűzött fényképek, a gyerekek munkái és csoportképei mind-mind segítenek abban, hogy a szülők érdeklődése ne lankadjon. Ezenkívül fontos, hogy a Gyerekház munkatársai és a szülők között rendszeres információcsere legyen a gyerekek kapcsolatban, ami lehetővé teszi, hogy megbeszéljék a gyerek fejlődése kapcsán felmerülő kérdéseiket, megfigyeléseiket. Természetesen a szülők is különböznek egymástól abban, hogy mennyire kívánnak részt venni a különféle tevékenységekben. Ezt tiszteltben kell tartanunk, lényeges azonban, hogy minden szülő érezze: odatartozik és örömmel látják.

! A Gyerekházak segíthetnek azoknak a szülőknek, akik munkát szeretnének találni.

A Biztos Kezdet program célja az is, hogy erősítse a családokat és közösségeket. Kiemelkedően fontos cél, hogy minél kevesebb kisgyerek éljen olyan családban, ahol senki sem dolgozik. A Biztos Kezdet program hathatós segítséget adhat olyan szülők számára, akiknél a munkába állás esélye alacsony. A program keretein belül megvalósítható, hogy a szülők megszerezzék hiányzó iskolai végzettségüket, szakképesítéshez jussanak, és így javítsák munkapiaci helyzetüket. A helyi munkaügyi központtal, felnőttképzési központokkal, könyvtárakkal szervezett együttműködés útján:

- segíthetjük a szülőket szükségleteik meghatározásában és lehetőségeik felmérésében;
- megkönnyíthetjük, hogy információkat szerezzenek a továbbképzéssel, szakképzéssel, munkavállalással és más ehhez kapcsolódó problémákkal kapcsolatban;
- alternatív gyerek gondozási lehetőségeket szervezhetünk;
- a szülők igényeihez igazodva oktatást és képzést szervezhetünk a Gyerekházban, beleértve az írni-olvasni tanítást, valamint az alapvető információ-technológiai ismeretek átadását is.

FONTOS FELADAT A GYEREKEK MEGFIGYELÉSE

A Gyerekházakban a munkatársak közösen határozzák meg a megfigyelések és feljegyzések készítésének azt a módját, amely legjobban megfelel napi rutinjaiknak, valamint a helyi munkamódszereknek.

! Azt jegyezzük fel, amit tapasztalunk, nem pedig annak értelmezését.

Mindengyereket rendszeresen meg kell figyelni. Ez időigényes feladat, úgyhogy be kell terveznünk a rutinszerű működésbe. A feljegyzés készítésének módszere legyen egyszerű és valóság-hű. A megfigyelést kiegészíthetjük fényképekkel, amelyeket felhasználhatunk arra, hogy egy adott területen regisztráljuk a gyerekek tanulási folyamatait és eredményeit. A gyerekek szisztematikus megfigyelését segíti a Gyerekházak számára kidolgozott dokumentációs rendszer is.

Minden gyerekről készüljön dosszié! A gyerekeknek legyen egyéni dossziéik, amelyekben megfigyeléseinket, tevékenységük egyes területivel kapcsolatos összefoglalóinkat és a változásokat bemutató fényképeket őrizzük. A dossziék legyenek könnyen hozzáférhetőek a szülők számára, és rendszeresen beszéljünk velük a tartalmukról, így folyamatosan láthatják a gyerekek napi élményeit. Jó módszer, ha a gyerekeknek is időről időre odaadjuk saját munkáikat, és a róluk készült fényképeket. A gyerekek nagyon büszkék a saját „könyvükre” és teljesítményeikre.

Minden gyerekkel kapcsolatban készüljön egyéni foglalkoztatási terv, amely leírja, jelenleg hol tart a különböző területeken, és hogyan ösztönözhető leginkább a fejlődése. A gyerekek egyéni tanulási feladatait és érdeklődését be kell építenünk a csoport egészének tevékenységi terveibe.

A HASONLÓ PROGRAMOKKAL, TÁRSSZAKMÁKKAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS

Sok helyen a Biztos Kezdet program szelleméhez hasonló szolgáltatások állnak rendelkezésre:

- nyitott, „belépni szabad” rendezvények, ahol a családok kapcsolatot teremthetnek más családokkal, és magas színvonalú játéklehetőségeket vehetnek igénybe. Az ilyen kötetlen rendezvények megnyithatják az utat más gyermekszolgáltatások igénybevételéhez és a szemlélet megváltozásához.
- alkalmi gyermekfelügyelet biztosítanak azoknak gyerekeknek, akiknél ezt a család helyzete indokolja (a szülő hivatalos vagy magánjellegű elfoglaltsága, munkája stb. esetén).

! A társszakmákkal való együttműködést nemcsak elviekben, hanem a napi gyakorlat során is be kell vezetnünk a Gyerekházak életébe.

Fontos, hogy időről-időre megjelenjenek a társszakmák képviselői, és közösen gondolkozzunk, hozzunk döntéseket a családok, gyerekek problémáinak megoldása érdekében.

A Gyerekházakkal kapcsolatban álló társszakmák, illetve területek:

- szociális munka;
- egészségügy;
- oktatás, nevelés, fejlesztő pedagógia;
- önkormányzatok.

A Gyerekházak tevékenységére építhetnek a házi gyermekorvosok és a védőnők is, így könnyebben tájékoztathatják a szülőket a gyermek fejlődéséről. A program lehetőséget nyújt arra, hogy korán felismerjék, ha a gyermek fejlődése eltér a többiekétől, illetve ha speciális fejlesztésre van szükség. Az érintett családok és gyermekek megfelelő tanácsadásban, támogatásban és ellátásban részesülhetnek. Jó lenne, ha a Biztos Kezdet program sokféle módon, illetve a helyi szükségleteknek megfelelően együttesen alkalmazná a már ismert módszereket: sokféle információt adna a gyerekekről, a másságról annak érdekében, hogy család kitörhessen a szegénység spiráljából.

Fontos, hogy időről-időre megjelenjenek a társszakmák képviselői

KÉPZÉSEK, MEGBESZÉLÉSEK

A Biztos Kezdet programok alap gondolatának megvalósításához jól képzett munkatársakra van szükség. Ehhez alapokat biztosít a Gyerekházak munkatársai számára a Gyerekesély projekt (Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet) által nyújtott képzés. Ezen túl szükség lehet kiegészítő képzésekre is. A kiegészítő képzésekre tervet kell kidolgozni, amely az

adott Gyerekház munkatársainak szükségleteire épül. A képzésre fordítandó időt érdemes előre meghatározni. A tervezés során fel kell mérni az egyes Gyerekházak munkatársainak jártasságait és képességeit, hogy ehhez illeszkedő képzési profilt lehessen meghatározni.

Fontos, hogy a munkatársak etnikai összetétele tükrözze a gyerekeket és a családokét; továbbá bátorítsunk férfiakat is arra, hogy részt vegyenek a Gyerekházak munkájában. A férfi munkatársak az apák bevonását is könnyebbé tehetik. Az alapképzéseken felül tervezzük meg a munkatársak, valamint a szakmai partnerek rendszeres, közös továbbképzését.

A belső képzések, megbeszélések igen fontosak a Gyerekházak munkájában, mert kiküszöbölik az alapképzés esetleges hiányosságait, és közvetlenül kielégítik a részt vevő szakemberek igényeit is. A csoport szervezi heti gyakorisággal, ahol a Gyerekház munkatársainak alkalmuk nyílik:

- az „esetek” megvitatására;
- arra, hogy megosszák egymással ismereteiket és az alkalmazott munkamódszereket;
- arra, hogy speciális ismereteket szerezzenek külső szakemberektől;
- belső vagy külső munkatársakkal beszélhessenek a vezetéssel kapcsolatos kérdésekről;
- a külső ellenőrzés biztosítására;
- személyes képességeik fejlesztésére.

Rendszeres továbbképzésekkel biztosítható, hogy a társszakmákkal együttműködve a régi problémákkal kapcsolatban minél szakszerűbb és hatékonyabb módszereket dolgozhassunk ki. A koragyermekkori fejlődés során végzett munka összetettsége miatt az ezen a területen dolgozó szakembereknek is szükségük van közös képzésre. A munkatársak továbbképzésének az alábbi területeket kell lefednie:

- alapvető ismeretek a szokásos módon fejlődő, valamint a sajátos fejlesztést igénylő gyerekekkel kapcsolatban;
- a családdal végzett munka különféle aspektusaihoz kapcsolódó személyes kompetenciák, csoportmunka, szervezeti együttműködés, valamint az olyan személyes képességek fejlesztése, mint az önreflexió, a kommunikáció és a problémamegoldás.

2.2.

Családok a Gyerekházban

Ahol a Gyerekházak működnek, sok család él az egészséges fejlődést alapvetően kockázatos életkörülmények között. Az alacsony iskolázottság, a munkalehetőségek és a jövedelem hiánya szegénységhez vezet, ami éhezést okozhat, de legalábbis szegényes, egyoldalú táplálkozást. A lakás gyakran nagyon szűk, hideg, dohos, vagy más módon korlátozza a család életét.

SZÜLŐK ÉS GYEREKEK EGYÜTT A GYEREKHÁZBAN

A Gyerekház arra vállalkozik, hogy a leghátrányosabb helyzetű településeken élő, kisgyereket nevelő családok számára otthonuk „kiterjesztéseként” elfogadó, fejlődést segítő teret és kapcsolati lehetőségeket nyújtson. Arra biztatjuk a szülőket, hogy „mint otthon” játsszanak, beszélgessenek a gyerekükkel. Mégis, mivel mindez nyilvános térben, mások – a többi szülő, gyermek és a Gyerekház munkatársainak – jelenlétében történik, minden szó, mozdulat, gesztus más jelentést kap és kaphat, mint otthon.

A gyereknevelés hétköznapijainak egy része a Gyerekházban zajlik, és rajtunk, a Gyerekházban dolgozókon is múlik, hogyan támogatjuk és értjük meg annak a bensőséges, éltető köteléknek a kialakulását és erősödését, ami a szülők és gyerekük kapcsolatát ezekben a korai időkben jellemzi.

A Gyerekház mindezekén túlmutatóan lehetőséget nyújt arra is, hogy a szülők egymás között is megtartó, támogató kapcsolatokat tudjanak kialakítani. Ahogy a kisgyerekek legtöbbször minden gát nélkül tudnak egymás felé fordulni, támogató és a kapcsolatok kialakulását segítő légkörben szüleik is könnyen létesítenek egymással kontaktust.

A Gyerekházakban ezért különösen fontos ismernünk a településen élő családok gyereknevelési szokásait, kulturális sajátosságait.

Ne feledkezzünk meg azonban arról, hogy azok a családok, akikért a Biztos Kezdet program és a Gyerekházak létrejöttek, gyakran nehéz körülmények között, nélkülözésben élnek. Kevés elfogadásban volt részük, és a Gyerekházba érkező szülők egy része gyermekkorában is nehéz körülmények között élt. Ezért nyitottnak, türelmesnek kell lennünk ahhoz, hogy olyan légkör alakuljon ki, amelyben már a gyereknevelés kérdéseiről is tudunk beszélgetni. Lehet, hogy sok más személyes, családi kérdés, konfliktus megelőzi azt, hogy egy-egy szülővel közösen a gyerekekre, a gyermek fejlődésére tudjunk figyelni.

A modern fejlődés-lélektani kutatások több oldalról is azt hangsúlyozzák, hogy az egészséges fejlődés alapja elsősorban az erős anya-gyermek kapcsolat: az a minőségi idő, amit közös játékkal, beszélgetéssel, egymásra figyelve együtt töltenek az élet első két-három évében. A Gyerekház ezt a minőségi időt igyekszik lehetővé tenni olyan településeken élő családok számára, ahol egyéb – a családi étellel kapcsolatos – szolgáltatások nem elérhetőek.

A következőkben megvizsgáljuk, milyen lépések segítik a szülők és gyerekeik közötti kapcsolat megszilárdulását a Gyerekház keretei között.

A Gyerekház egyrészt az együttlétre, közös játékra alkalmas tér biztosításával, valamint a meglévő egészséges kapcsolati minták megerősítésével, másrészt nehéz helyzet vagy fejlődési elakadás esetén aktív mintanyújtással és az egyéni helyzethez illő beavatkozással segíti a kisgyerekes családok életét, a szülők és kisgyerekek közötti kapcsolat kibontakozását.

Miért jönnek a családok a Gyerekházba? Ha jól végezzük a dolgunkat, azért, mert a Gyerekházban jó lenni. Jó fizikailag: a tér kellemes, nincs zsúfoltság, de nincsenek ridegen kongó, üres terek sem. Mindenki kényelmesen elfér, vannak hívogató sarkok, ahová jó letelepedni, és találunk olyan játékokat, amelyekkel jó lesz játszani. És jó emberileg is: érzem, hogy örülnek a jöttömnek, visszavárnak, amikor elmegyek. Jó, mert a Gyerekházban társakra lelek, szülőkre, akik hasonló helyzetben vannak, mint én, és gyerekekre, akikkel vagy akik mellett az én gyerekem is szívesen játszik.

RAÉRÜNK!

Az egyik legfontosabb dolog, amivel a Gyerekház rendelkezik: az idő. Épp az idő az, ami a hétköznapi életből annyira hiányzik. A XXI. századi gyerekek a rohanásba, az időhiányba születnek bele. Egy olyan világba, ahol az anyagi javak megszerzése, és az ahhoz szükséges pénz megkeresése irányítja a felnőttek életét. A Gyerekházban van időnk játszani, van időnk komótosan leülni a gyerek mellé és végigvárni, amíg sikerül felépíteni a tornyot. Van időnk kívánni, amíg egyedül felhúzza a cipőjét, sőt, lehet, hogy épp ettől válik a mai nap különlegessé.

Az idővel való sajátos bánásmód a Gyerekház egyik fontos ismérve. Egyrészt ráérünk odafigyelni a gyerekek kezdeményezéseire, ötleteire, vagy épp új cipőjére, de emellett fontos a Ház életének kiszámítható, időhöz kötött működése is. Épp a szülők biztonságérzete szempontjából fontos, hogy a Ház nyitvatartása és heti rendje nyilvános legyen, és azt pontosan be is tartjuk. A Gyerekháznak minden munkanapon nyitva kell lennie, és pontosan meg kell tartani a kötött programokat is, például a mondókázó kört vagy a játékos gyerektornát. Fontos, hogy a szülők előre tudják, és készülhessenek az egyéb eseményekre, például a védőnő látogatására. A Gyerekház időbeosztása tehát – akárcsak egy jó kisgyermekes otthoné – saját keretei között rugalmasan alkalmazkodik a gyerekek folyamatosan változó ötleteihez, igényeihez, játékaikhoz. A rugalmasság és a határok betartása – itt is, mint annyi más területen – egyszerre fontos.

BIZTONSÁG, KÖTŐDÉS, MINTANYÚJTÁS

A Gyerekház másik alapvető jellegzetessége az emberi kapcsolatok minősége, a személyes figyelem, amellyel a Gyerekház munkatársai a szülők és a gyerekek felé fordulnak. Melegen érző, szeretetteljes, érzékenyen figyelő felnőtt társaságában a kisgyerekek biztonságban érzik magukat, és bátran indulnak a világ felfedezésére. Elsősorban az édesanya nyújt ilyen biztonságot gyereke számára. Ez a folyamat – a biztonságos kötődés kialakulásának folyamata – már a csecsemőkor első évében elindul. Azt tapasztaljuk ilyenkor, hogy az addig oly barátságos 6-7 hónapos kisbaba félni kezd a kevésbé ismert személyektől, és keresi anyja megnyugtató közelségét. Egészen 16-18 hónapos koráig a kisgyerek hol félve, bizalmatlanul, hol pedig egyre több magabiztossággal fordul az emberek felé. Természetesen később is a szülő lesz az a biztos támasz, aki jelenlétével, értő figyelmével „kalandozásokra” bízta, kb. 18 hónapos kora után azonban a legtöbb gyerek megnyugszik, mivel anyja képe immár belsővé vált. A kicsi akkor is biztos anyja szeretetében és létében, amikor épp nem látja őt, és bátran indul a világ felfedezésére.

Vannak olyan élethelyzetek, amikor ez a szerep – biztonságos bázist nyújtani egy épp járni tanuló, vagy eső-kelő kicsi gyerek számára – nem is olyan könnyű. Városi, középosztálybeli anyák épp ebben az időszakban érzik először kimerült-

nek magukat: az első babázós hónapok eufóriája után soknak, terhesnek érezhetik a cseperedő baba fokozott ragaszkodását. A nehezebb élethelyzetben lévő anyák számára pedig a mindennapi gondok, a kenyérteremtés kimerítő taposómalma jelenthet olyan nehézséget, ami elvonja figyelmüket a gyerek intenzív érzelmi igényeitől. Ilyen élethelyzetben igazán fontos, hogy a Gyerekház munkatársa érzékelni tudja az anya és a gyerek pillanatnyi állapotát, igényeit. Nagy segítség lehet az anya számára az is, hogy a hajtós, vagy éppen egyhangú, esetleg állandó feszültséggel teli hétköznapiak közepette van egy hely, ahol egy kicsit megpihenhet, ahol ő maga is biztonságban érezheti magát. Megnyugodva figyelheti meg, hogy a Gyerekház munkatársa hogyan bánik a gyerekével, hogyan játszik vele, hogyan reagál a kicsi jelzéseire.

Minden apró jelzésnek jelentősége van. A Gyerekházban a szülő is, a gyerek is egyéni, személyre szabott figyelmet és kötődési lehetőséget talál.

MÉGIS: KI JÁTSZIK ITT?

Természetesen játszik a gyerek. A gyerekek születésüktől fogva – amennyiben egyéb szükségleteik kielégítettek, például nem éhesek, álmosak, fáradtak – játszanak azzal, ami körülötük van, ami elérhető, megszerezhető; úgy, ahogy fejlettségük jelenlegi szintjén játszani tudnak (erről részletesen a „Gyerekek” kötet 2. fejezetében olvashatunk). A gyerekek tehát – ha nem zavarjuk őket – játszani fognak. Lehetnek persze olyan időszakok is, amikor egy kisgyerek elfárad, megpihenne, vagy egyszerűen csak jól esik anyjához bújni, és nem játszik. Fogadjuk el, hogy viselkedésével éppen jelentkező szükségletét fejezi ki, és tegyük lehetővé számára annak kielégítését. A rövid pihenő vagy a tízórai után biztosak lehetünk benne, hogy újra a játéké lesz a terep.

Célunk ugyanakkor túlmutat ezen. Azt szeretnénk, ha az önálló, aktív játék mellett a szülővel való közös játék is kibontakozhatna a Gyerekház falain belül. A Gyerekház munkatársa csak olyan mértékben aktív a játék kezdeményezésében, magában a játékban, amennyire ez szükséges. Amikor játékkal, a gyerekekkel való interakciójával mintaként szolgál a szülő számára. Ha a szülő sikeresen veszi fel a játék fonalát, kezdi maga is örömet lelni a saját gyerekével vagy a többi kisgyerekekkel folytatott játékban, a Gyerekház munkatársa háttérbe vonulhat.

APRÓSÁGOKRA FIGYELÜNK – A SZÜLŐ BEVONÁSA A GYEREK MEGFIGYELÉSÉBE

A Gyerekház munkatársaként akkor tudom igazán jól támogatni a hozzánk járó gyerekek fejlődését, ha alaposan ismerem őket. Minden gyerek másképp, más tempóban fejlődik, és

minden gyerek más-más személyiség. Alapos megfigyeléssel ismerhetem csak meg az adott gyerek szokásait, érdeklődését, ritmusát, fejlődési sajátosságait.

A Gyerekház a gyerekekért van. Így könnyen adódnak olyan helyzetek, amikor a szülők, az édesanya és a Gyerekház munkatársa a gyerek mellett ülve, őt figyelve róla beszélgetnek. Ezek a beszélgetések legalább két ok miatt igen jelentősek. Egyrészt pontosítják a Gyerekház dolgozójának képét a szülőről. Fontos tudnunk, hogy az anya hogyan látja gyermekét, mire büszke leginkább vele kapcsolatban, aggódik-e valamiért, örül-e a kicsi napról napra fejlődő készségeinek? Másrészt az anya „tanulja” gyermekét ezekben a beszélgetésekben, a Gyerekház munkatársa „lefordítja” az anya számára azt, amit épp látnak.

„Nézd, milyen ügyes Karcsi, ügyesen egymásra illesztette a kockákat! Mi készül vajon?”

„Mit keres Lili a polcon? Igen! A katicás könyvet! Mostanában nagyon szereti nézegetni benne a képeket! Nahát, Lili! Megtaláltad a locsolókannát a könyvben!”

Kicsi dolgoknak van nagy jelentőségük. Karcsi számára ebben a pillanatban mindennél fontosabb, hogy sikerült a kockát feltenni a másik tetejére. Lilinek pedig éppen most ez a könyv jelenti a legizgalmasabb dolgot a Gyerekházban. Anyjuk számára fontos mindezt tudni, és a Gyerekház munkatársának „tudósítása” segít kiemelni ezeket a dolgokat a gyerekek egyfolytában változó, izgó-mozgó tevékenységei közül.

Mit tanul tehát a szülő? Megtanulhatja, mi érdekli épp most a gyermekét. Látja, mit tud már, és miben van segítségre szüksége. Megtanulja, hogy a gyereke önálló, független lény, saját érdeklődéssel, érzésekkel, kapcsolatokkal. Megtanulja érzékelni, mikor van a kicsinek nyugalomra szüksége, vagy egyszerűen csak arra, hogy békén hagyják; és mikor fordul az anyja felé segítségért, vagy azért, hogy érdekes felfedezéseinek örömet megoszthassa vele. És megtapasztalja, hogy ő is, és a gyereke is fontos itt; hogy ő és a kicsi személyre szabott, értő figyelmet kap. Ez az érzés teszi majd lehetővé, hogy egy idő után képes legyen ezt az értő figyelmet továbbadni a többi anya és kisgyerek felé.

JÁTSSZUNK EGYÜTT! A SZÜLŐ BEVONÁSA A GYEREKKEL VALÓ JÁTÉKBA

Miután a gyerek a szülővel való kapcsolatában éli meg magát értékesnek vagy értéktelennek, nagyon sok múlik azon, hogy mennyire sikerül bevonni a szülőt a gyerek játékába, illetve hogy mennyire vonható egyáltalán be. A közös játék egyszerre örömforrás mindkettejük számára: a gyerekekben azt az érzést kelti, hogy „az anyám figyel rám, fontos vagyok neki”, ugyanakkor tovább erősíti a köteléket kettejük között. Az anya a közös játék során közvetlenül is átéli gyereke fejlődő képességeinek kibontakozását, és az e fölött érzett büszkeségét.

A Gyerekház felkeresését követő első időkben különösen fontos, hogy a szülő aktívan kezdjen játszani gyerekével. Sok szülő ösztönösen teszi ezt, például a „kukucsoló játékot” játszik, hintáztatja, a magasba lendíti a gyereket. Mindezek az egyszerű játékok ösztönös, pozitív szülői reakciók, sokszor erős családi hagyományokon, mintákon alapulnak. Ezek a játékok sikeresen átsegíthetik a szülőt a kezdeti bizonytalanságon, elfogultságon.

Vannak ösztönösen jó szülők, de a szülők többsége a hozott családi mintákon túl „tanulja” a szülőiséget. És sokan vannak, akik nem rendelkeznek jó szülői mintákkal. Fontos, hogy támogassuk a szülők már meglévő erősségeit, ők pedig a Gyerekházban sok más szülői minta és a Gyerekház munkatársainak példájából bővíthetik szülői „repertoárjukat”.

Ám az ösztönös reakciók blokkolódhatnak, ha a szülő bizonytalan, nem érzi magát elég ügyesnek. Vagy egyszerűen a számára új környezetben bizonytalan abban, hogy mindez helyénvaló-e. Ezért folyamatos, külső megerősítésre lehet szüksége, hogy mindaz, amit tesz, jó a gyerekének. Megerősítő lehet egy figyelmes tekintet, egy mosoly is, de megerősítés az is, ha megmagyarázzuk neki, hogy az, amit most épp tesz, nagyon fontos a kicsi fejlődése szempontjából.

Az ösztönös vagy otthonról hozott hagyományos gyerekjátékok idővel be is merevedhetnek, ha a kicsi jelzéseit figyelmen kívül hagyva mechanikusan ismételtetjük őket. Ezért a közös játék kezdeti egyértelmű megerősítésén túlmenően érdemes a szülőt arra is megtanítani, hogyan tudja gyereke igényeit olvasni, egyensúlyt tartani az aktív kezdeményezés és a gyerek játékfolyamatának követése között.

Úgy tudjuk legjobban segíteni a szülői játék kibontakozását, ha saját magunk is részt veszünk a gyerekek játékában. Mintát mutatunk a szülőnek arra, hogyan lehet aktívan figyelni és megerősítően nyugtázni a gyerekek játéktevékenységét. A Gyerekház munkatársaként megmutathatjuk, melyek azok a pontok, amikor hatékonyan közbe lehet lépni, és mikor hagyhatjuk spontán alakulni a gyerekek egymás közötti játékát. Ez a minta megerősítheti a szülő saját játékötleteit, mi pedig

fokozatosan kivonulhatunk a folyamatból, segítve ezzel a szülő-gyerek kapcsolat további alakulását. Ahogy megfigyeli a gyerekekkel folytatott játékunkat, a látott minta átvétele segít a szülőnek egyre változatosabban és a gyermek igényeire hangoltan bekapcsolódni az éppen zajló játékfolyamatba. Az együtt töltött idő és az aktív figyelem segít eligazodni a kicsi jelzései között, így válik egyre magabiztosabbá a szülő is.

A KÖZÖS JÁTÉK ÖSZTÖNZÉSE

Nagyon fontos, hogy közösségek alakuljanak ki a Gyerekházakban, tehát a szülő ne csak a saját gyermekével kerüljön interakcióba, hanem rajta keresztül a többiekkel is. Így akár őket is be tudja vonni a közös játékba. A Gyerekház munkatársaként lényeges, hogy ezt észrevegyük, és bátorítsuk erre a szülőt. Szükség esetén javasolhatunk új, csoportos játékokat, mondhatunk odaillő ötleteket (lásd a „Gyerekek” kötet Függelékében), vagy pár kellék odakészítésével könnyíthetjük meg a szülő „munkáját” a gyerekek között. A szülők számára fontos lehet ebben a helyzetben, hogy értsük, amit csinál, és támogassuk ebben.

A szülők természetesen nem csak a gyerekekkel, hanem a többi szülővel is kapcsolatba kerülnek ezekben a helyzetekben. Fontos figyelemmel kísérnünk, és segítenünk ezt a folyamatot, hiszen a felnőttek egymás közt nagyon hamar átváltanak „felnőtttes” témákra, a napi események megbeszélésére. Fontosak ezek a beszélgetések, hiszen erősítik a közösségi kapcsolatokat.

Fontos ugyanakkor az is, hogy mindez ne zavarja a játékot. A szülőnek játék közben figyelmével valóban a gyerekekre, a játékra kell tudnia összpontosítani, de arra az időre, amikor szülőtársaival szeretne beszélgetni, ki is kell tudnia lépnie a játékból. A gyerekek gyakran reagálnak „rosszalkodással”, amikor velük játszó anyjuk figyelme hirtelen elterelődik róluk, és valami számukra teljesen érthetetlen dologról kezd el mással beszélgetni. Viselkedésükkel szeretnék anyjuk figyelmét újra magukra irányítani, és visszahívni őt a játékba. Mindennek elejét vehetjük azzal, ha megtaníttuk a szülőket, hogy a felnőtt beszélgetéseket akár térben is el tudják választani a gyerekek játszó területétől. Kialakíthatunk például egy beszélgető sarkot néhány fotellal a felnőttek számára, de a szőnyeg legyen a játék terepe. Ha itt telepedünk le, a gyerekek már tudják, hogy játszani fogunk velük, és idővel megtanulják azt is, hogy a fotelban beszélgető anyjukat ne zavarják.

AMIKOR NEHÉZ JÁTSHANI

A játék során a szülők reakciói másképpen alakulhatnak, annak függvényében, hogy milyen családi és életkörülmények között élnek, milyen készségekkel érkeznek a Gyerekházba, illetve az adott pillanatban hogyan érzik magukat. Fontos, hogy a Gyerekház munkatársaként ismerjük a hozzánk járó családok élethelyzetét, és reakcióinkban, kommunikációnkban, elvárásainkban vegyük mindezt figyelembe.

► Észre kell vennünk, ha egy-egy szülő nehezen vagy nem megfelelően vesz részt a saját gyermekével való játékban.

Néhány szülő kezdeti bátortalan, visszahúzódnó viselkedését követően saját maga kezd játszani a játékokkal, olvasgatja a könyveket, látszólag figyelembe sem véve gyermekét. Vannak szülők, akik „rábíznák” a gyerekekkel való játékot a Gyerekház munkatársára. Úgy, mint a bölcsődében vagy az óvodában. Sok szülő a Gyerekházat is olyannak gondolja, mint egy bölcsőde vagy egy óvoda.

Az egyik Gyerekházban például egy szülő azt mondta, hogy ő nem tud így foglalkozni a gyerekekkel. Vele nem rajzol, nem ül le játszani. Ebben az esetben is teremtsünk olyan helyzetet, hogy a szülő megérezze: gyereke a vele való közös tevékenységet élvez a legjobban. Neki mutatja meg először, amit csinál, vele élvez a legjobban a közös tevékenységet. Más szülő pedig saját ötleteit erőltetné rá gyerekére, aki viszont menekülne ebből a helyzetből. A játék közös öröme helyett így gyakran sírás és kölcsönös harag keletkezik a szülő és a kicsi között.

► Számos oka lehet annak, ha egy szülő nem tud mindkettejük számára örömetelien játszani a gyermekével.

Az, hogy mégis itt vannak a Gyerekházban, szavak nélkül is arról beszél, hogy fontos számára a gyereke, segíteni szeretné fejlődését, boldogulását.

Teremtsünk olyan helyzetet, amikor viszonylag nyugodt körülmények között beszélgethetünk a szülővel! Kérdezzünk rá, hogy érzi magát? Hallgassuk és halljuk meg válaszát! Sokféle oka lehet annak, hogy a szülő a Gyerekházban nem kapcsolódik be a gyerek játékába. Ne mi találjuk ki ennek okát, legyünk kíváncsiak a szülőre, az ő gondolataira! Előzetes ismereteink fényében beszélgethetünk arról is, hogy a szülőnek milyen élményei vannak saját gyerekkorából. Mit és kivel játszott gyerekkorában? Játshatott-e egyáltalán? Milyen közösségben nőtt fel, és milyen kapcsolatban volt saját szüleivel? Mivel játszik a gyerek otthon?

► Tiszteljük a szülőt azért az erőfeszítésért, amit gyereke fejlődése érdekében tesz, és tenni tud!

A Gyerekház munkatársaként fokozott figyelmünkkel kísérjük őt, és saját gyereke, vagy más gyerekek irányába tett kezdeményezései, játékos reakciói megerősítésével, illetve saját „játéka” tiszteletben tartásával teremtsünk számára nyugodt, befogadó környezetet. Mintát nyújtunk az értő, figyelmes, közös játék terén. Emellett bízhatunk a gyerekekben is, akik ragaszkodásuk, kezdeményező és játékos kedvük segítségével sikeresen átsegítik szüleiket az ilyen elakadásokon. Elsősorban azonban tiszteljük a szülőt, és fogadjuk el olyannak, amilyen! Feladatunk az, hogy segítsünk neki megtalálni helyét a Gyerekház közösségében.

► Mindezek mellett fontos tudnunk azt is, hogy a szülők különbözőek.

Vannak, akik könnyen bekapcsolódnak a gyerek játékába, vannak, akik nem annyira játékosak, és akkor sem vonhatóak be nagyon a játéktevékenységbe, ha már biztonságban érzik magukat.

Lehet, hogy őket másfajta közös vagy közösségi tevékenységbe érdemes bevonni. Van, aki inkább tanulni, dolgozni szeretne, és ehhez kell támogatást kapnia a Gyerekház keretein belül.

BESZÉLGETÉS, MESÉLÉS, MESEOLVASÁS

Fontos alkalmat találunk arra, hogy szót váltsunk a szülőkkel: mennyire fontos a beszélgetés, a mesélés a gyerekek későbbi fejlődése szempontjából, amikor majd az írás-olvasás elsajátítására kerül sor (lásd erről részletesen a „Gyerekek” kötet 1.4. fejezetét). Tudjuk meg, ő maga mit gondol a mesélésről: sokott-e otthon mesélni a gyerekeknek, vannak-e kedvenc meséik, neki meséltek-e gyerekkorában?

Erősítsük meg azokat a helyzeteket, amikor a szülő beszél a gyermekéhez, még akkor is, ha a kicsi még nem tud beszélni. Tudjuk, hogy a beszéd megértése jóval korábban kezdődik, mint maga a beszéd, tehát a gyerek jó eséllyel érti, amit a szülő mond neki. Legyünk tudatában annak, hogy a beszélgetés több egyszerű információcserénél: a beszélgetés együtt-lét, közös öröm, egymásra figyelés is.

Mutassunk mintát arra, hogyan lehet egész kicsi gyerekekhez beszélni:

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Ülünk vagy guggolunk le a gyerek mellé, hogy szemünk egy magasságban legyen vele.
- Rövid mondatokat használunk, ne bonyolódjunk hosszú magyarázatokba.
- Figyeljük arra, hogy érti-e, amit mondunk neki. Ha nem, ismételjük meg mondandónkat még egyszerűbben. Hangsúlyozzuk erőteljesebben, vagy ismételjük meg a megértés szempontjából fontos szavakat.
- Sok kicsi gyerek jobban érti a beszédet, ha képekkel, tárgyakkal is meg tudjuk erősíteni mondandónkat. Segíthet az erőteljesebb gesztushasználat, a mimika is. Hasonlóképp segítheti a megértést, ha arról beszélünk, ami éppen történik velünk. Sok gyerek jobban élvez a beszélgetést, ha az játék közben történik, és kapcsolódik is a játékhoz.
- Várjuk ki türelmesen a gyerek válaszát.
- Folytassunk az „egyszer te, egyszer én” jellegű beszélgetést, amíg a gyerek figyelme engedi.
- Ha a gyerek figyelme elkalandozott, más köti már le, ne erőltessük tovább a beszélgetést. Használjuk ki a következő alkalmat.

Ilyen figyelmes, a gyerek érdeklődését, fejlettségét követő beszélgetést képeskönyv mellett is lehet folytatni. Választhat a szülő is könyvet, de érdemes figyelembe venni azt is, hogy a gyerek mit szeretne olvasni, nézegetni. A képek segítségével,

vagy akár fantáziánkat szabadon engedve, beszélgetve, kérdezve-válaszolva mesélhetünk a gyerekeknek.

A gyerek érdeklődését, fejlettségét követő beszélgetést képeskönyv mellett is lehet folytatni

NAGYOBBACSKA GYEREKEKKEL (3 ÉS FÉL – 4 ÉVES KORTÓL)

Beszélgessünk egy-két gyerekekkel és szüleikkel valami érdekes dologról, ami velük történt a napokban (pl. találtak egy „kincset” a homokban, merre jártak látogatóban, kivel találkoztak stb.). Ha összeállt egy rövid történet, ismételjük el szóban, hogy pontosan emlékszünk-e minden részletre. Aztán kérjük meg a szülőket, hogy röviden írják fel a történetet egy nagy csomagolópapírra úgy, hogy a mondatok között-mellett maradjon még hely rajzoknak is. Kérjük meg a mesélő gyereket, hogy készítsen rajzokat a történethez. Természetesen a szülő is csatlakozhat a rajzhoz. Helyezzük el a művet a falon úgy, hogy a gyerekek is jól láthassák. Térjünk rá vissza később, ha a gyerek úgy akarja. A személyes meseposzter természetesen haza is vihető.

OLVASSUNK MESÉT!

A közös mesélés a gyerekek kedvenc szórakozásává válhat a Gyerekházban. Életkoruktól, érdeklődésüktől függően más és más mesét, könyvet választunk nekik. A legkisebbek számára akár szájba is vehető műanyag vagy textil könyvet veszünk elő, és a kicsit ölbe véve, saját tempóját követve, rövid mondatokkal, egy-egy kulcsszót hangsúlyozva mesélünk. Örömmel vesszük, ha a kicsi lapoz, nem baj, ha a lapozás kezdetben még nem balról-jobbra történik. Szintén megerősítjük, ha a gyerek rámutat a könyv képeire, próbálja egy-egy szótaggal megnevezni a képen látható tárgyat, állatot. Mi is kimondjuk a nevet, és bátorítjuk a kicsit a többi kép megnevezésére is. A hangot adó állatok elbűvölik mese közben a gyerekeket. Az olyan cselekvések, amelyek vele is nap mint nap megtörténnek (pl. felkel, eszik, játszik, elalszik), könnyen lekötik a figyelmét.

A nagyobbcskák már kis csoportban is követhetik a mesét. Az ő számukra is olyan mesét válasszunk, amit szeretnek, ami kapcsolódik valamilyen élményükhöz (pl. leesett a hó, érik az eper, hullanak a gesztenyék stb.). Olvassuk el előre a mesét, hogy tisztában legyünk a történet menetével. Nem szükséges szóról szóra olvasnunk, követhetjük a gyerekek érdeklődését, és kérdéseiknek megfelelően egyes részeket hosszabban is kiszínezhetünk. Két-hároméves gyerekek, de a nagyobbak is, rendkívüli módon élvezik, ha a mese életre kel, ha a mesében szereplő állatokat maguk is kézbe vehetik, ha bekapcsolódhatnak a mesébe ők is. Használjunk játékos hangszínt a meséléshez, így segítve a gyerekek képzeletének működését.

Ha mi magunk így mesélünk a szülőknak, ők is hamar követik majd példánkat. Vonjuk be a őket is a mesélésbe, idővel pedig adjuk át egy-egy vállalkozó szellemű szülőnek a mesélő szerepét.

MILYEN KÖNYVEK LEGYENEK A GYEREKHÁZ POLCÁN?

- A legkisebbeknek műanyag lapozgatók, textilkönyvek, amelyek színes zsebekben különféle tárgyakat rejtene.
- Vastag lapú aktivizáló könyvek: a történet követése közben a gyerekek feladata is van: meg kell simogatni az egérke hasát, kinyitni az ablakokat, tekergő kisvonatot vezetni végig a meséskönyv lapjain.
- Fogalommagyarázó könyvek: minden oldalon egy-egy nagy, világos illusztráció áll, gyakori tárgyairól, állatokról, eseményekről.
- Mesék szöveg nélkül: csak képek mutatják, mi történik. Idővel a gyerekek maguk mondják el saját szavaikkal a történetet.
- Az első meséskönyvek, amelyek egyszerű követhető történeteket tartalmaznak, világos, kedves illusztrációkkal (pl. Marék Veronika, Berg Judit könyvei). A jó mesekönyv a valóságról szól, a gyerekek sikereiről, kudarcairól, és érintheti félelmeiket, szorongásaikat is.
- Hagyományos gyermekmesék (pl. *Piroska és a farkas*, *A rút kis-kacsa*, *A kismalac és a farkasok*). Ezek a mesék újabb és újabb kiadásokat érnek meg, érdemes igényesen illusztrált könyvet választani.
- Versek és mondókák.
- Ismeretterjesztő könyvek (pl. a „Tesz-vesz” vagy a „Színek, formák” sorozat).

Könyv sok mindenből készülhet, és nem biztos, hogy sok pénzbe kerül. Erről szól az egyik Gyerekház munkatársával készült interjúrészlet is:

„Az egyik foglalkozáson, melybe a szülőket is bevontuk, a gyerekek az ölükben ültek, és így nézegettek olyan képeskönyveket, melyeket a szülőikkel együtt készítettünk reklámújságból kivágott képekből. Nem tudtuk eldönteni, hogy kit köt le jobban a

képeskönyv nézegetése. Maguktól kérdezték a szülőket, hogy hazavihetik-e a könyveket, mi pedig annyira örültünk, hogy szóhoz sem jutottunk. Hát így kerültek könyvek a családok lakásába, azt nem mondanám, hogy a polcaira, de az a gyanúm, hogy polcok is kerültek némely otthonba az idő előrehaladtával. Abban is biztos vagyok, hogy ezek a gyerekek az óvodába bekerülve már nem tépkedtek a könyveket, hanem lapozgatták, nézegették, vagyis elindultak a tanulás útján.”

JÁTSZUNK OTTHON! AZ OTTHONI JÁTÉK ÖSZTÖNZÉSE

Minden, ami a Gyerekházban történik, hazavihető, hazavienhető. Célunk az, hogy a közös játék ízére rákapó, a mesélésbe belefeledkező szülő hazatérve is – ha ideje engedi, és módja van rá – folytassa mindezt.

Nem könnyű persze a szinte folyamatos házimunka, a ház körüli tevékenységek és a gyereknevelés kevésbé játékos velejárói között megtalálni a közös játék helyét és idejét. Különösen akkor nem, ha mindennapos megélhetési gondok is nyomasztják a szülőt.

! Tudatosítsuk a szülőknél, hogy nem a gyerekkel töltött idő hossza, hanem annak minősége számít: ez az, ami hat a fejlődésre. Az erőltetett vagy kiereszkolt játék, amikor a szülő fejében ezernyi más dolog jár, vagy éppen elvégzetlen teendői miatt nyugtalan, nem biztos, hogy jól sül el.

Lehet, hogy a szülő mindössze 10-15 percet tud naponta szakítani arra, hogy – kizárva fejből a többi elvégzendő feladatot – csak gyerekére, gyerekeire figyeljen. Fontos, hogy ilyenkor a gyerekek kezdeményezzenek. Különösen sok leleményességet igényel a család különböző életkorú gyerekeivel való együttes játék. A hasonló életkorú kisgyerekek versenghetnek a szülő kizárólagos figyelméért, ami tovább nehezíti a helyzetét. A lefekvés körüli időszak kitüntetetten alkalmas a rövid, bensőségesen személyes együttlétre gyerekünkkel. A személyre szabott, fejlettségéhez, érdeklődéséhez igazodó mese, a kedvenc altató eléneklése, rövid beszélgetés a napi eseményekről a szülő és a gyerek számára is megnyugtatóan zárja le a napot.

Az otthoni játék sok nélkülözésben élő család számára a szűkös tér és a szegényes körülmények miatt szinte kivitelezhetetlennek tűnik. Első lépésként fogadjuk el a család objektív körülményeit, és tekintsük a Gyerekházat otthonuk kiterjesztésének. Ha otthon nincs lehetőségük játszani, használjuk ki a Gyerekház adta lehetőséget: a játékokat, a teret, a rendelkezésre álló időt. Második lépésként fokozatosan, tapintatosan kezdjünk el a szülővel együtt azon gondolkodni, hogy milyen egyszerű, pénzbe nem kerülő változtatások segíthetnék „gyerektársat” tenni otthonukat. Egy alapos

takarítás, rendrakás és lomtalanítás felszabadíthat annyi helyet, hogy a Gyerekházból kölcsönzött játékok és könyvek alkalmas helyre kerüljenek. Lehet, hogy a szűkös tér ellenére – leleményességgel – mégis sikerül kialakítani egy kis személyes sarkot, polcot, kuckót a gyerek számára, ahol játékait, kincseit tarthatja, ahol a falat a képei díszítik, ahová kényelmesen leülhetnek akár mesét olvasni is.

A tér mellett pusztán a figyelem is, amellyel a szülő a gyerek dolgai, kérdései, ötletei felé fordul, hozzájárulhat a „gyerektársat” otthon kialakításához. Komolyan veszem-e őt? Beszélek-e hozzá, annak ellenére, hogy ő még nem beszél? Igyekszem-e válaszolni sokszor ismétlődő kérdéseire úgy, hogy meg is értse a választomat? Találok-e az otthoni tárgyak között olyanokat, amelyek alkalmasak lehetnek neki játéknak? Egy-egy fakanál remek dobverővé válhat, a kisebb-nagyobb edények, amelyekbe pakolgatni lehet, a régi-régi csuhébabák vagy a saját kézzel varrt rongybabák, változatos formájú babzsákok mind-mind jó játékok a gyerekeknek. Pénz nem kell hozzá, de annál több figyelem és elkötelezettség a gyerek világa mellett.

Házimunkákat is végezhetünk otthon játékosan. A kerti munkák, a főzés, takarítás mind-mind alkalmasak arra, hogy a gyereket bevonva, az ő ötleteit is figyelembe véve, kérdéseire folyamatosan válaszolva végezzük a dolgunkat.

Fejezetünket azzal kezdtük, hogy a Gyerekház az otthon folytatása, kiterjesztése. Ha sikerül elérnünk, hogy a család otthona is a Gyerekház kiterjesztése legyen, hogy az ott megkezdett játékok otthon folytatódjanak, a Gyerekházban elesett, kialakított, megerősített viselkedésminták otthon is tovább éljenek, nagyon sokat adtunk a szülőnek: a büszkeség érzését. Büszke lehet magára, mint jó szülőre, nehéz életkörülményei dacára is.

AZ APÁK SZEREPE FONTOS!

A csecsemők, kisgyerekek és apjuk között éppúgy létrejöhet erős kötődés, mint az édesanyák és a babák között. A kapcsolat minőségét nagymértéken meghatározza a szülő között fennálló párkapcsolat minősége. Természetesen minél kiegyensúlyozottabb és mélyebb a kapcsolat a két szülő között, annál erősebb kötelék tud kialakulni az apa és a gyerek között is. Igazolt tény, hogy a teljes családban nevelkedő gyerekek fejlődése minden területen kedvezőbben alakul, mint azoké a gyereké, akik csak az egyik szülő gondoskodását élvezhetik.

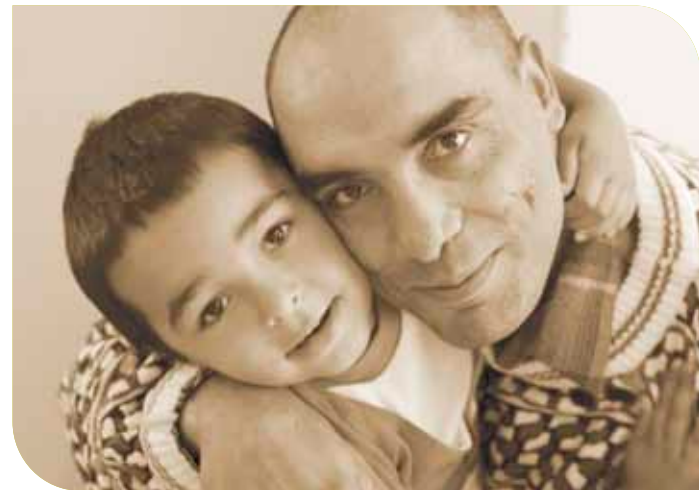
Az apák már az első pillanatoktól kezdve – akár a terhesség első heteitől, akár a születéstől számítjuk ezt – másképp viszonyulnak a babához, mint az anya. Más hanghordozással, más tempóval, fejükben másféle elvárásokkal és érzésekkel fordulnak felé. Ennek nyomán a kicsi is másképp reagál az apja jelenlétére, mint az anyjára. Ha az apa aktív tud, és aktív mer lenni a gyerek nevelésében-gondozásában, a kicsi nagyon hamar meg fogja tanulni, mit várhat tőle. A kétféle, mégis biztonságot jelentő kapcsolat élménye segíti hozzá a gyereket a legkorábbi társas tapasztalatok megszerzéséhez.

Apaként nem is olyan könnyű gyereket nevelni. Számos családi és kulturális ok miatt sok apa nehezebben kapcsolódik be a gyereknevelésbe. Általában minél kisebb a gyerek, annál kevésbé teszi ezt.

Hogyan segíthetjük elő az apák aktív részvételét a gyereknevelésben? Mit tehetünk a Gyerekház munkatársaként, hogy segítsük az apák és gyerekeik közötti kapcsolat fejlődését?

Elsőként: minden önszántából gyerekével a Gyerekházba betérő édesapát kitüntetett figyelemmel fogadunk. Nem könnyű a helyzete, a sok nő között idegen terepen, bizonytalanul érezheti magát. Fogadjuk el természetes reakcióit, kommunikációját gyerekével, erősítsük meg aktivitását. Bátorítsuk a rendszeres Gyerekház-látogatásra.

Lényeges azt is tudatosítanunk, hogy az apák ritka jelenléte a Gyerekházban nem érdektelenségüket jelzi. Az állandó vagy alkalmi munkák, a hagyományos férfi foglalatosságok és a közösségen belüli gyereknevelési szokások mind-mind nehezíthetik az apa számára, hogy eljőjön a Gyerekházba.

APÁS JÁTÉKOK

Fontos szem előtt tartani, hogy az apák szerepe más, és lehessen is más, mint az anyáké. Segítsük az apákat, hogy megtalálják azt, ahogy ők tudnak jólesően együtt lenni gyerekükkel. Lehet, hogy több hevesebb, mozgásos játékot játszanak a gyerekekkel: fociznak már az egészen apró, épp járt tudó fiukkal, újra és újra feldobják a levegőbe, és hintáztatják kislányukat. A gyerekek legtöbbször hangos nevetéssel jutalmazták ezeket az „apás” játékokat.

A már említett hevesebb mozgásos játékok – a közös öröm átélése mellett – kiváló helyzetet teremtenek a határok és a viselkedéskontroll korai megtapasztalására (pl. olyan gyorsan futok, ahogy csak tudok, de ha még gyorsabban próbálok, eleshetek; önfeledten átadhatom magam a csiklandozásnak, de arra is kell figyelnem, hogy közben el ne essek, be ne verjem a fejem a falba stb.). A gyerekek tehát játék közben azt tanulják apjuktól, hogyan vigyázhatnak saját maguk és társuk testi épségére; megtapasztalják, mit bírnak fizikai erejükkel, és hol vannak energiáik határai.

A másik gyakori „apás” játék az építőjáték. Az egyik legnagyobb ajándék, amit egy apa a gyerekének adhat az, hogy 15-20 percig mellé ül a földre, és együtt építenek házat, garázst, palotát.

FÉRFIAK A GYEREKHÁZBAN

Rendkívül fontos lenne, hogy a Gyerekház munkatársai között férfiak is legyenek. Ők közvetlen mintát tudnak nyújtani az apák számára, közvetlenebbül tudják megerősíteni viselkedésüket. Ha az állandó munkatársak között nincs is férfi, egy-egy önkéntes férfi munkaerő is sokat tud segíteni az apatársak bevonásában.

Lehet, hogy sok apa számára a gyerekek körüli fizikai munka lesz az a terület, ahol elsőként magabiztosan tenni tudnak valamit. Fogadjuk el és bátorítsuk az apák részéről ezeket a felajánlásokat: vegyenek részt a Gyerekház környezetének karbantartásában, rendbetételében. A játszótér kialakítása vagy fejlesztése, a kert felásása és füvesítése, vagy egy kis veteményes kialakítása remek elfoglaltság lehet az apák számára, jó lehetőség a gyerekek világához való közeledésre, és más apákkal való közvetlen kapcsolat kialakítására is.

És végül szervezhetünk kifejezetten apás vagy az egész családra számító programokat is. A Gyerekházzal, annak dolgozóival, az odajáró családokkal való közvetlen kapcsolat, és az első tapasztalatok sikere megalapozza a későbbi látogatásokét is.

A VISELKEDÉSKONTROLL FEJLŐDÉSE, NEHÉZ HELYZETEK KEZELÉSE

Fel kell készülnünk arra is, hogy a Gyerekházban a gyerekek között heves vita, veszekedés, esetleg verekedés alakulhat ki. Ennek forrása lehet egy objektív esemény (pl. Józsi nem adja oda Patriknak a kislapátot), de kisgyermekkorban nem ritka a hirtelen, látható ok nélküli indulatkitörés sem (Józsi „csak úgy” meglöki Patrikot). A gyerekek közötti konfliktus nagyon hamar szétterjedhet a csoportban, belerántva a szülőket is az indulatok tengerébe. Mit tehetünk ilyen helyzetben? Először is őrizzük meg nyugalmunkat és viszonylagos objektivitásunkat. Ha mi nyugodtak maradunk, a gyerekek és a szülők is hamarabb nyerik vissza önuralmukat. Nem az a fontos, hogy ki a „jó” és a „rossz” egy ilyen helyzetben, hanem az, hogy mi is történt tulajdonképpen. Meg kell fejtenünk tehát, mi robbantotta ki az összetűzést, a konfliktust a gyerekek között. Könnyebb a helyzetünk, ha tanúi voltunk az összeütközésnek, de ha nem, a gyerekeket és a szülőket bevonva kell megértenünk a helyzetet.

A gyerekek sokszor már attól is hamar megnyugszanak, ha egy felnőtt megérti, ki mit szeretne az adott helyzetben. Előző példánknl maradva: Józsi is és Patrik is a kislapáttal szeretne játszani, de csak egy lapátunk van. Sok esetben minden további erőfeszítés felesleges, a helyzetet megértve a gyerekek hamar „megoldják” a konfliktust. Jelen példánknl maradva az egyik gyerek elengedi a kislapáttra vonatkozó kérését, és más, elérhető játék után néz.

A következő fontos lépés – miközben igyekszünk megérteni, mi is történt –, hogy elejét vegyük a további tettlegességnek. Tehát a két gyerek közé, a tűzvonalba guggolunk, és egymástól távol tartva őket igyekszünk mindkét gyerek szempontját figyelembe venni. Ezt gesztusokkal, tekintetváltással is kifejezzük.

A gyerekek – akik ebben az életkorban fejlettségükből adódóan csak a saját érdekeiknek, érdeklődésüknek, késztetéseiknek engedelmeskedve cselekszenek – nehezen tudnak még számolni a társaságukban lévő másik gyerek elképzeléseivel. Szükség van a felnőtt egocentrizmustól mentes gondolkodására, hogy mindkét szempontot figyelembe tudják venni.

Ezen a ponton elérkezett az idő arra, hogy megkérdezzük a gyerekeket, vagy az érintett szülőket, mit lehetne most tenni? „Csak egy lapátunk van, de Józsi is és Patrik is szeretne vele játszani, most mit csináljunk?” Természetesen mi magunk is javasolhatunk megoldást, de sokkal hatékonyabb, ha a gyerekek, családok maguk találják ezt ki. Ha ők maguk jutnak el a megoldáshoz (pl. előbb Józsi, majd Patrik játsszon a lapáttal, addig Józsi játsszon a dömpferrel), sokkal könnyebben tartják magukat a közös megállapodáshoz, mintha kívülről erőltetnénk rájuk.

A kisgyermekkorai veszekedéseknek, verekedéseknek sokszor az utóélete, következménye érdemel fokozottabb figyelmet. A gyakran vitába, veszekedésbe, verekedésbe keveredő gyerekre hamar ráragad, hogy „rossz”, és ez elkedvetlenítheti a szülőket, a Gyerekház munkatársait egyaránt. Ugyanígy a „verekedős” gyerek édesanyja, édesapja is hamar a bűnbak szerepében találhatja magát. Haragszanak rá, kevesebb figyelemmel fordulnak feléjük, illetve nagyon hamar kialakul az a forgatókönyv, hogy a gyerekek csak a problémás viselkedésükkel tudják a hozzájuk közelálló figyelmét magukra vonni.

Fontos, hogy a szülők is megtanulják, hogyan vehetik elejét az indulatok elharapódzásának. Lényeges, hogy a gyerekek között fellobbanó, rövid életű összecsörrenések – akár milyen hangzavarral járnak is – ne legyenek kiindulópontjai a szülők egymás közti rossz kapcsolatának. A gyerekek világa ezen a ponton különüljön el a felnőttek életétől; értsük meg és kezeljük a gyerekek közötti konfliktusokat, és óvjuk meg a felnőtt kapcsolatokat!

MIRE JÓ A ROSSZALKODÁS?

Fontos szem előtt tartanunk, hogy az ilyen viselkedésnek nemcsak rossz, hanem jó oldala is van: a gyerek a figyelem középpontjába kerül, emellett általában eléri közvetlen célját is. A gyerek ereje, hatékonysága is megjelenik tehát ezekben az akciókban. Ezekből a képességekből fejlődnek ki felnőttkorra olyan tulajdonságok, mint hogy „kiáll magáért”, „nem hagyja magát”, „önálló”, „erős”, „tudja, mit akar”. Más kérdés, hogy a gyerek viselkedési eszköztára – a felnőtt képességeihez mérve – nem annyira gazdag még, magáról és a másik emberről való tudása pedig kezdetleges. Az akció alapja ennyiben nagyon is helyénvaló, a formája ellenben (civakodás, verekedés, hiszti) már kevésbé az. Meg kell tanítanunk neki, miként érheti el célját mások szempontjait is figyelembe véve. Ehhez a legfontosabb az, hogy van valaki, aki az ő szempontjait is követi, érti, elfogadja. Valaki, aki akkor is figyel rá, ha nem csinál semmi galibát. Sőt, békés állapotában talán még inkább figyelmével tünteti ki őt.

A gyerekek személyiségfejlődése, különösképp az önkontroll-viselkedéskontroll fejlődése szempontjából nagyon fontos, hogy világos szabályok, határok között élhessenek, ahol bizonyos viselkedések előre megjósolható következményekkel járnak (lásd erről bővebben a „Gyerekek” kötet 4. fejezetét). Így a Gyerekházban is ki kell alakítani azokat a szabályokat, amelyeket minden gyereknek és szülőnek be kell tartania. A szabályok lehetnek egyediek, azonban a mások testi épségét fenyegető viselkedés sehol nem megengedett. Különös figyelmet érdemelnek ebből a szempontból a nehezebb temperamentumú gyerekek. Az ő esetükben a szabályok megértése és kölcsönös betartása, a szabályok megszegésének egyértelmű következményei segítik az impulzív viselkedések gátlását, és az adaptívabb viselkedésformák kipróbálását.

AZ ELTÉRŐ VISELKEDÉSŰ GYEREKEK

Vannak gyerekek, akik viselkedésükben erősen elütnek társaiktól. Sokat sírnak, ingerlékenyek, vagy éppen szélsőségesen visszahúzódnak. Furcsa dolgok iránt érdeklődnek, merevebbek, elutasítóbbak. A Gyerekház munkatársa nincs könnyű helyzetben: érzékelnie kell, hol az a határ, ameddig a fent leírtak figyelembe vételével ő maga elmehet a helyzet javításában, és mikor kell a szokatlan, nehezen kezelhető viselkedésű gyerekek további fejlődésének érdekében más szakembert, például gyermekpszichológust, esetleg gyermekpszichiátert bevonnia.

Egy-egy nagyobb konfliktus felkavarhatja a Gyerekház életét. Gyakran nem könnyű megértenünk, mi is történt valójában, és a megoldás sem minden esetben olyan kézenfekvő, mint a fenti példánkban. Ilyenkor érdemes a heti team-megbeszélésen visszatérnünk a történetekre, közösen megbeszélni, ki mit gondolt, mit élt át, és – eltávolodva a történetektől – most hogyan értékeli mindezt. Vegyünk figyelembe minden meglátást, minden apróságot, minden érzést és gondolatot. Nagymértékben függ a konfliktusban részt vevő gyerekről és családjáról alkotott képünktől, előzetes ismereteinktől, a velük való kapcsolatunktól, hogy egy nehéz helyzetben miként tudunk segítően rész venni. A munkatársainkkal való közös megbeszélés segít ezeket az egyéni – a reális, objektív helyzetértékelést és megértést befolyásoló – gondolatokat is kézben tartanunk.

Fontos az események feldolgozása a későbbiekre való felkészülés szempontjából is. Tudjuk lezárni a konfliktusokat, tudjunk tiszta lapot nyitni minden reggel a Gyerekházba érkező gyerekek és szülei számára!

Kislányok verekednek

Tekintsük át röviden, mi a teendő a gyerekek között kirobbanó heves konfliktus, veszekedés, esetleg verekedés esetén.

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Őrizzük meg nyugalmunkat!
- Állítsuk le, és akadályozzuk meg a gyerekek közötti fizikai erőszak minden formáját.
- Értsük meg, mi a konfliktus forrása, és ezt érthetően mondjuk el a gyerekeknek is.
- Bízassuk a gyerekeket és a bevonódott szülőket a megoldás kitalálására.
- A rendszeresen bizzar vagy nagyon szokatlan viselkedésű gyerekek számára – a védőnő segítségével – szervezzünk gyermekpszichológusi vagy gyermekpszichiátriai vizsgálatot.
- A konfliktusok hatékony rendezésében segít a történet megbeszélése a Gyerekház team-ülésén.
- Óvjuk a felnőtt kapcsolatokat!

A GYEREK OTTHONÁNAK MEGLÁTOGATÁSA

A család a gyerek megértésének, megismerésének legfontosabb színtere, így otthonuk lehet az a tér, ahol ez a megismerési folyamat a legintenzívebb lehet.

Azzal, hogy a szakemberek megértik és elfogadják a gyerekek családját, elősegítik, hogy értékes, a társadalom számára hasznos személyeknek lássák magukat és másokat.

Hohman–Weikart: Educating Young Children, 69. o.

MI LEHET A CÉLJA A CSALÁDLÁTOGATÁSNAK?

► A Gyerekház és a család otthona közti összhang megteremtése.

Ahhoz, hogy a Gyerekház elérje a céljait, fontos, hogy megismerje és megértse a gyerek kultúráját, és olyan szolgáltatásokat alakítson ki, amelyek szervesen kapcsolódnak hozzá. A családtagok – beleértve a gyerekeket is – otthon a maguk módján, saját szokásaik szerint viselkednek. Fontos lehet számunkra, hogy megértsük a család életét, hagyományait, eredetét, továbbá, hogy alaposabban megismerjük a családtagokat, egymással való kapcsolatukat; közelről tapasztaljuk kommunikációjuk, döntéshozataluk, életcéljaik legfőbb elemeit. Ezekről a kérdésekről természetesen másutt, a Gyerekházban is beszélgethetünk, de a család otthonában mindez természetesebb. Az otthoni beszélgetés során megismerhetjük igényeiket, kéréseiket, jövőjükéről, a gyerek jövőjéről alkotott képüket. A látogatás során fontos feltérképeznünk erőforrásaikat, a kiaknázzható lehetőségeket (lásd erről részletesebben kötetünkben az 1.4. fejezetet: „Kapcsolat kialakítása a családokkal”). A kapcsolat sosem egyoldalú. A szülők és a gyerek a látogatás során ismereteket szereznek rólunk, ami későbbi kapcsolatunk alapjává válik. Mindezen ismeretek alapján válik lehetségessé, hogy úgy tervezzük meg a Gyerekház napi programját, hogy az illeszkedjen a gyerek valódi világának közegéhez.

► Meg kell ismernünk a valós környezetet ahhoz, hogy a fejlődést elősegítő foglalkozási tervet dolgozhassunk ki.

A rendszeres és folyamatos foglalkozások a Gyerekházban csak akkor lesznek igazán hatékonyak, ha a szülők haza tudják vinni a Gyerekházban szerzett tapasztalatokat. A Gyerekház munkatársa ehhez csak akkor tud tanácsot adni, ha ismeri, milyen körülmények, lehetőségek között él a család. Megértheti a gyerekek viselkedésmódja mögött meghúzódó otthoni lehetőségeket és akadályokat, de megláthat eddig még ki nem aknázott lehetőségeket is.

Részlet egy Gyerekház munkatársával készült interjúból:

„Amikor rájöttem, hogy a családnak nincsen pénze arra, hogy bármilyen játékot is megvásároljon, és azt is láttam, hogy a gyerekek mindennel szeretnek játszani, ami csak a kezük ügyébe akad, úgy döntöttem, azzal fogunk játszani, amit a gyerekek játékként használnak otthon. Így babákat készítettünk faágakból és papírfecnikből. A következő héten dióbabák és zsebkendő babák készültek, és annyira jól sikerültek, hogy még a nagyobb fiútestvérek is beálltak játszani. Néhány hét múlva már kis állatkákká és bútorokká váltak a cigis és gyufás dobozok, és a játék akkor is folytatódott, amikor én már nem voltam ott. Néhány hónap múlva az apa kis fabódét épített a játékoknak, az anyuka pedig elhozott a Gyerekházból néhány üres dobozt, hogy a gyerekek még több mindent tudjanak átalakítani. Ezekről fotót készítettem, és kiraktuk a falra, természetesen az egész család rajta volt a képen, nem csak az alkotás.”

► Tartós hiányzás a Gyerekházból

Fontos, hogy a Gyerekházba járó, de onnan hirtelen ismert ok nélkül elmaradó gyerekről tájékozódjunk. Ezt megtehetjük úgy, hogy otthonában keressük fel a családot, és érdeklődünk жылétükről.

ÚTMUTATÓ A GYEREKEK OTTHONÁNAK LÁTOGATÁSÁHOZ

Lényeges kérdések, amelyek végiggondolása szükséges egy-egy család meglátogatása előtt:

- **Önkéntesség** – az otthonlátogatás ne legyen váratlan. Tájékoztassuk a szülőket arról, hogy milyen esetben látogatjuk a családot, mi a célja a látogatásnak. Előzetesen beszéljük meg a szülővel a látogatás időpontját. Kérjük értő beleegyezését. Amennyiben a család jelzi, hogy fenntartásai vannak az otthonuk meglátogatásával kapcsolatban, tartsuk tiszteletben kérésüket.
- **Családközpontúság** – az otthonlátogatás igazodjon a család egyediségéhez. A családtagok jelezzék, hogy számukra milyen időpont a legalkalmasabb az otthon meglátogatására.
- **Kulturális különbségek tisztelete** – a családok kultúrája és szokásaik sokféleké. Éppen ennek megismerése az egyik célja az otthon meglátogatásának. Legyünk képesek felismerni, elfogadni, értékelni és a Gyerekház tevékenységeinek tervezése során felhasználni a család kulturális szokásait.
- **Kapcsolódás más szolgáltatásokhoz** – legyünk tisztában azzal, hogy a településen mely szakemberek, szolgáltatások látogatnak a családokhoz. Figyeljünk arra, hogy a családok hozzájussanak a megfelelő szolgáltatásokhoz, és kerüljük a párhuzamos tevékenységeket. Egyeztessünk a családot látogató partnerekkel.
- **Erőforrások feltárása** – az otthonlátogatások során célunk a családi erőforrások alaposabb megismerése, az ismerkedés a Gyerekházba járó gyerek otthoni világával. Törekedjünk arra, hogy minél több közös pontot találjunk vagy teremtsünk az otthon és Gyerekház világa között.

A GYEREK OTTHONÁNAK MEGLÁTOGATÁSA SORÁN IS TARTSUK A PARTNERI KAPCSOLAT KIALAKÍTÁSÁNAK ELEMEIT SZEM ELŐTT:

Törekedjünk a partneri kapcsolatra:

- Fogadjuk el a szülők, családtagok ötleteit.
- A szülőkkal való együttlét módja igazodjon a szülők igényeihez.
- Tanuljunk a szülőktől.
- A szülőkkal, családtagokkal való beszélgetéseink során hagyjuk, hogy ők irányítsák a beszélgetést.

Támazskodjunk a család erősségeire:

- Legyünk kíváncsiak a családtagok érdeklődéseire, szokásaira.
- Próbáljuk a helyzeteket a szülők szemszögéből áttekinteni.
- Tudjunk meg minél többet a szülőktől, családtagoktól a gyerekeket érdeklő dolgokról, kedvenc játékaikról, szokásairól.
- A szolgáltatásokat a családtagok érdeklődésének és erősségeinek ismeretében tervezzük.

Kapcsolatunk a családtagokkal legyen őszinte, hiteles:

- Mutassunk őszinte érdeklődést a családtagok iránt.
- Reagáljunk odafigyelve a szülők kérdéseire, érdeklődéseire.
- Hallgassuk meg a szülők gondolatait, tiszteljük véleményüket.
- Adjunk pontos, konkrét visszajelzéseket.
- Tegyük fel őszinte kérdéseket, és válaszoljunk őszintén kérdéseikre.

Támogassuk a családtagok közös játékát a gyerekekkel:

- Ösztönözzük a szülők és gyerekek közös játékát
- Tanuljunk a családokról minél többet azzal, hogy megfigyeljük és meghallgatjuk a gyerekekkel való közös játékukat, beszélgetésüket, tevékenységeiket.

Amikor meglátogatjuk a gyerek otthonát, tartsuk szem előtt a következőket:

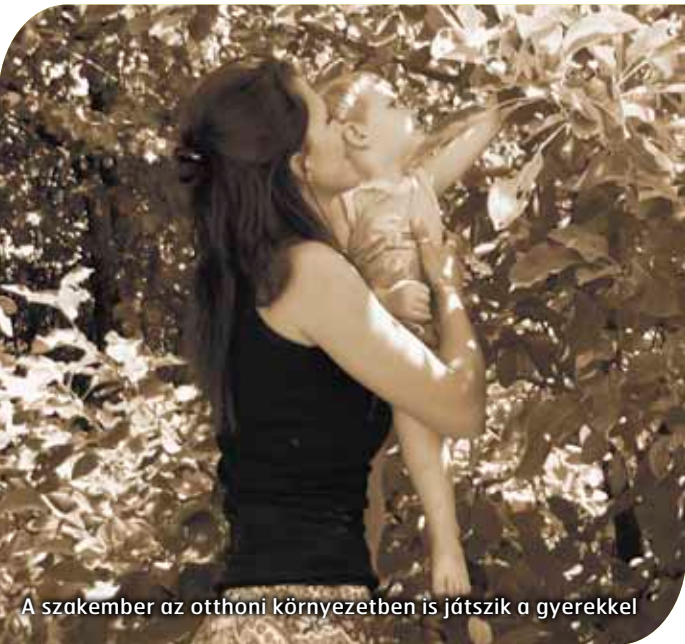
A család meglátogatása otthonában a környezet, a berendezés, az életmód stb. összes aspektusának megértését és a közös célok megvalósulását szolgálja. Mozdulatainkat a családok hihetetlen érzékenységgel figyelik. Elég, ha úgy ülünk le egy székre, hogy előtte leporoljuk, nem fogadjuk el a kávé, vagy megigazítjuk a gyerek hajában a csatot. Mindezt kritikának érzékelik. A kezdeti találkozásokkor törekedjünk arra, hogy találjunk valami olyan tárgyat, történet, életeseményt, amire az illető szülő büszke lehet, ami számára fontos, ami a fejlődését mutathatja, ami elismerésre találhat a közösségekben. Ezt emeljük ki, tudatosítsuk, hangsúlyozzuk, tegyük nyilvánvalóvá az ő számára is! Ilyen lehet például a hímzés a falon, egy ezüstérem a vitrinben, a szép virágoskert, a szép ékszer a gyereken (ne foglalkozunk azzal, hogy nem való rá), az egyedül épített ól stb.

Beszélgetés a szülővel

Bekapcsolódás a tevékenységekbe

A szakember az otthoni környezetben is játszik a gyerekekkel

A Gyerekházak napi munkájának tervezésekor vegyük figyelembe az otthon látottakat. Gondoljunk arra, hogy mi magunk sem tudnánk olyan környezetben fejlődni, amely teljesen idegen megszokott otthonunktól, ahol semmi sem érthető, minden túl új, vagy túl bonyolult, és telis-tele van olyan tárgyakkal, amelyek használatához nem igazán értünk. Amikor csak tehetjük, vonjuk be a Gyerekházak kialakításába a szülőket is. Minél inkább részt vesznek az új helyszín kialakításában, szépítésében, annál inkább a magukénak fogják érezni, és vigyázni is fognak rá.

SZUHAY PÉTER: A CIGÁNYSÁG ETNOGRÁFIÁJA (RÉSZLET)

A lakáskultúra

Fel kell tennünk a kérdést, hogy a cigányok lakásviszonyai, a lakások minősége, illetve azok használata és díszítettsége milyen mértékben az etnikus kultúra, és milyen mértékben a szegénykultúra része. (...)

Nagyon kevés család számára adatott meg a lakás megvásárlásának valódi lehetősége. A legtöbb család ott, és olyan módon él, ahol számára a társadalom, a közigazgatás vagy saját szűk lehetőségei teret mutattak. (...)

A lakás használatának típusait a legszegényebbek és a legskorcsosabbak végpontjai között rajzolhatjuk fel. A szegények vizes, fűtetlen, zsúfolt és rossz minőségű lakásokban laknak. Bútoraik alig vannak, azok jobbra fekhelyekre korlátozódnak. Értelmeszerűen nem alakulnak ki a lakásban különböző funkciójú helyiségek, egy olyan számottevő tér van, ahol az élet zajlik. Együtt, egy szobában, sőt egy ágyban is alszanak szülők, gyerekek, testvérek. Ott főznek, ahol alszanak, s ott kellene a gyerekeknek is tanulniuk, ahol a szülők dolgoznak, vagy a telepiek összesereglenek. Ezekben a lakásokban víz jobbára nincs, ezért a tisztálkodási lehetőségek sem adóttak. Itt nem beszélhetünk a lakás berendezésének rendjéről, kulturális előírásokról. Olyan bútorok vannak, amikhez a család éppen hozzájutott. Ez nem a kultúra választása, ez a szegénység kilátástalansága. És nem meglepő, ha ezekben a lakásoknak nehezen nevezhető terekben gyakoriak a betegségek is.

Forrás: Szuhai Péter: Amit a cigányokról tudni kell. A cigányok etnográfija.
<http://www.romapage.hu/tudomany/hircentrum/article/7840/74/>

NEHÉZ TÉMÁK

- kosz, bogarak, rendetlenség, bűz olyan szinten, hogy nem merünk leülni, belépni a lakásba;
- ordítózás, hangzavar, agresszív személyek jelenléte a lakásban;
- kisgyerekek egyedül a lakásban;
- elviselhetetlen mértékű szegénység, éhezés a családban;
- balesetveszélyes környezet;
- a kommunikáció, a kapcsolatfelvétel teljes hiánya.

Ezek a helyzetek csoportos feldolgozást, megbeszélést igényelnek. A Gyerekház munkatársainak is szükségük van megértésre, támogatásra. Sokszor nagyon nehéz segíteni szá munkra elfogadhatatlannak tűnő esetekben. Noha a Gyerekházak és a Gyermekjóléti Szolgálatok együttműködésének alapelveit keret-megállapodás rögzíti, néha nem könnyű eldöntenünk, hogy Gyerekház munkatársaként mit és hogyan jelezzünk a gyermekjóléti szolgáltatónak. (A Gyermekjóléti Szolgálatok és a Biztos Kezdet Gyerekházak közötti együttműködési megállapodás szövege megtalálható a Biztos Kezdet program, valamint a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Egyesületének honlapján is: www.biztoskezdet.hu, www.mogyesz.hu).

Az sem segít, ha megbélyegezzük a családot, de az sem, ha erőnkön felül várunk el magunktól feladatokat.

A közös gondolkozás, a mentorok jelenléte, a helyi szakmai partnerekkel való együttműködés, a működő Gyerekházak munkatársai közötti kommunikáció biztosan hoz olyan megoldásokat, amelyek kezelhetővé teszik a fenti témákat.

JEGYZETEK

A család – a gyereknevelés természetes közege

3

BEVEZETÉS

„Attól, hogy valaki szegény, vagy rossz környéken lakik, még lehet érzékeny, határozott szülője egy egészséges, életvidám gyereknek. Ugyanakkor a szülői feladat ebben az esetben szükség-szerűen sokkal nehezebb.”

(William Utting)

A szülők és szakemberek közötti jó kapcsolat kedvezően hat a gyerekek fejlődésére. A család és a Gyerekház közötti jó kapcsolat kialakításának egyik eszköze a gyerek otthoni környezetének, a család világának megismerése. A szülők bevonása a Gyerekház tevékenységébe akkor lesz eredményes, ha támogató, bizalomra épülő kapcsolatot sikerül kialakítani a szülőkkel, családtagokkal. A gyerekek fejlődését a Gyerekház munkatársai akkor tudják hatékonyan támogatni, ha ismerik az azt meghatározó kockázati és védőtényezőket.

A gyerekek születésük pillanatától fogva családban élnek, ami meghatározza viselkedésüket, attitűdjüket, hiedelmeiket. Ha törekszünk a gyerekek családjának megismerésére, ha tiszteljük őket, elősegítjük, hogy a társadalom értékes és elfogadott tagjának érezzék magukat. Ahhoz, hogy a gyerekek sikeres felnőttekké váljanak, képessé kell válniuk arra, hogy két világban egyszerre találják meg a helyüket: abban a világban, amelyben megfelelő készségekre, tudásra tesznek szert, s ezzel a társadalom aktív szereplőivé válhatnak, és abban, amely az élet értelmét, a hovatartozást, a gyökereket, az otthonot jelenti számukra.

A Biztos Kezdet program elismeri a család kiemelkedő szerepét a gyerek fejlődésében. A Gyerekházakban végzett munka egyik fontos célja, hogy a gyerekek feltétlenül tudják, kik ők: erős kapcsolatuk legyen családjuk kultúrájával. A kisgyerekekkel és szüleikkel végzett munka során célszerű megkülönböztetnünk a családok két kategóriáját: egyrészt a biológiai gyökerek által meghatározott családot, másrészt az olyan családot, amely a nem vér szerinti szülőségre, és nem feltétlenül törvényes házassági kapcsolatra épül.

A CSALÁD, AHONNAN SZÁRMAZUNK

Az a család, amelybe beleszületünk, a vér szerinti családjunk. Nem csak közvetlen családtagjaink (szüleink, vér szerinti testvéreink, együtt élő rokonaink) tartoznak bele, hanem családjunk többgenerációs története is. Nemzedékeken át öröklődhetnek azok az erők, amelyek meghatározzák az egyes családtagok identitását, viselkedését. Ezek az erők lehetnek előrevivők a családtagok jólléte és egészsége szempontjából, de lehetnek olyan diszfunkcionális minták is, amelyek fékezően, kedvezőtlenül hatnak.

A származási család azokat a vér szerinti kapcsolatokat jelenti – legyenek azok generációk közöttiek vagy egy generáción belüliek –, amelyek mindig érzelmi kapcsolatot is teremtenek. Vér szerinti rokonainkhoz érzelmi kapcsolat fűz akkor is, ha nagy közöttünk a földrajzi távolság, nem ismerjük egymást, ha rokonunk már nem él, vagy nem érhető el számunkra. A származási családhoz tartoznak, és a család részét képezik az örökbefogadott családtagok, valamint azok a rokonok is, akik nem vér szerint kapcsolódnak, de mindenki egyértelműen a család tagjának tartja őket.

A vér szerinti családba nem csak közvetlen családtagjaink tartoznak bele, hanem családjunk többgenerációs története is

A CSALÁD MINT A LEGKÖZELEBBI KAPCSOLATOK RENDSZERE

Az aktuális családi kör, amelyben élünk, lehet a vér szerinti családjunk, de lehet választás eredménye: két vagy több ember együttélése, akik elköteleződnek egymás iránt, szoros érzelmi kapcsolatban állnak egymással, megosztják a családi feladatokat. Sokféle család lehetséges: együtt élő felnőtt testvérek, olyan együtt élő felnőttek és gyerekek, akik között egyaránt vannak vér szerinti és nem vér szerinti kapcsolatok.

Családon nemcsak azokat értjük, akik jogi vagy törvényes kapcsolatban élnek, hanem akikre enélkül is erős egymás iránti elkötelezettség jellemző, és családyszerű kapcsolatban állnak egymással.

A különböző segítő szakmák más és más család-meghatározást alkalmazhatnak, de egy dologban többnyire egyetértenek: a definíció jogát visszaadják a családnak, és bárkit családtagnak tekintenek, akit a család így kezel.

A család olyan speciális humán rendszer, amely „sajátos struktúrával, mintázattal és olyan egyedi tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek lehetővé teszik stabilitását és változását. A család egyben egy kis emberi társadalom, amelynek tagjai szemtől szembe emberi kapcsolatokban, egymással érzelmi kötelékben élnek, és közös múlttal rendelkeznek.”

Minuchin–Colapinto–Minuchin 2002, 15. o.

A családhoz tartozónak tekinthető például egy kisgyerekes családnak nap mint nap besegítő, a távol élő nagymamát évek óta pótló szomszédasszony, hiszen fontos természetes forrást jelent a család jólléte szempontjából. Ugyanígy családtagnak tekintendő például az elvetélt első gyerek is, akihez képest a család történetében a legidősebb élő gyerek mégiscsak második lesz a testvérek sorában (Bányai 2006, 17. o.).

Mindannyiunknak legalább két családjunk van: egyrészt az, amelyből származunk, másrészt az, amelyben élünk. Van, aki három vagy ennél is több családhoz tartozik. Gondoljunk például azokra az örökbefogadott felnőttekre, akik már saját családdal rendelkeznek, érzelmi kapcsolatban vannak örökbefogadó szüleikkel, és érzelmi-kötődnek vér szerinti családjukhoz is. Mindezek a családi szálak együttesen határozzák meg az egyén családi identitását.

A családdal együttműködő szakemberként az ilyen kapcsolatok, a családok életében fontos szerepet betöltő vér szerinti és nem vér szerinti kapcsolatok egyaránt fontosak lehetnek.

Manapság sok gyereket nem az a szülő nevel, aki világra hozta. Vannak családok, ahol a szülők elváltak, egyik vagy mindkét szülő meghalt, illetve bármilyen okból a szülők nem tudnak tovább gondoskodni gyerekeikről. Az új család, ahova ezek a gyerekek kerülnek, örökbefogadó, nevelő családok, újjászervezett családok. Amikor egy szülő távozása után nem szerveződik újjá a család, akkor egyszülős marad. Bármelyik család lehet nagyon is jó (Satir 1999, 153. o.).

Az egyszülős család különleges kihívásokat jelent. Ezeknek a családoknak is több típusa létezik: az egyik szülő element, az otthon maradt szülő pedig nem házasodott újra; az egyedülálló szülő örökbe fogad egy gyereket; egy nő leányanyaként egyedül nevel egy gyereket. Az egyszülős családok leggyakrabban egy nőből és gyerekeiből állnak. Az ilyen egyszülős családokban a legnagyobb nehézséget a férfiminta hiánya, a férfiakról és a nőkről alkotott teljes kép biztosítása jelenti. Egyre nagyobb számban vannak olyan családok, ahol az apa az egyedülálló szülő. Az ő esetükben az a kérdés, hogy mennyire képesek átvenni a hagyományosan „anyai” szerepeket, hogyan tudják gyerekeik sokoldalú szükségleteit kielégíteni.

Az újjászerveződő családnál vagy más néven mozaik családnál a kihívások más jellegűek. Itt fontos, hogy az újonnan összekerülő felnőttek képesek legyenek elfogadni, tisztelni egymás előéletét, a kapcsolatok eltérő intenzitását. Az újjászerveződő kapcsolatokban a felnőtteknek át kell alakítaniuk szülői stílusukat, hogy az megfeleljen mind saját gyerekeiknek, mind az új szülő gyerekeinek. A gyerekeknek időt kell hagyni, és segíteni kell őket abban, hogy elfogadják a számukra új szülőt, új testvéreket. Különleges feladatot jelent, hogy maradjon tér a gyerekek számára az eredeti – az újjászervezett családban nem velük élő – szülő számára.

A SZEGÉNYSÉGBEN ÉLŐ CSALÁDOK

A szegénység, kiszolgáltatottság megnehezíti, hogy az anya teljes figyelmével az újszülött felé forduljon. A megélhetési nehézségek, a jövedelemszerzés kényszere, a mindennapokért és a gyerek jövőjéért való aggodás hátráltatja a csecsemőre való odafigyelést. Míg egy biztonságban élő anya optimistán álmodozik újszülöttje jövőjéről, a megoldatlan szociális helyzetben lévő anya feszültséget, kétségbeesést, tehetetlenséget él meg ebben a helyzetben (Katz 1993).

A KÖZÉPOSZTÁLYHOZ TARTOZÓ ÉS A SZEGÉNYSÉGBEN ÉLŐ CSALÁDOK ELTÉRŐ ÉLETCIKLUSAI

Amerikai kutatók (Fulmer 1989) összehasonlították az alacsony jövedelmű, színes bőrű családok életciklusát a középosztálybeli, értelmiségi családokéval, és jelentős eltérésekre hívták fel a figyelmet. Következtetésük lényege: a szegénységben élő családok esetében jellemzően sokkal rövidebb idő alatt zajlanak le a családi életre jellemző fejlődési ciklusok.

A tanulással, a munkára való felkészüléssel töltött idő az Egyesült Államokban a középosztálybeli, értelmiségi fiataloknál napjainkban igen hosszúra nyúlik, de ez a tendencia hazánkban is egyre inkább érzékelhető. Ebben az időszakban legtöbbjük már valamilyen tartósabb párkapcsolatban él, az első gyerek vállalásával azonban igen sokáig várnak, a legtöbben 31–35 évesek, mire életükben ez az igen fontos változás megtörténik.

Az alacsony jövedelmű csoportban ebben az életkorban már az első unokák születnek. Ez utóbbi társadalmi rétegben az első gyerek születése nagyon hamar, többnyire kamaszkorban kerül sor, ami az iskolából való kimaradáshoz vezet, a szakmaszerzés jóformán lehetetlenné válik. A fiatal anya a gyerek megszületésének idejére már többnyire egyedülálló, így a saját szülői családjában él tovább, és gyerekeit – mint egy kisebb testvért – az édesanyja neveli. Ez általában hasonlóképpen történt a nagymama fiatal korában is, aki így az első unoka érkezésével kapja meg azt az esélyt, hogy átélje és jóvátegye, amit saját gyerekeivel szemben kényszerűségből elmulasztott. Fontos számára az unoka azért is, mert ebben az életkorban többnyire stabil felnőtt társ nélkül él, így a kicsi új kötődési lehetőséget ad számára.

A szegény családban felnövő fiatal anya különköltözésére, egy stabilabb párkapcsolat teremtésére általában csak jó pár év múlva kerül sor, amikor mindkét félnek már több gyereke van, így eleve újjászervezett nevelőcsalád jön létre akkor is, ha mindketten ekkor kötnek először házasságot. A nevelőcsaládban az esetleg különböző kapcsolatokról származó, ekkorra már iskoláskorú gyerekek és vér szerinti szülőjük, valamint a nevelőszülő között bonyolult lojalitásvizonyok alakulnak ki, ami jócskán megnehezíti az újonnan formálódó család működését. A szerző az alábbi táblázatban veti össze életkor szerinti csoportosításban a vizsgált két csoportban az életciklusok változásával kapcsolatos, illetve az ebből következő fejlődési feladatokat, valamint a szokásos eseményeket.

Életkor	Középosztálybeli, értelmiségi családok	Alacsony jövedelmű családok
12–17 év	- A terhesség megelőzése. - A középiskola elvégzése. - A szülők továbbra is támogatják a fiatalt, miközben lehetővé teszik, hogy függetlenebbé váljon.	- Az első terhesség - Kísérlet a középiskola befejezésére - A terhesség előtt a szülők megpróbálják erősen ellenőrzésük alatt tartani a fiatalt. A terhesség bekövetkezte után az ellenőrzés lazul, de továbbra is támogatják az anyát és az újszülöttet
18–21 év	- A terhesség megelőzése - A szülői család elhagyása, felsőoktatásban való részvétel - Alkalmazkodás a szülő-gyerek kapcsolatban bekövetkező szeparációhoz	- A második terhesség - Nem vesz részt további oktatásban - A fiatal anya felnőtt pozícióra szeretne szert tenni a háztartásban
22–25 év	- A terhesség megelőzése - A diploma megszerzése, a szakmai identitás kialakítása - A szülői családtól való függetlenség fenntartása. Komoly párkapcsolat kialakítása, együttélés	- Harmadik terhesség - Házasságkötés, a szülői család elhagyása és nevelőcsalád alakítása - A rokonsággal való kapcsolat fenntartása
26–30 év	- A terhesség megelőzése - Házasságkötés: nukleáris (csak szülőkből és gyerekeikből álló) család létrehozása - Az egyéni karrier kezdetén intenzív bekapcsolódás a munkába	- Válás - A rokonsági hálón belül az anya lesz a család feje
31–35 év	- Az első terhesség - A nagyszülővé vált szülőkkel való kapcsolat felújítása	- Az első unoka - Az anya nagymama lesz, és gondoskodik lányáról, valamint unokájáról

A középosztálybeli, értelmiségi, valamint az alacsony jövedelmű családok életciklusainak eltolódása (Fulmer 1989, 551. o.)

Az alacsony jövedelmű családoknál tehát sokkal rövidebb idő áll az egyén rendelkezésére a fejlődéssel kapcsolatos egyes feladatok végrehajtására, s ezek az eltérő család-szerkezet miatt sokszor nehezebbek is, mint a középosztálybeli, értelmiségi családoknál. Az alacsony jövedelmű családok életciklusaiba még jócskán belejárszik a szeparációk sorozata is: ennek során a szülők és a testvérek hirtelen, sokszor erőszakos módon kerülnek távol egymástól.

Hines (1989) a színes bőrű, szegény családok életének szokásos kontextusát és eseményeit vizsgálva mutat rá életciklusaik sajátosságaira. E családok életében olyan gyakran előforduló események és jelenségek, mint a munkanélküliség, az alultápláltság, a házasságon kívüli születések, a család instabilitása és a benne előforduló erőszak, a korai halálesetek és krónikus betegségek, a rossz lakáskörülmények és a szinte állandó pénztelenség jelentik azt a realitást, amelyben életciklusaik végigfutnak. A család jóformán egyik krízisből kerül a másikba, olyan helyzetek alakulnak ki, amelyek messze túlmennek az emberi tűrő- és alkalmazkodó képesség határain. Ezzel magyarázható az az érzelmi kiüresedés, amivel ezek a családok az őket érő hihetetlenül sok stresszel szemben védekeznek. Hines (1989) hangsúlyozza, hogy a társadalmi-gazdasági helyzet és a család működése közötti összefüggés nem egyenes vonalú. Vannak olyan szegény

családok, amelyek örökös hiányokkal küszködve is kielégítik a családtagok alapvető szükségleteit. A folytonos krízisben élés tehát nem kizárólag a szegénység következménye, hanem többféle tényező játszik benne szerepet.

Hines szerint e családok életciklusai a következőkkel jellemezhetők:

- Az egyes életciklusok rövidebb idő alatt zajlanak le, így nincs elegendő idő a fejlődési feladatok megoldására, illetve az egyes családtagok olyan új szerepeket kényszerülnek felvállalni és olyan dolgokért felelősek, amelyekre még nem érettek.
- A családok feje rendszerint az anya vagy a nagymama, és kiterjedt család él együtt. A fiatal anyának nehéz felnőtt szerepet kialakítani ebben a családban, a férfiak hiánya pedig a fiúk szocializációjára van kedvezőtlen hatással.
- Az életciklusokat gyakran szakítják meg előre nem látható, jelentős stresszt okozó események. Ezek egy része a családban lejátszódó események következménye, mások viszont a társadalmi beavatkozásoké.
- Kevés forrás áll rendelkezésükre ahhoz, hogy saját maguk meg tudjanak küzdeni nehézségeikkel, így intenzív kapcsolatban vannak, illetve sok esetben függenek különféle szociális ellátásoktól és intézményektől.

A lányok közül sokaknak a pozitív identitás kialakítására az egyetlen esélyük, ha maguk is anyák lesznek

Hines szerint ezeknél a családoknál mindössze három életciklust különböztethetünk meg:

1. a serdülőkort/független fiatalkort,
2. a kisgyerekeket nevelő életszakaszt, valamint
3. a kései életszakaszt.

➤ **Az első szakaszban** az ezekben a családokban élő fiataloknak hamar olyasmikért kell felelősséget viselniük, ami a felnőttek dolga lenne. Így a legfontosabb fejlődési feladatok mindegyike jelentős akadályba ütközik. Az első szakaszban saját maguk megkülönböztetése a kibírhatatlanná vált családi körülményektől gyakran szökések, drámai elszakadások formájában valósul meg. A munka világába való bekapcsolódás egy színes bőrű, iskolázatlan fiatal számára rendkívül kevés törvényes és vonzó esélyt kínál, az intim párkapcsolatok kialakítása éppen a saját családjukban szerzett tapasztalataik miatt nehéz. A lányok közül sokaknak a pozitív identitás kialakítására az egyetlen esélyük, ha maguk is anyák lesznek.

➤ **A második szakasz** az esetek kétharmadában úgy kezdődik, hogy a serdülőkorú anya házasságon kívül szüli meg első gyermekét. Egy stabil párkapcsolat fenntartása ebben az életkorban és a fent leírt körülmények között rendkívüli nehézségekbe ütközik. A szülők még többnyire valamilyen serdülő csoporthoz tartoznak, és próbálják elkerülni a szülői szerepek felvállalását. Gyakran a fiatal anya saját szülői családjába kerül vissza a kisbabával együtt: rugalmasságánál fogva ez a család könnyen be tudja fogadni őket. Az apa feleslegesnek látszik ebben a családban, hiánya viszont megfosztja a fiúgyerekeket a vele való azonosulás lehetőségétől. A túlterhelt anya vagy nagymama mellett többnyire megjelenik egy szülői szerepeket betöltő, ún. parentifikált gyerek, aki segít neki, de aki egyben nem az életkorának megfelelő feladatokat lát el.

➤ **A harmadik szakaszt** sokan e családok tagjai közül meg sem érik, mivel halálukig aktív tagjai maradnak a kisgyerekeket nevelő kiterjedt családnak. Ezeknél a csoportoknál gyakran alakul ki olyan három- vagy többgenerációs családszerkezet, amelyet a nagymama irányít. Ő így nem lép túl egy olyan életcikluson, amelyet a jobb helyzetűek harmincas éveik második felében többnyire már a hátuk mögött hagynak.

A sokproblémás családok

A családokkal foglalkozó szakirodalom többféleképpen írja le a sokproblémás családokat. Bas Vogelvang (2003) szerint a sokproblémás családok kialakulása társadalmi-gazdasági, valamint családi és egyéni tényezők összejátszásával magyarázható. A sokproblémás családokat aránytalanul sok stressz éri: hátrányt szenvednek az oktatás, a munka, a lakás- és munkakörülmények, a lakóköznyezet, az egészségügyi ellátás, valamint az anyagiak terén. Ennek ellenére ezek a tényezők önmagukban nem adnak elegendő magyarázatot, hiszen mindegyik sokproblémás család hátrányokkal küszködik ugyan, de nem az összes hátrányos helyzetű család él folytonos krízisben.

A sokproblémás családokban már a szülők gyerekkorában is egymást követték a különböző krízisek. Fizikai, társadalmi, érzelmi vagy kognitív nélkülözések sorozatát, traumákat, hirtelen szeparációt szenvedtek és szenvednek el folyamatosan. Ebben a folyamatban fontos szerepet játszottak nemcsak saját szüleik vagy nevelőszüleik, hanem a beavatkozó szociális szolgálatok is. A család működése egy lefelé ívelő spirálmozgáshoz hasonlítható: mivel a segítő beavatkozás nem olyan intenzív, mint amilyenre a családnak szüksége lenne, így olyan beavatkozások követik, amelyek azt mutatják, hogy már a szociális szolgáltatások maguk is válságba kerültek.

A sokproblémás családok működésének javítása a családtagok érzékenységének és válaszkészségének fejlesztése révén valósulhat meg.

! Az érzékenység, válaszkészség (*reszponzivitás*) egy személynek azt a képességét jelenti, hogy ki tudja elégíteni a gondjaira bízott, tőle függő másik ember, gyerek igényeit, sajátos szükségleteit. Módszertani könyvünk későbbi fejezeteiben több technikát is bemutatunk arra vonatkozóan, hogy miképpen fokozható a szülők, felnőtt családtagok érzékenysége, válaszkészsége gyerekeik és más felnőttek iránt.

Salvador Minuchin, neves családterapeuta, évtizedekig foglalkozott az Egyesült Államok nagyvárosainak nyomornegyedeiben élő családokkal. Kutatásai és gyakorlati tapasztalatai alapján a következőképpen foglalja össze a sokproblémás családok jellemzőit (Minuchin és mtsai 1967, 219. o.):

- Többnyire egyszülős családok, ahol az anya biztosítja a folytonosságot, miközben változó apa-figurák jönnek-mennek.
- A szülők nem rendelkeznek egyértelmű tekintélymintázatokkal. Néha abszolút, autokratikus ellenőrzést gyakorolnak, máskor teljesen feladják a kontrollt, és ezzel összezavarják gyerekeiket.
- A szülők feladják az irányítást: az irányító szerepet a szülői szerepet betöltő gyereknek (vagy gyerekeknek) engedik át, magát a családot pedig érzelmi vagy fizikai értelemben elhagyják.
- A testvérek igen fontos szerepet játszanak a szocializációban.
- Törés van a szülők és a gyerekek közötti kommunikációban: a testvérek többnyire a szülői kontrollal való szembenállást erősítik.

Minuchin és munkatársai szerint e családok működés módja a következő vonásokkal jellemezhető:

- **A folytonosság és a kiszámíthatóság hiánya, ami megnehezíti, hogy a növekvő gyermek a saját világához képest határozhassa meg önmagát.**

„A tárgyak és az események átmeneti jellegűek. Azt az ágyat, amiben két vagy három gyermek aludt, megkaphatja egy másik gyermek, vagy egy többé-kevésbé folyamatosan jelenlévő látogató, miközben eredeti lakóit becsúfolják egy másik ágy valamelyik szegletébe. Az otthon elrendezése megakadályozza, hogy a gyermekben kifejlődjön annak az érzése, hogy »megvan a helyem a világban«. Az étkezéseknek nincs kialakult ideje, rendje vagy helye. Az az anya, aki a gyermekek kívánságai szerint négy különféle ebédet készít az egyik nap, a másik nap nem főz semmit, így a gyermekeknek a legközelebb elérhető étel után kell nézniük, ami rendszerint sült krumpli és szószavíz” (219–220. o.).

- **A személyközi kapcsolatok is hasonlóan szeszélyes és kiszámíthatatlan módon működnek.**

„Ezekben a nagy családokban a gyerekekről való gondoskodás több különböző személy feladata. Anyák, nagynénik, nagymamák, valamint idősebb testvérek gondoskodnak a kicsikről. Néha sokféle stimulációt zúdítanak rájuk, máskor hosszú időre egyedül hagyják, és a gyermek ott mászkál az üres lakásban. Megvannak a biztonság elemei ebben a többszemélyes gondoskodásban, de veszély leselkedik a gyerekekre azokban

az időszakokban, amikor senki nem figyel rájuk. A több, kiszámíthatatlanul működő gondozó személy fokozza a gyerekekben azt az érzést, hogy a világ nem stabil, és megakadályozza, hogy a korai diffúz én-érzést egy fókuszáltabb válthassa fel. A szocializáció során ezeket a családokat két fő sajátosság jellemzi: a szülők gyerekeik viselkedésére vaktában reagálnak, és így nem teszik lehetővé, hogy a szabályok beépüljenek. Ezenkívül inkább az ellenőrzésre és a tiltásokra helyezik a hangsúlyt, nem irányítják a gyerekeket” (220. o.).

- **A szülői irányítás gyenge, és nélküli a világos, jól érthető szabályokat**

„A szülők jelzései a közlekedési táblákhoz hasonlítanak: megmondják, mit ne tegyen a gyermek az adott pillanatban, de nincsenek instrukciók a jövőre nézve... A gyermek nem érti, viselkedésének mely része az, ami nem megfelelő. Így a megengedhető viselkedés határait szüleinek különféle hangulatain alapuló reagálásából ismeri meg. Megtanulja, hogy a tiltások az anya, vagy más erős személy fájdalomához vagy erejéhez kapcsolódnak. »Ne csináld, mert azt mondtam!«, vagy »Ne csináld, mert az idegeimre mész!«, vagy »Ne csináld, mert megverlek!« Hiányoznak a viselkedést szabályozó normák, és személyközi tranzakcióik megszervezéséhez – a közvetlen interszónális kontrollról szerzett tapasztalataik miatt – a gyermekeknek folyamatosan a szülők részvételére van szükségük. Ezek a tranzakciók nem lehetnek hatékonyak. Állandóvá teszik ugyanis azt a helyzetet, amelyben a túlterhelt anya kiszámíthatatlanul reagál az összezavarodott gyermek kezdeményezésére, aki úgy viselkedik, hogy az folyamatosan kapcsolatot biztosít számára egy külső kontrollt jelentő személlyel” (220. o.).

3.3. A Gyerekházak szerepe a gyermek fejlődésének segítésében

A Gyerekházak olyan településeken, településrészekben alakulnak ki, ahol sok a nélkülöző család, magas a munkanélküliség aránya, a szülők iskolai végzettsége alacsony, és nincsenek, vagy csak korlátozottan hozzáférhetőek a szolgáltatások a kisgyereket nevelő családok számára. A Biztos Kezdet program célja a koragyermekkori fejlődés lehetőségének biztosítása. A program megvalósulásának helyszíne ezen az elszegényedett, erőforrás-hiányos településeken a Gyerekház.

A Gyerekház a gyerekekkel és szülőkkel való rendszeres együttlét, valamint a gyerekek fejlődéséhez szükséges személyi és tárgyi környezetet biztosítja.

A Biztos Kezdet program és a Gyerekház gondolata az emberi fejlődés ökológiai modelljére támaszkodik, amelynek kidolgozása Urie Bronfenbrenner (1917–2005) orosz származású, amerikai pszichológus nevéhez kötődik.

A HUMÁNÖKOLÓGIAI MODELL

A humánökológiai megközelítés a környezet jelentőségét hangsúlyozza a gyerekek fejlődésében. A környezetet azok a rendszerek képezik, melyek közvetlenül vagy közvetetten hatnak a gyermek fejlődésére.

A gyermek fejlődésére ható rendszerek kölcsönösen összefüggnek és hatást gyakorolnak egymásra. Ami a gyerekekkel az óvodában, iskolában történik, az megjelenik a családban mindennapjaiban, és fordítva.

Az ökológiai modell vizuálisan a gyermeket körbevevő koncentrikus körökkel szemléltethető (lásd az 50. oldalon található ábrán). A gyermek közvetlen környezetét azok az emberek (szülők, rokonok, bölcsődei, óvodai nevelők, pedagógusok) jelentik, akik napi kapcsolatban állnak vele, gondozzák, nevelik őt. Ebbe a körbe tartoznak a gyermek testvérei és kortársai is. Ez a gyermek közvetlen környezete vagy a modell nyelvén mikrokörnyezete.

A család, a gyerekekkel rendszeresen találkozó felnőttek és intézmények számos módon kapcsolódnak egymáshoz, kapcsolataik hálóját köztes rendszert alkot. Ide tartozik a

szülő és az óvónő, a szülő és a pedagógus kapcsolata, ennek minősége, összhangja, vagy éppen az összhang hiánya. Ezek a szálak kötik össze a gyermek személyes és „társadalmi” világát.

E két terület egymásra hatása során alakul a gyermek gondolkodása, bontakozik ki a személyisége, alakul a viselkedése, és fejlődnek szociális kompetenciái.

A következő kör azt a rendszert jeleníti meg, amely a gyermek gondozását biztosító személyekre és intézményekre hat. Itt a gyermek nincs ugyan jelen, de ezek a személyek és intézmények fontos hatást gyakorolnak fejlődésére. Ilyen például a szülő munkahelye, amely lehetővé teszi, vagy megakadályozza, hogy a szülő az esti lefekvés idején otthon tartózkodjon, az esti beszélgetések rutinná váljanak.

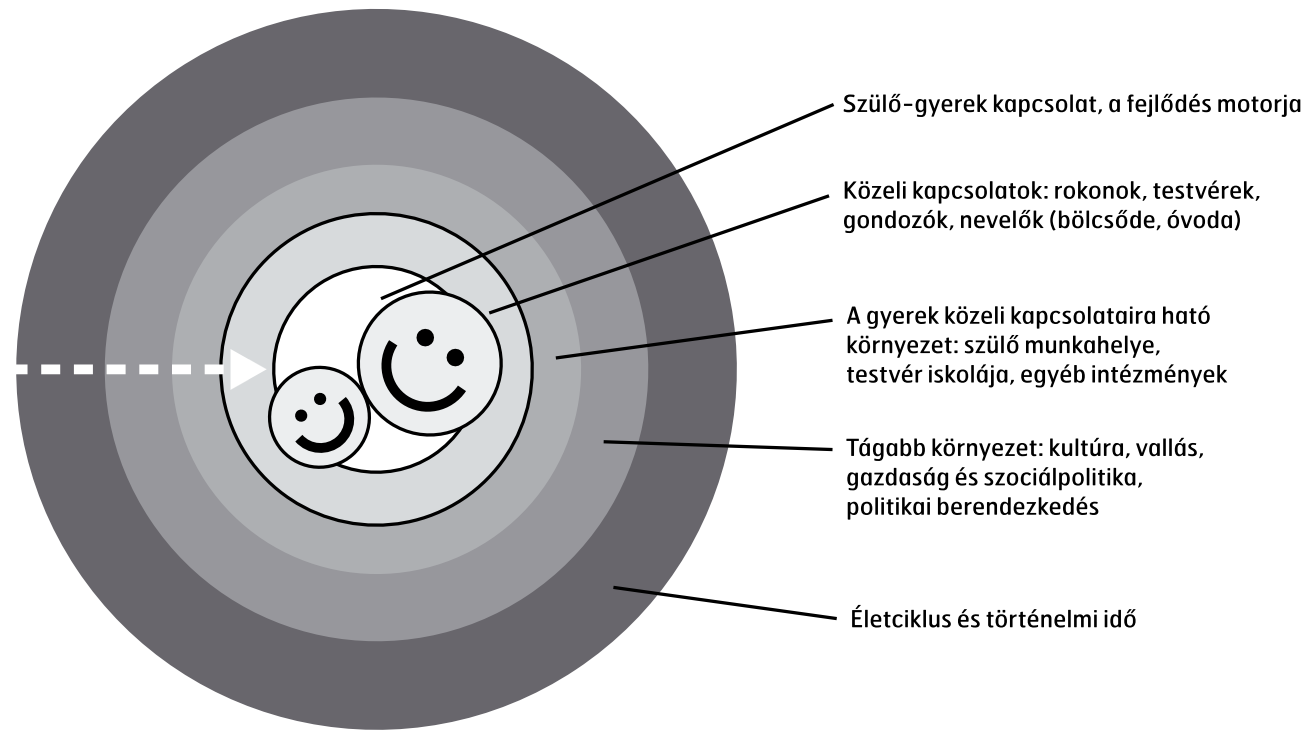
A modell következő köre a tágabb környezeti hatásokat tartalmazza, az adott ország kultúráját, politikai berendezkedését, szociálpolitikáját, gazdasági helyzetét.

A gyerekek fejlődésének motorja a szülő, a motorhoz az energiát azonban a környezet biztosítja.

A FEJLŐDÉS HUMÁNÖKOLÓGIAI MODELLJE

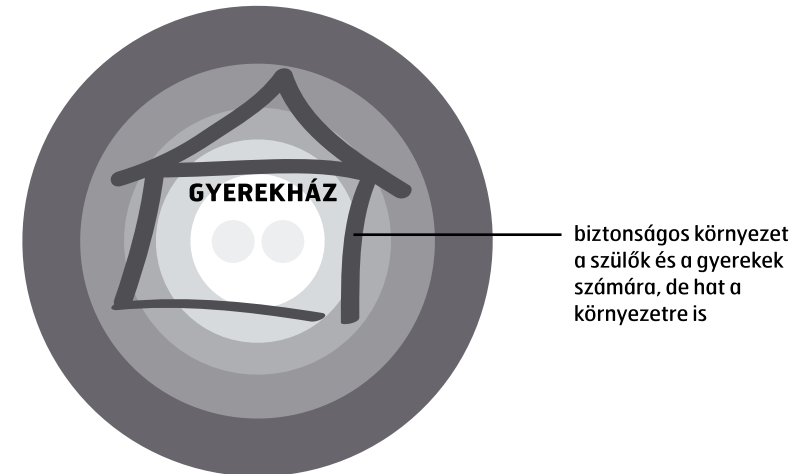
A modell legtágabb köre az időtényezőt veszi tekintetbe, mind a gyerek életciklusának értelmében (kisgyermekkor, iskoláskor, kamaszkor, fiatal felnőttkor), mind a történelmi időben. A történelmi idő jelentősége a generációs távlatokban történő társadalmi változásokra hívja fel a figyelmet: olyan változásokra, amelyek alapvetően alakítják át a családi élet mindennapjait. A tudás szerepének felértékelődése, a számítógépek elterjedése, a média térnyerése, az információ terjedésének felgyorsulása, a munkaerőpiachoz való rugalmas alkalmazkodás kényszere megváltoztatta a mindennapokat, és így a gyerekek fejlődésére is hat. Alapvetően megváltozott az, ahogy a gyerekek ma a mindennapjaikat élik, amivel szabadidejüket töltik. A társadalmi környezet más szempontból is meghatározó: azt a közeget jelenti, amelybe a gyerekek befejeztével a fiatal felnőtt belép.

A gyerek közeli kapcsolata, a gyerek mikrovilága jelenti a fejlődés elsődleges motorját, ez teszi lehetővé a veleszületett adottságok kibontakozását. A közeli kapcsolatok ismétlődők, tartósak, gyakoriak: ez adja erejüket. Ahhoz, hogy a veleszületett képességei a fejlődő személyiség részeként (pl. intelligencia vagy művészi tehetség formájában) megjelenjenek, a gyerekek közeli kapcsolatban álló felnőttek ismereteire és készségeire (kulturális tőkére) is szükség van.

Kedvező társadalmi-gazdasági és kulturális körülmények között a veleszületett adottságok nagyobb része tud kibontakozni, és a jól fejlődő gyerek inkább képes környezetét alakítani. Kedvezőtlen társadalmi-gazdasági és kulturális körülmények között viszont a veleszületett adottságok nagyobb része kihasználatlanul marad a közeli kapcsolatok kisebb ereje, valamint alacsonyabb hatékonysága miatt. A nehéz körülmények között élő társadalmi csoportokban a családok elsődleges célja a túlélés, kevesebb idő és energia marad a fejlődés szempontjából alapvető jelentőségű folyamatokra, a közeli kapcsolatok ápolására. A mindennapi élet ezekben a csoportokban több feszültséggel jár, a családok szűkösebb (anyagi, kulturális, kapcsolati) erőforrásokkal rendelkeznek, ami gyengíti a közeli kapcsolatok minőségét, a gyerekekre való értő odafigyelést, szükségleteire való érzékeny válaszreakció kialakulását. A kedvezőtlen körülmények között élő csoportokban a veleszületett adottságok kevésbé bontakoznak ki, viszont a környezeti tényezők enyhe változása is jelentős egyéni különbségekhez vezethet.

A Gyerekházak a családok közvetlen környezetében vannak, folyamatos nyitvatartással működnek. Alternatív, a fejlődést segítő környezetet biztosítanak, olyan természetes közeget teremtenek a többségükben nélkülöző családok és gyerekek számára, ami jelentősen hozzájárulhat veleszületett készségeik, képességeik sokoldalú kibontakozásához.

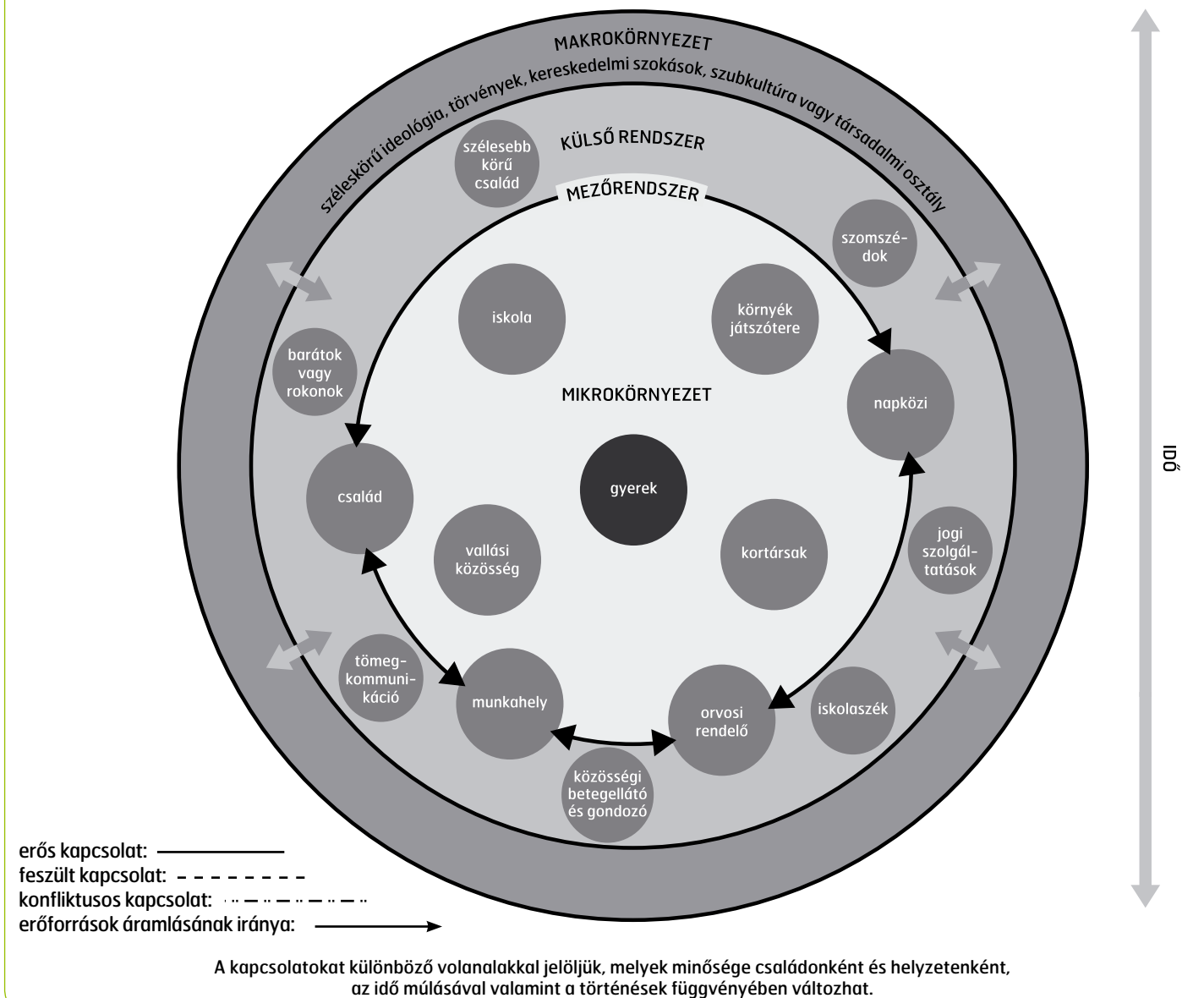
A GYEREKHÁZ A HUMÁNÖKOLÓGIAI MODELLBEN

A humánökológiai megközelítés alapján a gyerekek fejlődésének felméréséhez az életét meghatározó minél több körülményt ismerni kell, beleértve a család anyagi helyzetét, közösségen belüli helyzetét, az erőforrásokat és negatív hatásokat, például konfliktusait, valamint a családot érő diszkriminatív hatásokat.

A családok erőforrásainak feltérképezéséhez segítséget jelenthet a környezeti térkép használata. A környezeti térképet egy vagy több beszélgetés során ki tölthetjük a szülővel és más családtagokkal közösen. Ez segít átgondolni, hogy mely intézmények, személyek jelentenek erőforrást, illetve, hogy mely kapcsolatokra érdemes több figyelmet fordítanunk. Sokféle képpen, sokféle célra használható a térkép, időszanként pedig érdemes újra elővenni, és segítségével is nyomon követni a változásokat.

KÖRNYEZETI TÉRKÉP (ECOMAP)

A SZOLGÁLTATÁSOK
ÚJFAJTA SZERVEZÉSE
A GYEREKHÁZAKBAN

A kisgyerekes szülők a gyerek fogantatásától kezdve az iskoláskorig törvényszerűen több szakma, több ágazat szakembereivel kerülnek kapcsolatba: védőnővel, szülésszel, gye-rekorvossal, szociális szakemberekkel, bölcsődei gondozók-kal, óvodapedagógusokkal. A kisgyerekek egészséges fejlő-dése és különösen a fejlődési elmaradások megelőzése érde-kében fontos a szakemberek együttműködése. Az együttmű-ködés jelentősége még hangsúlyosabb, ha a család, a szülők maguk is több személyes és szociális nehézséggel küzdenek: szegények, munkanélküliek, családi támaszokkal nem rendel-keznek, megélhetési gondjaik vannak.

A Biztos Kezdet program célja a szolgáltatások költség-hatékony megszervezése. A Gyerekház nyitott és elérhető öt éves korig a gyerekek, valamint szülei számára. A Gyerek-ház munkatársai a szülők aktív bevonásával biztosítják a meg-felelő környezetet a gyerekeknek. Együttműködnek a helyi szak-emberekkel (védőnővel, a gyermekjóléti szolgálat munkatár-saival) úgy, hogy minden partner a saját szakmai feladata-it végzi, de rendszeres találkozáók során tájékoztatják egy-mást. Olyan probléma esetén, amelynek megoldása helyben

Hagyományos segítő szolgáltatások	Integrált szolgáltatások
Különböző intézmények nyújtják, egymástól elszigetelten, hatásuk sok esetben kioltja egymást.	A különböző szolgáltatásokat egy folyamat keretében tervezik, nyújtják és értékelik.
A szolgáltatásokat az intézményi lehetőségek és érdekek irányítják.	A szolgáltatásokat a család és a gyerek szükségletei szerint hangolják össze.
A bajban lévő családtól várják el, hogy megtalálja a segítő intézményt, és alkalmazkodjon annak rendjéhez. Ilyen megkeresés nélkül csak krízis esetén mozdul az intézmény.	A szolgáltatásokat úgy szervezik meg, hogy azok alkalmazkodja-nak a család életéhez. Törekednek a korai kapcsolatfelvételre és felismerésre, az előre jelezhető problémák megelőzésére. Nem várják meg, amíg a problémák krízisekhez vezetnek.
A segítő eljárások többnyire egyéni patológiában gondolkodnak, a be-avatkozások során legfeljebb a közvetlen családot veszik figyelembe.	A segítő eljárások során a szélesebb rendszereket is figyelembe veszik, részben olyan szempontból, hogy miként járulnak hozzá a problémához, részben pedig, hogy milyen segítséget jelenthetnek az adott családnak.
Centralizáltak, a családnak kell felkeresnie különböző, esetleg lakó-helyétől távoli intézményeket.	Decentralizáltak, a szolgáltatásokat a család otthonában, vagy a lakóhelyéhez közel, egymással összehangolva szervezik és nyújtják.
A különböző segítő eljárások néhány probléma megoldásában segítenek, de egyidejűleg szét is darabolják a családot.	Egységnek tekintve, a szélesebb érintett rendszerek összefüggéseit figyelembe véve tervezik és valósítják meg.
A szolgáltatásokat kizárólag szakemberek nyújtják, még azokat is, amelyekhez nem szükséges szakképzettség.	A szakképzettséget nem igénylő szolgáltatásokat önkéntes segítők, más szülők, egyéb természetes segítők nyújtják.

Forrás: Successful Services to Our Children and Families at Risk Organisation for Economic Co-operation and Development, Párizs

nem elérhető, speciális szakértelmet igényel, gondoskodnak arról, hogy megfelelő szakember lássa a gyermeket, és nyomon is követik a szükséges kezelést, beavatkozást. Teszik mind-ezt a szülőkkel együtt, az ő egyetértésükkel, tájékoztatásuk-kal, önállóságuk és szükségleteik legteljesebb figyelembevételével, ugyanakkor esetenként az adott településre hozzák a segítséget. A Biztos Kezdet programban így lehetőség nyílik a szolgáltatások újfajta megszervezésére.

A szolgáltatások hagyományosan elkülönülten és egymás-tól függetlenül működnek. (Lásd lenti táblázat:)

Az integrált szolgáltatások kialakításakor az ökológiai meg-közelítés érvényesül, amely hangsúlyozza a gyereki fejlődés holisztikus jellegét egy meghatározott kulturális környezetben belül, valamint azt, hogy nemcsak az egyéneknek, hanem tár-sadalmi egységeknek, például családoknak, helyi közösségek-nek is szükségük lehet támogatásra. E megközelítés egyben számol azzal is, hogy a különféle társadalmi hátrányok össze-kapcsolódhatnak, például a szegénység meghatározza, hogy milyen egészségügyi lehetőségekhez jut hozzá valaki, milyen eredményes a tanulásban, következésképpen milyen kilátá-sai lesznek a munkaerőpiacon. A Gyerekházak olyan intézmé-nyek, amelyek kiváló lehetőséget nyújtanak a szolgáltatások integrált megszervezésére, és ezzel a családok, a helyi közös-ségek megerősítésére.

3.4. Különleges helyzetek

SÉRÜLT, ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT SZÜLŐK

A Gyerekházakban feltehetően találkozunk enyhe fokban sérült szülőkkel is. A szülők e csoportja „nehezen észrevehető”. Számuk azonban az integráció és normalizáció elvének egyre szélesebb körű terjedése következtében egyre nő.

A normalizáció elve szerint a sérült, pszichiátriai beteg-séggel, vagy valamilyen látható mássággal élő emberek-nek amennyire csak lehet, a többségéhez hasonló körülményeket kell biztosítani.

A gyerekvállalás a mindennapi élet része. A sérült emberek fo-kozódó integrációjával a gyermeket vállalók száma növekszik körük-ben. Csökken a szexualitásuk feletti külső kontroll. Egyre bővülnek esélyeik arra, hogy személyes kapcsolatokat alakítsanak ki, pár-kapcsolatot létesítsenek, megházasodjanak, családot alapítsanak. A sérült, értelmileg akadályozott szülők iskolai végzettsé-ge általában alacsony, többnyire szegénységben élnek. Rájuk is gyakran jellemző a krónikus pénztelenség, a munkanélküli-ség, az iskolázatlanság, a rossz gyerekkor, a megszakadt csa-ládi kapcsolatok, a támogatás hiánya; gyakran válnak erőszak áldozataivá, életviteli nehézségekkel küszködnek.

Az értelmileg akadályozottak esetében hasonló kompe-tenciahiányról beszélhetünk:

- a szülői viselkedés nehezebben alkalmazkodik a gyerek vál-tozó fejlődési szükségleteihez;
- kevesebb a verbális interakció;
- alacsonyabb szintű az értelmi stimuláció, különösen a játék területén;
- következtelen a fegyelmezés (túl gyakori a büntetés és ke-vés a dicséret);
- jellemző a melegség, a szeretet, az érzelmek kifejezésé-nek hiánya. Ennek egyik oka az, hogy sokan közülük in-tézményi környezetben nőttek fel, saját gyerekkorukban nem tapasztalták meg az elfogadást és a befogadást.

Az értelmileg akadályozott szülők fokozottan sérülékenyek. Életük örökös fenyegetettségnek van kitéve. Állandósul a pénz-hiány, a munkanélküliség, szenvednek az adósságoktól, a lakás-problémáktól; törekenyek társas kapcsolataik. Az ilyen szülők sok-szor magukra maradnak szülőként, gyakran tapasztalnak a kör-nyezet részéről lenézést, bántalmazást, könnyebben válnak ál-dozottá. Szülői minőségük ebben a helyzetben „mértetik meg”.

Mindennapi nehézségeiken túl állandó félelemben élnek amiatt, hogy a gyermekvédelmi hatóságok elvehetik tőlük gyerekeiket. Ugyanak-kor sokan közülük a nehézségek ellenére megbirkóznak szülői fel-adataikkal, ami – ismerve a mindennapjaikban sűrűn előforduló stresszhatásokat – gyakran különleges alkalmazkodóképességről és kitartásról tanúskodik. Az ilyen szülők esetében fokozott jelentősége van annak, hogy a velük foglalkozó szakemberek felismerjék erőssé-geiket, jó tulajdonságaikat, meglévő képességeiket.

Egy külső segítő megláta kulcsfontosságú abban, hogy az értelmileg akadályozott szülők megfelelően el tudják látni gye-rekeiket. Ez a „másik” felnőtt lehet egy rokon, szomszéd, mun-káltató, óvónő, szociális munkás, ápolónő, élettárs stb.

Az értelmileg akadályozott szülőknek rendszeres gyakorlati se-gítségre van szükségük. Fontos, hogy rendszeresen, független for-rásból származó, megfelelő információhoz jussanak a gyerekek ne-velésével kapcsolatban. Az ilyen szülők jelentős része kedvezőtlen tapasztalatokkal rendelkezik, épp ezért igyekszik elkerülni a külön-böző segítő szolgáltatásokat. Így elzárják magukat attól a lehetősé-gétől, hogy még a krízishelyzet bekövetkezte előtt segítséget kérhes-senek. A megfelelő időben és megfelelő módon felajánlott segítség elengedhetetlen eleme a hatékony beavatkozásnak. Az értelmileg akadályozott szülők, mint bárki más, képesek a változásra, és szülői készségeik fejleszthetők (Booth, T. – Booth, W. 1993, 466. o.).

SERDÜLŐKORI TERHESSÉGEK,
FIATAL SZÜLŐK

A serdülőkori terhességek egyik nemkívánatos következmé-nye, hogy a tanköteles korú fiatal anyák kimaradnak az iskolá-ból, így nem szereznek megfelelő képzettséget ahhoz, hogy ké-sőbb eséllyel jelenjenek meg a munkaerőpiacon. A fiatal korban történő gyerekvállalás olyan terheket ró a gyerekkorból még éppen csak kinőtt szülőre, amelyekre még nincs, és nem is lehet felkészülve. Mindez lehetetlenné teszi, hogy átélje azokat az él-ményeket, megfelelően azoknak a fejlődési feladatoknak, ame-lyeket kortársai sokkal könnyebben teljesíthetnek.

Az Egyesült Királyságban a Minden gyerek számít („Every Child Matters”) elnevezésű nemzeti program egyik eleme, a Fiatal nők, fiatal anyák oktatása („The Education of Young Woman and Young Mothers”) azt a célt tűzte ki, hogy a fiatal anyák a baba megszületése után kerüljenek vissza az oktatásba, ne veszítsék el azokat a lehetőségeket, amelyek a később szülővé váló társaik előtt nyitva állnak, és ne szoruljanak ki a társadalomból. Ehhez egyedi szükségleteikhez alkalmazkodó, egyéni tanulási programot alakítanak ki, amelyhez olyan szolgáltatások is hozzátartoznak, mint a gyermekfelügyelet, illetve a közlekedésben való segítségnyújtás.

A program eredményességét vizsgáló kutatás szerint a fiatal anyák többségénél sikerült elérni a fenti célt. A sikert persze több tényező befolyásolja: a fiatal anya egészségi állapota, az iskolában szerzett korábbi tapasztalatai, társaival való kapcsolata stb. Akik korábban rendszeresen jártak iskolába, és jó eredményeket értek el, azok a szülés után is sikeresebben kapcsolódtak vissza valamilyen alternatív oktatási formába vagy a hagyományos oktatásba. Az alternatív oktatási formák ebben az esetben azt jelentették, hogy helyben gyermekfelügyeletet biztosítottak a kicsinek, ezen kívül gyakorlati segítséget és érzelmi támogatást nyújtottak az anyának. Az oktatás szervezése során alkalmazkodtak ahhoz, hogy a fiatal nőnek kisgyereke van, így például egyéni tanrendet alakítottak ki számára. Sok esetben a terhességgel, a szüléssel, a szülés utáni időszakkal, a baba fejlődésével, valamint a fiatal mama egészségével kapcsolatos tanácsadást is biztosítottak a program keretében. Azoknak a fiatal anyáknak, akik korábban gyenge eredményeket értek el az iskolában, és sokat hiányoztak, kevésbé „iskolás”, speciális programokat szerveztek.

A programot értékelő kutatás keretében 93 tanköteles korú terhes nővel, illetve fiatal anyával készítettek interjút, akik Anglia leghátrányosabb helyzetű részein éltek; 138 középiskolából visszaérkezett és 106 szakember által kitöltött kérdőívet elemeztek. A kutatás főbb megállapításai a következőkben összegezhetők:

Azok a fiatal nők, akik tanköteles korukban terhesek lesznek, gyereket szülnék, általában már korábban eltávolodtak az oktatástól: többségük a terhesség előtt sem járt rendszeresen iskolába.

Tanulási nehézségeik, társaik csúfolódása és a megfelelő támogatás hiánya miatt gyakran csavarogtak, kerülték az iskolát. Akkor tudták a legnagyobb valószínűséggel sikeresen folytatni tanulmányaikat, ha ebben ítélezés nélküli segítséget kaptak. Azok a fiatal anyák, akik korábban rendszeresen jártak iskolába, és jó eredményeket értek el, több támogatást kaptak az iskolától akkor is, amikor terhességük kiderült. Többnyire továbbra is rendszeresen jártak vagy a korábbi iskolájukba, vagy valamilyen speciális programban vettek részt. Úgy érezték, az iskola azzal segít a legtöbbet, ha nem ítélezik, ha ott valakivel nyíltan tudnak beszélni félelmeikről és szükségleteikről, ha támogatást és ösztönzést kapnak, felnőttként kezelik őket, és rájuk bízják az iskolába járással kapcsolatos döntéseket.

Az iskolák többsége pozitívan számolt be a várandós tanulók iskolai jelenlétéről, az érintettek fele azonban azt érezte, hogy elítélik az iskolában. Jobb eredményeket értek el ott, ahol más hasonló programok is működtek: például olyan tanácsadó szolgálat, amely segít a fiatal anyának eldönteni, hogy a baba megszületése után hol és milyen formában folytassa tanulmányait. A program sikerességét a leginkább az akadályozta, ha nem volt helyben elérhető és megfizethető gyermekfelügyelet. Azok a fiatal anyák, akik választhattak, hogy a helyben elérhető gyermekfelügyeletet vagy családjuk segítségét veszik-e igénybe, többnyire az előző mellett döntöttek, különösen a szoptatás időszakában.

Összegzőképpen a kutatók megfogalmazzák, hogy a tanárképzés során a hallgatóknak tanulniuk kell erről a témáról, a leghátrányosabb helyzetű térségekben alternatív oktatási formákat kell biztosítani a fiatal anyák számára, ami a társadalmi befogadás eszköze lehet. Ahol ez nem valósítható meg, ott az alternatív oktatás főbb elemeit kell alkalmazni a helyi iskolákban: meg kell hallgatni és figyelembe kell venni a fiatal anyák véleményét, rugalmas, egyéni tanrendet kell kialakítani számukra, gyermekfelügyeletet kell biztosítani, és segíteni kell őket a közlekedésben.

Forrás: Teenage Pregnancy Research Programme, Research Briefing 3.
<http://www.dcsf.gov.uk/everychildmatters/resources-and-practice/RS00036/>.
(Megnyitva: 2009. július 20.)

3.5.

Gyermekbántalmazás kisgyermekkorban

A gyerekek bántalmazásáról a legtöbb szülő nagyon kevés információval rendelkezik Magyarországon, de a szakemberek egy része számára sem egyértelmű, mi minősül bántalmazásnak, illetve elhanyagolásnak. A probléma megismeréséhez szakmai kiadványok és módszertani levelek egyaránt rendelkezésünkre állnak, mégsem lehet azonban eleget és kellő részletességgel beszélni ezekről a kérdésekről! A kisgyerekek-nél – ötéves korukig – vannak olyan speciális esetek, amelyekről külön is szólni kell. Igencsak nehéz a nap huszonnégy órájában gondos, odafigyelő, jó szülőnek lenni, ezért kiemelt jelentősége van annak, hogy a szülők megfelelő ismereteket, támogatást és szükség szerint segítséget is kapjanak annak érdekében, hogy ebben a korai, nagyon érzékeny és veszélyes időszakban kellő védelmet tudjanak nyújtani gyereküknek. Az újszülött minden értelemben nagyon törékeny és érzékeny, ebben a korban tökéletesen ki van szolgáltatva gondozójának. Ezért kiemelkedő jelentősége van annak, hogy szükségleteit haladéktalanul és a legteljesebb mértékben kielégítsük. A gyerek gondozójának, szülőjének tisztában kell lennie azzal is, hogy mit tegyen, vagy épp mit ne tegyen annak érdekében, hogy ne veszélyeztesse a védekezésre és önmaga védelmére képtelen kisgyereket.

A tájékozatlanság gyakran okoz nem szándékolt veszélyeztető viselkedést. Meg kell különböztetnünk a szándékos, valamint a gondatlanságból bekövetkező cselekményeket, de ez utóbbiak sem védhetők. A nem szándékolt veszélyeztető cselekedetek jelentős része kellő ismeretek és figyelem révén megelőzhető.

AZ ODAFIGYELÉS HIÁNYA, A CSECSEMŐ ELHANYAGOLÁSA

A bántalmazás leggyakoribb formája újszülött és csecsemőkorban a lelki vagy fizikai elhanyagolás, akár mindkettő egyszerre. A csecsemőt, kisgyereket nem lehet elkényeztetni, viszont szinte korlátlan mértékű fizikai közelségre – szoptatás, ölelés, simogatás, tisztántartás – és érzelmi stimulációra: becézgetésre, nyugtatásra, figyelemre van szüksége. A szülők egy része azt hiszi, hogy nem szabad a gyereket saját szükségletei, jelzései alapján ellátni, hanem rendszerességre kell szoktatni – és sajnos ezzel sok szakember is egyetért. Ennek gyakori következménye, hogy a kisgyerek hiába küld jelzéseket arról, hogy éhes, szüksége lenne tiszta pelenkára, fáj a hasa, nem tud elaludni, nyomja valahol a ruha stb. A felnőttek nem reagálnak, vagy szándékosan hagyják sírni a ba-

bát. Ezzel a magatartással súlyosan ártunk a gyerekeknek, hiszen azt tanulja meg, hogy az ő szükségletei nem fontosak, és a körülötte lévő felnőtt – elsősorban az édesanyja – nem érti őt, nem tud, nem akar segíteni. Ez azon túl, hogy veszélyezteti a kisgyerek jólétét, a későbbiekben komoly viselkedési problémákhoz vezethet.

A jó szándék gyakran nem elég ahhoz, hogy ne érje a gyereket bántalom. Az a szülő, gondozó, aki nem ismeri fel a gyerek jelzését, akarata ellenére is bántalmazhatja őt.

A túl sok, illetve túl kevés táplálék, a korának nem megfelelő étel, ital, az állapotának nem megfelelő gyógyszeradás elhanyagolást, bántalmazást jelent akkor is, ha ismerethiányon alapul. A túl meleg, túl szoros, vagy éppen kevésbé védő ruházat, a hideg és meleg hatásának rossz felmérése árt, bajt okozhat. A napon, autóban hagyott csecsemő, kisgyerek kiszárad, leég, hőhátartása felborul, és ez könnyen halálához vezethet.

ELHANYAGOLT SZÜLŐK, ELHANYAGOLT GYEREKEK

A következő rövid részlet egy esettanulmányból származik (Andelson–Fraiberg 1996), amely egy fiatal anya, Betty, újszülött kislánya, Trudy, valamint az őket segítő szakember együttműködéséről szól, a közös munka egy fontos részét mutatja be. A szakember már néhány hete dolgozik a családdal. A beavatkozásra azért volt szükség, mert Trudy pár hónaposan nem fejlődött, súlya nem gyarapodott, sokat hányt, kórházban kezelték. A szakember intenzív (heti többszöri) segítsége nélkül Trudy nem kerülhetett volna vissza az anyjához. Bettyt nevelőszülők nevelték fel. Édesanyja még csecsemőkorában elhagyta, és háromévesen került nevelőcsaládjába. A fiatalkori terhesség miatt azonban Betty ezt a családját is elhagyta. Az alábbi részlet egy olyan helyzetet mutat be, amikor a segítő a család otthonában látogatja meg Bettyt és ekkor héthónapos kislányát.

Betty azért hívott, mert a gyerek sírásával nem tudott mit kezdeni, és ez mindig nagyon felidegesítette. Amint az etetés befejeződött, Betty alkalmat adott arra, hogy visszatérjünk a sírás kérdésére. Trudy csendben játszott anyja mellett, amikor Betty váratlanul felállt, és eltűnt a konyhában. Trudy ordítani kezdett, de Betty nem jött vissza. Én kikiabáltam: „Betty, egy idegen jelenlétében Trudy csak egyre jobban fog ordítani. Mit csináljak?” Nem jött válasz. Én megint kiszóltam: „Vigyáznunk kellene, hogy Trudy ne sírjon, mert különben az étel nem marad meg a gyomrában, ki fogja hányni.” Betty visszajött. Elmondta, hogy az egyetlen megol-

dás, ha felveszi a gyereket, de hát neki más dolga van. Kedves-kedéssel igyekeztem elérni azt, hogy Trudy Betty ölében maradjon egészen addig, amíg meg nem nyugszik, és el nem kezd játszani. Próbáltam megérteni, hogy mi tarthatja vissza Bettyt attól, hogy felvegye a síró gyereket. Mikor Trudy megint mérgesen felsírt, megkérdeztem, ez-e az a sírás, amit olyan nehezen tud elviselni. „Á, nem!” – mondta Betty. „Az a sírás, amiről én beszélek, az ennél sokkal rosszabb, sokkal nehezebb hallgatni. És én akkor olyan mérges leszek! Attól a sírástól teljesen dühbe gurulok!” Betty megfeszített karjai alig elfojtott erőszakról árulkodtak. „Azt hiszem... ez szörnyű... egyszerűen el akarom őt dobni!” És itt volt a második hasonlóság. Egy anya, akit egyszer elhagytak, bevallja azt a vágyát, hogy saját gyermekét is eldobja magától, hogy végül is megtegye mindazt, ami vele megtörtént.

Ez után a vallomás után meg tudtam fogalmazni az ajánlatomat. Megteszek mindent, hogy segítek neki megbirkózni ezzel az ijesztő érzésekkel, hogy megnyugodjon, és hogy ő és a gyerek biztonságban legyenek. Ekkor felhívtam Betty figyelmét saját éhségére. Elmondtam, hogy szerintem nagyon rosszul eszik, és ez engem legalább annyira aggaszt, mint Trudy nem evése.” (161. o.)

GYERMEKBALESETEK, VÉLETLEN BALESETEK

Gyakran előfordul, hogy a hozzátartozók „játékból” dobálják, gyömöszölik a csecsemőt, ami életveszélyes sérülést és tartós fogyatékossgot is okozhat. Az újszülött „fejnehéz”, vagyis testéhez képest a feje aránytalanul nagy és súlyos, a nyaka pedig nagyon gyenge. Ezért tilos rázni, dobálni, karban tartva a fejét, nyakát mindig gondosan meg kell támasztani, amit sok szülő nem tud. Sajnálatosan gyakori, amikor a szülő a gyerek nyugtalansága, síróssága miatt megrázza a gyereket – akinek a feje előre-hátra imbolyog –, nemegyszer végzetes sérülést, gerincvelő-szakadást okozva ezzel.

! Fontos, hogy a Gyerekház munkatársai ismerjék ezeket a veszélyeket, és megfelelő módon, érthetően tájékoztassák a szülőket.

Kisgyerekek esetében a másik gyakori veszélyforrás a gyermekbaleset, ami ugyancsak többnyire elhanyagolás eredménye, hiszen a felnőtt gondozó nincs tisztában a gyereket fenyegető veszélyekkel. Sokszor azonban a gyermekbalesetek bántalmazásként is értelmezhetőek, ha a szülő vagy a gondviselő nem tesz megelőző intézkedéseket, illetve maga idézi elő viselkedésével a baleset. A leggyakrabban előforduló balesettípusok az alábbiak:

■ A gyermekbalesetek közül a leggyakoribbak a különféle esések. Az újszülöttek és csecsemők esetében az asztalról, ágyról való legurulás sokak szerint szinte elkerülhetetlen, ezért ajánlják külföldön a földön történő pelenkázást, illetve azt az alapszabályt, hogy soha, egyetlen pillanatra sem szabad a látszólag önállóan még nem mozgó csecsemőt magára hagyni ilyen helyzetekben. A későbbiekben is gyakran

előfordul a nem elkerített lépcsőről, magasabb bútorról vagy fáról való leesés, ami idősebb gyerekekkel folytatott játék, oda nem figyelés következménye is lehet.

- A felnőtt nem bízhatja rá idősebb gyerekekre a kicsit, ha ez veszélyforrást jelent. A korának, érettségének nem megfelelő feladat az idősebb gyerek bántalmazását is jelenti, amit nemritkán „megtorol”.
- Sajnálatosan gyakori baleseti ok a gyerek elgázolása a szülő saját udvarán, amikor a kisgyerek nem látszik a kocsi vagy a munkagép mögött, esetleg felügyelet hiányában szalad oda. Hasonlóan gyakori az utcára kiszaladó, felügyelet nélkül útesten vagy veszélyes helyen játszó, tartózkodó gyerek.
- A csecsemőhalálozások között magas arányszámban fordul elő hason fekvés esetén a bukást követő fulladás, vagy hátton fekvésnél a félrenyelés. Idegen tárgyak (pénz, gomb, játékdarab, szilárd étel) lenyelése is könnyen előidézhet balesetet, ha a játék, az elért tárgy nem biztonságos, illetve nem kerülhetne a gyerek közelébe.
- Ugyancsak előfordul mérgezés, ha a megfelelő óvintézkedések hiányában gyógyszer vagy mérgező anyag kerül a gyerek kezébe.
- A vízzel kapcsolatos veszélyek kiemelkedő helyet foglalnak el. Sajnálatosan gyakran fordul elő leforrázás, akár úgy, hogy a gyerek ránt magára egy edényt, akár úgy, hogy beleesik a forró vizes lavórba, kádba. Megrendítően gyakoriak azok a balesetek, amikor pocsolyába, kútba, patakba vagy más vízbe esik és fullad bele kisgyerek.
- Gyakoriak az égési balesetek is, akár kályha, nyílt tűz, akár forró tárgyak, például villanykörte megérintése okozzák. A szándékos fájdalom- és sérülésokozás gyakori módja az égő cigaretta elnyomása, illetve erre utal más forró tárgyak nyoma a gyerekeken.
- A mászó, járó kisgyerek esetében a konnektorok, lelógó tárgyak is komoly veszélyforrást jelentenek, súlyos sérülést okozhatnak.
- Az állatok jó barátok, de a baleseti statisztika szerint sokféle súlyos balesetet és fertőzést okoznak csecsemők, kisgyerekek körében.
- A gyerekülés vagy biztonsági öv használatának hiánya gyermekbántalmazásnak minősül, hiszen súlyosan veszélyeztető magatartás.

! Sokan nem tudják, mit kell tenni, ha megtörtént a baleset: hol és hogyan kérhetnek segítséget, ezért ezt meg kell tanítani a szülőknek, szakembereknek.

Az angol szakirodalom a nem véletlen sérülések (*non-accidental injury*) kifejezést használja azokban az esetekben, amikor a gyerek sérülése nem véletlen baleset következménye, hanem a szülő feszültségéből, gondatlanságából ered. Egy érdekes tanulmány szól erről, a szerzője Gill Gorell Barnes, a címe pedig: „A nem véletlen sérülések” (Szilvási 1996, 131–150. o.).

VÉLETLEN BALESETEK

Meghalt egy gyerek az Aquaworldben

Meghalt egy gyerek a IV. kerületi Aquaworldben, az MTI szerint beesett az egyik medence vízelvezetőjébe. A strandot bezárták, a látogatókat hazaküldték. Az Aquaworld belső vizsgálatot indított. A gyereket a tűzoltók a gépházban találták meg, a holttest kiemelése után a helyszínt átadták a rendőrségnek.

A Független Hírgynökség információi szerint a tűzoltókhoz nem sokkal negyed 4 után érkezett a bejelentés, hogy nyoma veszett egy gyereknek. Négy autóval, húsz emberrel, köztük a bűvárszolgálatosokkal vonultak a helyszínre. Egyelőre nem tudni, pontosan hogyan történt a baleset. A rendőrség életvédelmi osztálya halált okozó, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés miatt indított nyomozást, olvasható a rendőrség közleményében.

Hazaküldték a látogatókat. A 9 éves gyerek fürdőzés után kijött a medencéből, és eddig tisztázatlan okból beleesett a vízelvezetőbe. Az MTI úgy tudja, hogy a medence közvetlen közelében egy fedél van, amely szorosan kapcsolódik a medence vízforgató berendezéséhez. Ez a fedél nyílhatott ki, amelyen keresztül a gyerek beesett. A strand este kiadott közleményében azt írta, remélik, minél hamarabb véget ér a vizsgálat, amiből kiderül, hogyan történhetett a tragikus szerencsétlenség. A vizsgálat lezárultáig a szőrfmedencét teljesen elzárják a nagyközönség elől.

Hasonló eset legutóbb 2003 májusában történt az albertirsai strandon. Akkor egy hétéves kislány szippantott be a vákuum a rács nélküli lefolyóba.

Forrás: Index, 2009. július 23., http://index.hu/bulvar/2009/07/23/meghalt_egy_gyerek_egy_ujpesti_strandon/

GYEREKEK FIZIKAI BÁNTALMAZÁSA

A Gyermekvédelmi Törvény 2005. január 1-e óta hatályos módosítása szerint a fizikai, testi fenytés minden formája tilos Magyarországon, a családon belül is.

! Kicsi gyerekek esetében kiemelkedően fontos, hogy a szülők értsék meg, miért alkalmatlan a gyerekek fizikai bántalmazásának bármely formája a nevelésre, fegyelmezésre.

A gyereket testi fenytéssel nevelők leginkább azzal szoktak érvelni, hogy azért célszerű a gyerekekre ráütni, mert még nem érti, amit mondnak neki. Érdemes végiggondolni, vajon mit érthet a gyerek az ütés és a járdáról leszaladás vagy konnektorba nyúlás közötti összefüggésből. A testi fenytés ezekben az esetekben is leginkább a szülő, gondozó feszültségének, ijedtségének a levezetésére, semmint a gyerek nevelésére szolgál.

Gyerekek esetében az ételmegvonás, bezárás, sötétbe kényszerítés, a mozgás korlátozása, a fenyegetés, ordítás ugyancsak bántalmazó magatartás; testi fenytésnek és lelki bántalmazásnak is minősül, és ártalmas.

Egészen kicsi gyerekeknél ritkán gondolunk szexuális bántalmazásra, pedig a gyerekekkel történő visszaélések különféle formái sajnálatosan gyakoriak. Ezek jelei – akár a testi tünetek, akár a gyerek viselkedésének megváltozása következtében – szakemberek számára könnyen felismerhetők. Külön kell választani azokat az eseteket (együttalvás, szájon pusztítás, meztelenkedés), amikor kulturális különbségekről, szokásokról van szó, és nem bántalmazásról.

Gyakran előfordul – és bántalmazásnak számít –, hogy a felnőttek szeretkeznek, pornófilmet néznek a gyerek előtt. Ezt azzal magyarázzák, hogy hiszen még kicsi, vagy azt hiszik, hogy alszik. A pornó, a felnőtt szexualitás mutogatása azonban súlyosan bántalmazó magatartás, mert ijesztő a gyerek számára. Ugyancsak rémületet kelthet a gyerekekben a felnőttek hangos vitája, veszekedése, verekedése. Mivel nem egyértelmű akár egy családon, a közösségen belül sem, mi számít bántalmazásnak, célszerű a szakembereknek és szülőknek ezekről beszélgetni, és megállapodni abban, hogy mi mit jelent. A gyerekek számára az a természetes, amit megszoknak, de ettől az még ártalmas lehet számukra. Nagy különbség van azonban az ártalmatlan szokások és a bántalmazás különböző formái között, így ezeket sem alul-, sem túlreagálni nem jó (Herczog 2007).

A kisgyermekkori elhanyagolásnak vannak szülői, családi rizikófaktorai, amelyeket figyelembe kell vennünk.

Szülői rizikófaktorok:

- szorongás;
- depresszió;
- alacsony önértékelés;
- érzelmi problémák;
- éretlenség;
- szerhasználat, függőség (alkohol, gyógyszer, drog);
- mentális betegségek;
- gyenge szociális készségek;
- személyközi kapcsolatok hiánya, izoláció, magányosság;
- erőszakos partner;
- erőszakos családtagok.

Családi rizikófaktorok:

- szegénység;
- alacsony jövedelem;
- zsúfolt, rossz lakáskörülmények;
- mostohaszülő;
- gyakran változó partnerek a családban;
- érzelmi, földrajzi elszigeteltség;
- szociális, közösségi, szakmai támogatás hiánya;
- anyától való korai elválasztás (szülők esetében is);
- nagyon fiatal szülő.

Ezeket a rizikótényezőket erősítheti a nem kívánt vagy nehéz terhesség (esetleg a kettő együtt), a szülési komplikációk, az újszülött elválasztása az első órákban, napokban, a sok testvér, a kis korkülönbség; ikrek, sérült gyerek születése stb.

A szülők megerősítésének formái

4

BEVEZETÉS

„Azt tapasztalom, hogy rendkívül nehéz felnőtt embereknek bármit is megtanítani. Ugyanakkor viszonylag könnyű olyan feltételeket teremteni, amelyek mellett maguktól tanulnak”.

(Sir John Harvey-Jones)

A Gyerekház olyan közeg, ahol a ház munkatársai, a szülők, gyerekek rendszeresen időt töltenek együtt. A Gyerekház munkatársainak felelőssége olyan légkör megteremtése, amelyben a szülők biztonságban érzik magukat. A Biztos Kezdet program célja, hogy elérje a település legrosszabb helyzetben élő családjait, és szolgáltatásait számukra is vonzóvá tegye. A Gyerekház munkatársai sok olyan családdal, felnőttel találkoznak, akik nélkülözésben élnek, életük tele van bizonytalansággal, félelemmel, ritkán érzik az elfogadottságot. A Gyerekházban a mindennapi találkozások, a szülőkkel való

egyéni és csoportos beszélgetések során alakul ki a bizalom légköre. Fontos, hogy ismerjük azokat a „technikákat”, amelyek az egyes családokkal folytatott beszélgetések során, illetve csoportos helyzetekben elősegítik a támogató légkör kialakulását. A szülőkkel folytatott csoportos beszélgetések olyan spontánul vagy tervezetten zajló események a Gyerekházakban, amelyek bővítik a szülők társas kapcsolatait, hozzájárulnak magabiztosságuk erősítéséhez. A csoportok fejlődést segítő hatásának mozgósításához szakmai tudásra, készségekre, tapasztalatokra van szükségünk.

A Gyerekház munkatársaiként sokféle helyzetben találkozunk, beszélgetünk a szülőkkel. Az alábbiakban felsorolt beszélgetések minden Gyerekházban előfordulnak. (A Gyerekház tevékenységeinek leírása a Biztos Kezdet Gyerekházak hálózatainak Szolgáltatási és Szervezeti Modelljében található: www.biztoskezdet.hu).

► Első beszélgetések

Minden, a Gyerekházban megjelenő gyerek esetében a Gyerekház munkatársai alapinformációkat gyűjtenek a szülőtől a gyerekről és a családról. Ez hozzátartozik a családdal való ismerkedéshez, kapcsolatfelvételhez. A begyűjtött információk egy részét a gyerek egyéni dossziéjában, másik részét pedig a dokumentációs rendszerben kell rögzítenünk. Az első beszélgetések egyik témája a szülők tájékoztatása a gyerekekre és a családra vonatkozó adatok, információk rögzítésével kapcsolatban. Fontos, hogy a szülők valóban megértsék az információk rögzítésének célját, és ehhez hozzájárulásukat is adják. Ennek a témának a megbeszélése jó lehetőséget kínál arra, hogy a szülőkkel a program céljairól beszéljünk.

► Egyéni szükségletek feltérképezése

Ha a gyerek rendszeresen kezdi látogatni a Gyerekházat, akkor az első hónap során részletesen tájékozódunk a gyerek fejlődéséről, szokásairól, a család életéről, a gyerek jövőjével kapcsolatos elképzeléseikről. Megfigyeléseink a szülőkkel folytatott beszélgetések során kiterjednek a szülők egyéni szükségleteinek feltérképezésére. Ez lesz az alapja később az egyénre szabott szolgáltatások és tevékenységek megtervezésének.

► Mindennapi beszélgetések

A Gyerekház munkatársa nyitott a szülőkkel szemben, amikor azok beszélgetést kezdeményeznek a gyerekevelés témájában, bátorítja, megerősíti a szülők érdeklődését.

► Állapotfelméréshez kötődő visszajelzések a szülőknek

A mindennapos beszélgetések mellett, a rendszeres állapotfelméréshez kötődően visszajelzést adunk a szülőknek a gyerek közösségen belüli helyéről, szerepéről, az elmúlt fél évben lezajlott fejlődéséről, szempontokat adunk a gyerek fejlődésének megértéséhez, felhívjuk a figyelmet a gyerek életkorából és aktuális fejlettségi szintjéből következő szükségleteire, valamint arra, hogy ezt a szülő mivel tudja segíteni az otthoni életük során. Ez a beszélgetés a gyerek fejlődésén túl szól a család életéről, a hasonló és eltérő gyerekevelési szokások-

ról, különös tekintettel a problémás nevelési helyzetek megoldásának hatékony eszközeire. A Gyerekház munkatársaként törekszünk arra, hogy ezek a beszélgetések természetesek legyenek, és a szülők megerősítését szolgálják.

► Fejlesztési problémák kommunikációja fejlesztési szakember bevonásával

Felmerülő fejlesztési probléma esetén tényszerű információt adunk a szülőknek a probléma jellegéről, lehetséges következményeiről, a fejlesztési lehetőségekről. Emellett a fejlesztő szakember segítségének bevonásával támogatást nyújtunk annak érdekében, hogy a szülők kezelni tudják a gyerek fejlesztési problémáinak a családon belüli kapcsolatokra gyakorolt hatásait, továbbá azt, ahogyan környezetük reagál a problémára.

► Különös figyelmet igénylő esetek

A fiatalok, értelmileg akadályozott, érzelmileg labilis, tartósan beteg szülők esetében a Gyerekház különös figyelmet fordít arra, hogy az adott élethelyzetre vonatkozó ismereteivel és tudásával támogatni tudja az hozzáértő szülői szerep kialakulását, megerősödését. Szükség esetén a megfelelő szakember segítségét keresi.

A felsorolt beszélgetéstípusok eltérő témákról szólnak a szülőkkel kialakult kapcsolat különböző fázisaiban. Ugyanakkor más és más dologra helyezik a hangsúlyt, és feltehetően minden egyes beszélgetés más- és másképpen alakul. Mégis vannak a beszélgetéseknek általános „szabályai”, olyan szabályok, amelyek átgondolása és alkalmazása segít a beszélgetések jó hangulatának megőrzésében, valamint abban, hogy a beszélgetések valódi párbeszédnek legyenek.

HALLGATNI ÉS MEGHALLGATNI

Ahhoz, hogy a szülő bizalommal forduljon hozzánk, biztonságban érezze magát, beszéljen a számára fontos kérdésekről, térre, időre, nyugalomra van szükség. Az első lépés ebben az irányban a hallgatás készségének elsajátítása. A hallgatás csendet jelent, a meghallgatás odafigyelést, a másira való ráhangolódást. Meghallgatni valakit azt jelenti, hogy helyet adunk neki, teret és időt biztosítunk számára, hogy kifejezhesse magát, beszélhessen önmagáról. Sok szülő ezt nem, vagy csak nagyon ritkán kapja meg.

Fontos a belső csend is. Meghallgatni a másikat anélkül, hogy felül ne kerekednének saját gondolataink és érzelmeink, a problémák hallatán felelevenedő emlékeink. Ezt a belső csendet nehéz megteremteni. Nem mindig sikerül elhessegetni azokat az érzéseket, gondolatokat, amelyek – esetleg újra és újra – felbukkannak, miközben a másik emberre figyelünk. A meghallgatás nemcsak a problémák logikus és intellektuális megértését jelenti: csatlakozás is jelent, amikor megérezzük, amit a beszélő érez. Már maga a szó is – „meghallgatni” – egy fontos tevékenységet, aktivitást jelöl. A beszélgetés irányítója ilyenkor tudatosan hallgat, amennyire lehet, félreteszi saját magával kapcsolatos gondolatait, és a másira figyel.

AZ AKTÍV FIGYELEM LEGFŐBB ELEMEI:

- érdeklődő tekintet, szemkontaktus;
- empátikus, figyelemmel teli odafordulás;
- csend;
- saját érzéseink, véleményünk megszűrése, háttérbe szorítása;
- bólogatás, érdeklődő jelzések küldése;
- nyitott kérdések: „Mit gondolsz, hogyan jutottál el ideig?”;
- tisztázó kérdések: „Ezen azt értette, hogy...?”, „Jól értettem, azt mondta, hogy...?”;
- újrafogalmazva, részben más szavakkal megismételve jelezzük a beszélő számára, hogy megértettük mondanivalóját és érzéseit;
- összegzés: a beszélgetés során elhangzott érzésekből, gondolatokból, ötletekből egyfajta összegzést készítünk: „Abban tehát egyetértünk, hogy...”, „Mindezek alapján mindketten azt gondolhatjuk...”, „Ami már világos...”

AZ AKTÍV FIGYELEM LEGFŐBB KORLÁTAI:

- kérdezés, faggatózás;
- beleszólás;
- figyelem elterelődése;
- zaj, zajkeltés (mocorgás, telefonálás, pakolás);
- félelem: „Mire gondolt?”;
- kritika: „Na látja, ezt nem kellett volna! Így magának köszönheti az egészet!”;
- elemzés, analízis: „Mikor kezdődött?”, „Amikor beleszól, mit mond pontosan?”;
- helytelen összegzések;
- sztereotip megoldási javaslatok;
- elzárkózó, elutasító testtartás;
- bagatellizálás: „Ugyan, ebből nem szabad ekkora ügyet csinálni!”;
- kifigurázás, megbélyegzés: „Maga tündérieren panaszkodik! Még jól is áll magának, ha mérges!”;
- fenyegetőzés: „Ha még egyszer bejön hozzám egy ilyen aprósággal, én nem foglalkozom többet a gyerekével!”;
- parancsolás: „Na, akkor most megfogja a gyereket, hazaviszi, megmosdatja, és úgy jönnek vissza!”

AZ EMPÁTIA

Az empátia velünk született általános emberi tulajdonság, bizonyos esetekben azonban előfordul, hogy hosszabb-rövidebb ideig nem működik megfelelően. Az empátia megléte vagy újraéledése minden embernél megfigyelhető, illetve elősegíthető. A kisgyerekek beleérző képessége gyakran fölülmúlja a felnőttekét, így gyakran tapasztaljuk, hogy legjobb „segítői” szüleiknek és saját maguknak is.

Az empátia a segítő kapcsolat egyik fontos eleme: a megértés egyik formája, ami lehetővé teszi, hogy átélhessük egymás érzéseit. Segít megérteni, hogy a másik ember, beszélgetőpartnerünk mit él át, mit érez, mit gondol, hogyan észleli saját viselkedését. Az empátia több, mint egyszerűen a másik szavainak megértése. Azt jelenti, hogy a segítő átmenetileg belép a másik ember életébe, egy burokba kerül vele. Majd kilép onnan, és ebből a távolságból tudatosítja, megfogalmazza az ott átélt érzést. Ha megértünk másokat, ők is megváltoznak, el tudják fogadni félelmüket, bizzar gondolataikat, tragikus érzéseiket, elbátortalanodásukat. Amikor elfogadjuk bennük ezeket az érzéseket, akkor ők is el tudják fogadni saját magukban.

Több mint egyszerűen a másik szavainak megértése

A segítő szakember számára nagy a kísértés, hogy átvegye a család reménytelenségét, problémáit. Ettől azonban a családtagok még gyámoltalanabbnak fogják érezni magukat, vagy belehelyezik a segítő szakembert a megmentő szerepébe, és ők maguk passzivitásba vonulnak. Fontos tudni, hogy mindannyian azért manipuláljuk egymást (szülőként, gyerekként, segítőként, ügyfélként), mert nem tanultuk meg, hogyan kell kéréseinket nyíltan, felnőtt módra kifejezni. A legtöbb határátlépés, szabályfelrúgás, deviancia mögött a hatékony kommunikáció hiánya, tisztázatlan célok is állnak. Amennyiben manipuláción érzük egymást, mondjuk el türelmesen és világosan, egyes szám első személyben az általános szabályokat, és használjuk a helyzetet arra, hogy ily módon kezdjünk el egyfajta belső szabályrendszert kialakítani.

Amennyiben a Gyerekház munkatársa követ el bármilyen okból is hibát a családdal szemben, vállalja, és kérjen özszíntén bocsánatot! A játzsma nélküli bocsánatkérés mindig az erősség és a magabiztosság jele, nem a gyengeségé.

ÉN-ÜZENETEK

A Thomas Gordon nevéhez fűződő módszer segít abban, hogy mások felé kifejezzük érzéseinket, el tudjuk mondani egyet nem értésünket, beszéljünk haragunkról, félelmeinkről, kifejezzük elbizonytalanodásunkat, megmutassuk, mi az, ami fáj. Az én-üzenet használata segít abban is, hogy pozitív visszajelzéseket adjunk, megköszönjünk dolgokat, és úgy dicsérjünk, hogy az a másik épülését szolgálja. A módszer alkalmazása olyan alapbeállítódást kíván meg, amely az egyéni értékek tiszteletén, a másság elfogadásán alapul, s amelynek alapján törekszünk a feltétel nélküli elfogadásra. Én-üzenetek segítségével megelőzhetjük az olyan konfliktusokat, amelyek megzavarhatják a szülő és a Gyerekház munkatársa között kialakulóban lévő kapcsolatot. Én-üzenetek alkalmazásával gördülékenyebben kommunikálhatunk munkatársainkkal, családtagjainkkal, és a Gyerekház tágabb környezetével is. Ez nemcsak eredményességhez vezet, hanem örömtelivé, energikussá is teszi mindennapi életünket.

Az én-üzenetek megfogalmazásának főbb alapelvei

- A számunkra nem elfogadható viselkedés, esemény, megnyilvánulás stb. ítékezés-mentes megfogalmazása (pl. „Ha akkor kérdezel tőlem valamit, amikor mással beszéllek...”, vagy „Nem jött el tegnap a találkozóra...”, „Hangoosan kiabált az utcán...”).
- Az adott helyzetben keletkezett én-érzések kifejezésre juttatása (pl. „bosszús leszek...”, „szomorú vagyok...”, „tanácsatlannak érzem magam...”, „örömmel töltött el...”).
- A viselkedés engem érintő vagy rám háruló következményeinek megfogalmazása (pl.: „Nem tudok egyszerre kettőtökre figyelni!”, „Nincs időm estig várni!”, „Nekem kell megvigasztalnom a gyereket...”, „Végre kipihenhettem magamat!”, „Nyugodtan mehettem haza...”).

(Gordon 1990, 138. o.)

A FELELŐSSÉG ELHÁRÍTÁSA

► Felelősség-elhárítás a szakemberek részéről

Olyan helyzetekben, amelyekben több szakember vesz részt, időnként nagy dilemmát okoz, hogy kinek kell cselekednie, kinek meddig tart a felelőssége. Ki mondja meg, hogy mikor döntök helyesen; honnan kapok visszajelzést arra vonatkozólag, hogy felelősségteljesen jártam el egy ügyben vagy sem? Egy-egy kritikus helyzet esetén mi dönt: a sokéves rutin vagy az írásban lefektetett szabályrendszer?

Néhány mondat, amelyben megjelenik a felelősség elhárítása:

- „Lejárt a munkaidőm, de most ért ide ez az azonnali segítség igénylő család!”
- „Írtam már háromszor a védőnőnek, nem tehetek róla, hogy nem válaszolt!”
- „Én szóltam nekik, hogy menjenek el terhesgondozásra, a többi nem az én feladatom!”
- „Láttam, hogy el fogja veszíteni az állását, ha mindig késik, de mit csináljak, ha nincs időérzéke?”
- „Azt mondták, ha odamegyek, úgysem áll velem szóba. Így nem indultam el.”
- „Tudom, hogy veszélyben van a gyerek, de nekem még húsz ilyen gyerekem van!”

A felelősség elhárítása olyan közös téma, amelyről a Gyerekház teamjének érdemes közösen gondolkodni, adott esetben a mentorral együtt döntést hozni.

► A felelősség elhárítása a szülők részéről

Vannak szülők, akik folyamatosan áthágják a szabályokat, és sosem vállalnak érte felelősséget. Ha a szülőket valami rossz dologgal vádoljuk, gyakran megsértődnek, olykor pedig azzal reagálnak, hogy valaki mást okolnak. A munkatársak részéről érkező kritika, konfrontáció vagy büntetés sok esetben nem hoz eredményt: a jó szándékú stratégiák sokszor még nagyobb harcot

eredményeznek. „Próbálkoztam már azzal, hogy megvonok bizonyos juttatásokat, segítséget, de ez sem számít semmit. Akit elküldtünk egy pár hétre, amikor visszajött, ugyanúgy viselkedett, mint előtte.” Célunk, hogy olyan környezetet teremtsünk, amelyben mindenki megtapasztalhatja kompetenciáját. Ehhez érdemes megfontolni a következőket:

- A szülő panaszával érkezett, és igazságot keres. Ha mellé állunk, csökken az ellenállás: „Biztosan nagyon rossz hallani, amiket mások mondanak Önről. Nem csoda, hogy ezen javítani akar.”
- Induljunk ki abból, hogy a szülő érvei jogosak: „Megértem, hogy így fel van felháborodva a történetek után. Előfordult már hasonló helyzet, amikor mégsem lett ennyire ideges? Mit tett akkor, hogy higgadt maradjon, és ne guruljon dühbe?”
- Ha megkérdézzük, milyen új viselkedésmód változtathatná meg a szülő által okolt személy véleményét, a szülő általában abbahagyja a hibáztatást, mivel rá helyezzük a felelősséget: „Mit tehetne a legközelebb másként, amitől megváltozna XY véleménye?”
- Amennyiben a szülő azelőtt már tett efféle kíváncsi, meggyőző lépéseket, és hasonló helyzetben sikerrel járt, meggyőzőhető, hogy jó esélye van az újbóli sikerre: „Ebben az évben most találkozunk először, ez azt jelenti, hogy hónapok óta jól kijön a családjával. Hogyan érte ezt el? A családja mit mondana, Ön mi mindent csinált jól? Az alapján, amiket elmondott, mivel próbálkozhatna még, hogy újra jóban legyen a családjával?”

A SZÜLŐ-GYEREK KAPCSOLAT ERŐSÍTÉSE

A Gyerekház munkatársaként a segítő beszélgetéseken túl más eszközökkel is erősíthetjük a szülő magabiztosságát, a szülő-gyerek kapcsolatot:

- **A gyerekekről készült fotókkal:** A fotókat készíthetjük mi magunk is, a lényeg, hogy beszéltessek a szülőt mindarról, amit a képen lát, és egész jelenlétünkkel erősítsük meg őt abban, amit elmond.
- **A szülő-gyerek kapcsolat sikeres pillanatainak hangsúlyozásával:** A nap minden pillanatában történik valami olyan apró kis jelenet, amely okot ad dicséretre, megerősítésre. Nehézséget jelenthet, ha egy „jó szülő” és egy „rossz szülő” egy csoportban van jelen. Ilyen esetben először fontos, hogy „átdefiniáljuk” a rossz szülőt több nehézséggel küszködő szülővé. Ezután olyan helyzetbe kell hoznunk, ahol sikerélmény érheti.
- **Saját viselkedésünkkel, folyamatosan pozitív mintaadásunkkal:** A mintaadás nem azt jelenti, hogy irigylésre méltóan jól játszunk a gyerekekkel, inkább a háttérből támogató, a gyerek kezdeményezéseire választ adó, derűs, bizakodó magatartás a fontos.
- **Videofilmek készítésével:** Kívülről látni önmagunkat, illetve a körülöttünk lévőket a videofelvételen mindig kicsit különös és tanulságos érzés. A filmet nézve sokkal jobban odafigyelhetünk a másokra, mint amikor jelen vagyunk az adott helyzetben. Kívülről, nyugodt körülmények között nézve olyan részletek is

megfigyelhetők, amelyek a mindennapok rohanásában nem észlelhetők. A szalagot visszapörgethetjük, egy-egy részletet újra megnézhetünk, és az egész jelenetet más szemszögből is megfigyelhetjük, mint amikor jelen voltunk a felvett helyzetben.

- **Szülőcsoportok szervezésével:** A csoportok szervezésével kötetünkben külön fejezet foglalkozik (l. 4.2. Szülői csoportok a Biztos Kezdet Gyerekházakban). Előjáróban annyit, hogy minél aktívabb résztvevőként vannak jelen a szülők a csoportokban, annál intenzívebben tudnak előrehaladni céljaik felé.
- **Stresszkezeléssel:** Az elégtelen szülő-gyerek kapcsolatnak különféle okai lehetnek. Amire itt felhívánk a figyelmet az az, hogy a nagyon elfáradt, stresszben élő szülők még feszültebbek lesznek, ha újabb elvárásokkal kell szembenéznük, ha jelzik nekik elégtelenségüket. A folyamatos tevékenységnél, az együttlét erőltetésénél néha többet segít, ha egy-egy órányi szabadidőt biztosítunk a szülőknek.
- **Partneri viszony kialakításával:** A szülők, akik nap mint nap együtt élnek gyerekeikkel, és gondozzák őket, egyedi tudás birtokosai. A Gyerekház munkatársai sokfajta képzést kapnak a gyerek fejlődésével kapcsolatban. Ahhoz azonban, hogy valóban el tudják dönteni, mi tekinthető normálisnak vagy speciálisnak a gyerek fejlődésében és viselkedésében, ahhoz az egész team tapasztalatára, tudására szükség lehet. Ebben is a szülő szakértelme a döntő: ami ugyanis az egyik gyerek esetében speciálisnak tekinthető, az egy másikinál az adott környezetben, az adott szülők mellett a helyzethez alkalmazkodó, normális viselkedésnek fogható fel.

A Gyerekház munkatársainak egyik legfontosabb feladata, hogy segítsenek a szülőknek észrevenni gyerekeik kezdeményezéseit

Ezért a Gyerekház munkatársainak egyik legfontosabb feladata, hogy segítsenek a szülőknek észrevenni gyerekeik kezdeményezéseit, különböző viselkedésformáit, és elhelyezni ezeket egy tágabb értelmezésben. A Gyerekház munkatársainak fontos feladata az is, hogy támogassák a szülőket a más szülőktől való tanulásban, a jó minták felismerésében és átvételében. Mindez akkor működik jól, ha a szakember azt hangsúlyozza, amit a gyerek már tud, és nem arra összpontosítja figyelmét, amiben elmarad a többi gyerektől.

Munkánk során érdemes szem előtt tartanunk a következő alapelveket:

- A szülő mindig jó szülő akar lenni, bármi történjen, bárhogy viselkedjen is.
- A szülők szakértői saját gyerekük életének, a maguk módján a leghozzáértőbbek a gyereknevelés kérdéseiben.
- A szülő a gyerek számára a legértékesebb személy. Ha a külső környezet megzavarja a gyerek szülőbe vetett hitét, ennek egész életére szóló negatív következményei lesznek.
- Minél kisebb a gyerek, annál intenzívebben keresi a szülővel való kapcsolatot. Így a Gyerekház munkatársaként mindig találhatunk olyan pillanatot, amely a szülő válaszadási készségét fejlesztheti. Nincs olyan kisgyerek, aki ne akarna kötődni, és akinek ezt a vágyát ne lehetne a kapcsolat erősítésére felhasználni.
- Mindig az a kiindulási pont, ahol a szülő tart.
- A legkisebb előrelépést is sikernek tekintjük, erről érdemes pozitív visszajelzést adni.
- A Gyerekház munkatársa fontos mintát közvetít abban, hogy a szülő miként kommunikáljon a gyerekével. Mind a szülő, mind a gyerek felé irányuló viselkedése folytonosan modellnyújtás is: hatása sokszorosa annak, amit bármi egyéb módon meg akar tanítani a szülőnek.
- Az emberiség gazdagsága a különbözőségeiből ered.

Akkor fogunk tudni jól együttműködni a gyerekkel, ha a szülővel is jó kapcsolatot alakítunk ki. Ezt az első pillanattól kezdve el kell kezdenünk. Kölcsönös adás-kapáson alapuló partneri kapcsolatot építünk, a szülők és Gyerekház munkatársainak tudását egyaránt felhasználjuk ahhoz, hogy a gyerek fejlődéséhez az adott helyzetben a lehető legjobb feltételeket biztosítsuk.

A szülő a gyerek számára a legértékesebb személy

A SZÜLŐK KEZDEMÉNYEZÉSEINEK TÁMOGATÁSA

Minél inkább értő figyelemmel és támogató módon fordul a Gyerekház munkatársa a szülők felé, annál nagyobb az esélye annak, hogy a szülők a Gyerekház mindennapjait befolyásoló ötletekkel, javaslatokkal, kérésekkel állnak elő. A legkevésbé kreatív szülő is képes a legváratlanabb, legreménytelenebb helyzetben olyan ötlettel előállni, amelynek megfontolása, kipróbálása, bevezetése nagy erőt jelenthet számára, és segítséget, bátorítást nyújthat a többi szülőnek is.

„Amikor az egyik anyuka otthonról elhozta a mintás függőnyét, akkor egy másik anyuka magokat ültetett a konyhaablakba, mire egy harmadik anyuka süteményreceptet tűzött ki a faliújságra, egy negyedik pedig a könyvespolc újrendezését javasolta, tudtam, hogy végre valami elindult, sajátjuknak érzik a házat, és végre akarnak valamit. Mindegy, hogy mit, de ha az ő ötletük lesz az, ami számít, akkor végre felnőttek érzik magukat.”

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Falitáblán, ötletdobozban, csoportos beszélgetések és egyéb spontán kezdeményezések során gyűjthetjük az ötleteket, javaslatokat.
- Amit csak lehet, valósítsunk meg, és tegyük láthatóvá az eredményt, közismertté az újítást.
- Beszéljessünk arról, hogy mi mindenben segített a javaslat, vigyük tovább az ötleteket az otthoni életbe, a jövő tervezésébe, azokba a helyzetekbe, amikor a csoport közösen old meg problémákat.
- Minden kis javaslatból egy egész folyamat épülhet, ahol az egyes elemek felerősítik egymást, és a vártnál nagyobb eredmény születhet.

Ha a szülők történetesen nem állnak elő semmilyen újítással, ezt semmiképpen sem foghatjuk fel a lustaság vagy a nemtörődomség jeleként. A passzivitás mindig az addig megélt élet eseményeinek következménye, és akár már a fogantatástól kezdve kialakulhat. A kisbaba már az anya méhében rugdalózni kezd. Ha erre anyukája örömmel válaszol, még születése előtt megtanulja, hogy érdemes kezdeményezni. Az az óvódás, aki az óvó néni legnagyobb öröme gyurmasütit süthet, felnőttként bízni fog saját ötleteiben, és merni fog dönteni. Aki azonban nem fejlesztheti ki a benne szunnyadó képességeket, kevésbé fogja kezébe venni sorsa irányítását, illetve a kezdeményezést bármilyen őt érintő helyzetben. A legpasszívabb szülőket hasonló módon ösztönözzük kezdeményezésre, mint ahogy elősegítjük, hogy a kicsik járni, játszani, beszélni tanuljanak.

GYAKORLATI TANÁCSOK

Néhány aktivizáló kérdés:

- Hogyan nézne ki a legjobban?
- Melyik megoldást választanád?
- Milyen segítséget szeretne?
- Látott-e már másutt jobbat?
- Mitől működhetne jobban?
- Hogyan tudnánk kijavítani?

Minden, ami a „miért nem” kérdés helyett a „hogyan igen”-t célozza meg, már önmagában is telterővel ruházza fel a családokat.

FIGYELJÜNK AZ ERŐSSÉGEKRE! – A MEGOLDÁSKÖZPONTÚ MODELL

A pozitív jövőkép fontosságát számos kutatási adat bizonyítja. Közismert, hogy a jövőt biztatónak látó gyerekek és felnőttek sokkal könnyebben győzik le az előttük tornyosuló akadályokat, kerülnek el a különböző szenvedélybetegségeket, és sokkal sikeresebb életutat futnak be.

- ! A családokkal végzett munka egyik alapfeladata a célok közös megtalálása: ezek nélkül a biztonságosabb és több sikert ígérő jövő megvalósítása elképzelhetetlen.

Minél inkább tisztában van a Gyerekház munkatársa saját jövőképével, legfőbb céljaival, és az ezek mögött meghúzódó vágyaival – legyen szó munkáról, magánéletéről, szórakozásról –, annál inkább képes lesz segíteni másokat abban, hogy rátaláljanak saját céljaikra. Ehhez olyan apró döntésekre, lépésekre van szükség, amelyek a célok irányába – és nem ellenük – hatnak. Valódi változás mindig apró, kedvező választások mentén jöhet létre. Ezek rendszerint azonnali megerősítést igényelnek, csak így írhatják felül azt a tengernyi kudarcot és csődöt, amit a családtagok korábban elszenvedtek.

JAVASLATOK AZ ERŐSSÉGEKEN ALAPULÓ SZÜLŐI BESZÉLGETÉSEKHEZ:

► Segítsünk a szülőnek abban, hogy saját szavaival tudja megfogalmazni legfőbb céljait!

A célkitűzés akkor a leghatékonyabb, ha a célt konkrét, a viselkedéssel kapcsolatos kifejezésekkel írjuk le. Szép cél, ha valaki „jobban akarja érezni magát”, de nem elég konkrét. A Gyerekház munkatársa pontosabb meghatározást kérhet:

„Mit tenne a Gyerekházakban vagy otthon, amiből azt láthatnám, hogy jobban érzi magát?”

„Milyen jelei lennének annak, hogy jobban érzi magát?”

„Egész pontosan mi az, aminek igazán örülné?”

► Keressük a probléma alól a kivételeket!

A problémák általában nincsenek folyamatosan jelen. Ha így lenne, a legtöbb szülő ki sem kelne az ágyból, vagy nem jutna el a következő feladatig. A kivételek adják a megoldás kulcsát. Ha a problémára összpontosítunk, azzal annak létét igazoljuk, ami bénító hatással lehet a szülőre. Segítsünk inkább abban, hogy rájöjjön, más helyzetekben hogyan képes boldogulni:

„Milyen stratégiát alkalmazott tavaly, hogy megoldja a gyerekek felügyeletét?”

„A korábbi segítője mit mondana, mi segített?”

► A panaszok újraértelmezésével és kivételek keresésével segítsünk lehetőségeket teremteni a szülőnek a probléma megoldására!

Ha a problémát inkább „megoldható panasznak” nevezzük, az csökkenti a reménytelenséget, és arra ösztönzi a szülőt, hogy belássa, a probléma nem megoldhatatlan. Ha a „nehézséget” feladatnak nevezzük, az ígéretesebben hangzik, azt lehet orvosolni. Ha ahelyett, hogy „nem sikerülhet”, azt mondjuk, hogy „csak egy-két jobb ötlet kell, hogy sikerüljön”, nem is tűnik olyan lehetetlennek elérni.

► Idézzük fel a múltbeli sikereket!

Ha a szülő visszatekint arra az időszakra, amikor jobban érezte magát, vagy motiváltabb volt, az enyhíti jelenlegi „problémáját”.

Az emlékezés felszabadító erejű, segítségével a szülő együtt álmodhat a Gyerekház munkatársával a jövőbeni sikerekről. A problémamegoldás könnyedebb megközelítése építi a segítő-szülő kapcsolatot is, és azt sugallja, hogy a siker a küszöbön áll.

▶ **A szülő közreműködésével a felfedezett kivételek alapján hajtsuk végre a feladatot!**

Sokat segít, ha egyeztetünk a szülővel a kitűzött célokat illetően, így folyamatosan együtt tudunk működni. A probléma ellen irányuló csapatmunka csökkenti a kudarcélményt, és mindvégig „szakértő” szerepbe helyezi a szülőt. Ha a szülő nagyobb felelősséget kap a változásokban, az azt sugallja, hogy a jövőben is próbálkozhat ugyanezzel a stratégiával. (METCALF 2008)

Nézzük meg egy konkrét példán keresztül, hogyan is működik a megoldásközpontú modell:

Hogyan legyen reggel meleg tej?

Zsanett (17 éves roma anya): Sír a gyerkem, nagyon zavar. Munkatárs: Fáradt a sok nyűglődéstől?

Zs: Igen, napok óta nem aludtam, és aggódom érte.

M: Szeretné tudni, hogy mi a baja a kicsinek? És jó lenne már pihenni?

Zs: Igen, hát az jó lenne.

M: Volt olyan, hogy nem sírt mostanában?

Zs: Igen, csak az elmúlt három napban sír.

M: Beszéljünk arról, hogy mi mulaszthatná el a sírását?

Zs: Igen, meg arról, hogy mit csináljak, meg miért van.

M: Rendben. Most közösen végig fogjuk gondolni, mit tegyünk annak érdekében, hogy a pici megnyugodjon, és Őn is pihen-ni tudjon.

Zs: Ez most nagyon jó lenne.

M: Amikor nem sírt, mi volt másképpen? Mi történhetett vele, ami jó hatással volt rá, ami megnyugtatta?

Zs: Fogalmam sincs.

M: Vegyük át azokat a jó napokat, lépésről lépésre!

Itt a segítő az aktív figyelés technikájával lassan előhossa Zsanettből, hogy a kicsi minden reggel meleg tejet vagy teát kapott inni, de ez az utóbbi napokban elmaradt. Hosszan tart a beszélgetés, de sokszorosán megtérül a rászánt időnk.

M: Most már tudjuk, hogy reggelente meleg tejet kapott, és az elmúlt három napban ez maradt el. Mi legyen akkor a következő lépés annak érdekében, hogy a kicsi ne sírjon?

Zs: Melegítenem kellene reggeli italt, de nincs otthon tűzifa.

M: Szívesen adna a gyerekeknek enni, de kellene valahonnan fát szerezni.

Zs: Igazából van fa, csak nincs, aki felvágja.

M: Nehéz lenne Önnek a baltával fát vágnia.

Zs: Nem, csak a baltát nem merem elkérni az emberemtől.

M: Fél valamit elmondani a párjának?

Zs: Nem, sokat iszik mostanában, jobb, ha nincs a balta a kezében.

M: Szeretné elrejtve tárolni a baltát?

Zs: Igen, mostanában igen.

M: Fél attól, hogy a társa valami olyat csinál a baltával, ami árt-hat Önnek?

Zs: Igen, képes szétverni a berendezést, amikor józan, nagyon megbánná.

M: Nagyon szereti Önt és a kicsit az élettársa, csak küszködik az alkohollal.

Zs: Igen, igen, igen.

M: Lehetséges, hogy erről később még beszélünk, azért, hogy együtt kitaláljunk valamit? Vagy veszélyben érzi most magát?

Zs: Nem, a lényeg, hogy a balta ne legyen elől, de valamit ki kell később találnunk.

M: Hogyan tudná akkor felvágni a fát?

Zs: Nem tudom.

M: Volt már olyan, hogy valaki felvágta a fát?

Zs: Nem, de tulajdonképpen a szomszédot megkérhetném, én is szoktam neki segíteni.

M: Elképzelhetőnek tartja, hogy a szomszéd előre felvág néhány napi fát?

Zs: Igen. Majd én is segítek neki cipekedni.

M: Szívesen segít másoknak is?

Zs: Ha tudok, jólesik. Csak gyakran kihasználnak, cigány vagyok, nem vesznek emberszámba.

M: Fontos, hogy embernek nézzék?

Zs: Ja.

M: Honnan fogja tudni, hogy a kicsi újra elégedett?

Zs: Nem sír vagy kevesebbet sír.

M: Ha ez sikerül, mi lesz a következő lépés, hogy mindketten még nyugodtabbak és pihentebbek legyenek?

Zs: Kellene pénzt szerezni, másik lakást, az anyósom békén kel-lene hagyjon, a társam ne igyon.

M: Rengeteg a feladat, a közös munka, sok minden lenne jó, de mi a legfontosabb legelső lépés?

Zs: Nem tudom.

M: Igen, kérdezni mindig könnyebb, de mi lenne az első, ami az eszébe jut?

Zs: Legyen egy kis nyugtunk a gyerekekkel, legyen rend, ennivaló.

M: Igen, nagyon örülök, hogy ez Önnek ennyire fontos, ehhez mi legyen az első lépés?

Zs: Hát, a fán kívül, kellene még egy fazék is...

Ezen a ponton nem mennek túl, esetleg újra végigbeszélik Zsanett létező megoldásmintáit és egyéb erőforrásait, amelyek abban segítik, hogy tudjon fazekat szerezni. Majd így folytatódik tovább a közös munka: mindig a „Mi sikerült eddig?” témák elemzésével kezdünk, az így megtalált apró sikerelemek felhasználásával lépünk egyet tovább. Azt, hogy mi lesz a következő lépés, mindig a szülő határozza meg. Mi ismételten az aktív figyelés technikájára hagyatkozva segítjük őt ebben. Fontos, hogy a tervezett lépés következményeiről képe legyen, és amennyiben sikerült megtennie, úgy tudatosítsuk a változást, és ennek fényében ösztönözzük újabb lépések megtételére.

A következő megoldásközpontú ötletek és kérdések hasznosak lehetnek, ha különösen nagy kihívást jelentő szülőket kell megközelíteni:

Megoldásközpontú kérdések érzelmileg nehéz helyzetben lévő szülők számára	
Nézzük meg, mi az, ami ko-rábban sem vált be az adott szülőnél vagy gyereknél, és hagyjuk abba.	Mit próbáltam meg tenni ezzel a szülővel, ami nem vált be? Hogyan tudok együttműködni ezzel a szülővel? Mit próbál közölni velem tetteivel, üzeneteivel (akár pozitívak, akár negatívak azok), és hogyan jelezhetem, hogy figyelek rá?
Állítsunk magunk elé egy célt, amellyel másképp közelíthetünk egy szülőhöz.	Mi a célom a szülővel kapcsolatban? Mit mondhatok, vagy tehetek, hogy a szülő rájöjjön, ez a célom? A szülő szerint milyen jelekben mutatkozna meg, hogy jobban megértem az igényeit?
Nézzük meg, mi az, ami be-válík a szülőnél, működünk együtt vele, hogy ellenállása feloldódjon.	Mikor figyel rám egy kicsit? Korábban mikor tűnt érdeklődőbbnek? A mai nap folyamán hogyan reagálhatnék, hogy lássa, figyelek rá? Hogyan fejezhetem ki, ha ma valami érdeket veszek észre rajta?
Vizsgáljuk meg érdeklődést, együttműködést kifejező viselkedését vagy tetteit, illetve más helyzetekben elért jobb eredményeit, és vizsgáljuk meg, mit tett azokban a helyzetekben.	Mit mondtam, vagy tettem, amitől változott? Hol voltam, miről beszéltem, mit csináltam, amikor így viselkedett, vagy ilyet tett?
Beszéljünk a szülővel, és adjuk tudtára, hogy érdekel bennünket, szerinte mivel lehet-nénk a segítségére. Figyeltes-sük meg vele a kivételeket!	Mit teszünk a Gyerekházban, ami esetleg segít, hogy jobban menjen az élete? Nagyon érdekelné. Mit szeretne tőlem mint a Gyerekház munkatársától?

Olyan kérdéseket tegyünk fel, amelyek magabiztosságot és kompetenciát építenek ki épp akkor, amikor a szülő úgy érzi, nem képes irányítani az életét. Ha ráébred, hogy bizonyos tevékenységeket még mindig folytat, ráadásul egy segítő szakember megérti, hogy min megy keresztül, és felfedezi az erősségeit, azzal elfogadást kap olyankor, amikor úgy érzi, mástól nem kaphatja meg ugyanezt.

„Igazán nehéz helyzetben van, csodálom, hogy egyáltalán képes főzni a gyerekekre. Mivel még a legnehezebb pillanatban sem adja fel, ez vajon mit árulhat el Önről?”

Mindent, amit csak lehet, úgy tanítsunk meg, hogy kössük a szülők mindennapi életéhez, lépünk be az ő világukba. Ha először nem reagálnak, tartsunk ki békésen és tisztelettudóan.

„A 19 éves Anikó, miután egyedül hagyta otthon négyéves gyereket a lakásban, és átment a szomszédokhoz, nagyon elkeseredett: a gyerek elszökött, és a nagyszülőknél kötött ki, ahonnan nem akart hazamenni. Az egész falu rossz szemmel nézett rá. A védőnő is figyelmeztette, hogy elveteti a gyereket, ha továbbra is nélküle megy el otthonról, de ettől Anikó csak még ellenségesebb lett. Ekkor egy új szociális munkás érkezett a faluba, aki felfigyelt Anikót kezűgyességére, Anikó pedig értekezett, hogy valaki végre előnyös oldalai iránt mutat érdeklődést. Ennek a találkozásnak köszönhetően Anikó megismerte saját értékeit, és lépésről lépésre a saját gyereke is értékessé vált számára.”

A VIDEOFILMEK EREJE

A családdokról és a gyerekekről készített rövidfilmek felgyorsítják és megkönnyítik azt a közös tanulást, amely otthon és Gyerekházakban zajlik. A képek sokkal intenzívebben hatnak, és a szavaknál vagy a cselekedeteknél mélyebb rétegeket érintenek meg a résztvevőkben. A képi megjelenítés segít a figyelem összpontosításában, kevesebb a félreértés, jobban láthatóvá válnak a szülő és a gyerek közti kapcsolat részletei. Kérdés, hogy mennyiben tudjuk a filmet úgy felhasználni, hogy az valóban a fejlődést segítse, és ne sértse a személyiségi jogokat. A másik dilemma, hogy sokan nem szeretünk filmen szerepelni, vagy éppenséggel bonyolult technikát alkalmazni. Nyilván szükségünk van olyan helyzetekre, ahol a filmezést ki-próbálhatjuk, és közösen tanulhatjuk meg, hogyan használjuk fel a családok segítségére.

Könnyebben bevonhatjuk a családokat, ha mi magunk már pozitív tapasztalatokat szereztünk a filmezésről, illetve ha az általunk ismert családok örömmel számolnak be az így elért eredményeikről.

A rövid, mindennapi élethelyzeteket, gondozási vagy játékhelyzeteket videokamerával rögzítjük, majd a felvételeket a szülővel közösen elemezzük. Célunk a szülő-gyerek kapcsolat erősítése, örömtelivé tétele, a család önbizalmának, problémamegoldó készségének erősítése, a segítők motiváltságának és sikerélményének növelése, valamint az, hogy a család mindezek eredményeképpen kevesebb kontrollt és költséget igénylő ellátási formában kaphasson segítséget.

HOGYAN ZAJLIK A FILMEZÉS?

A Gyerekház munkatársa egy-egy alkalommal rövid felvételeket készít a gyerekek és szülők közös tevékenységéről. Eleinte, amikor még gyakorlatlan, visszanezi a filmet, és kiválasztja a legsikeresebb pillanatokat. Ezeket a filmkockákat önállóan vagy szakember segítségével elemzi, később – ha már van gyakorlata, magabiztosabb – egy-egy jól sikerült filmkockát azonnal visszamutathat a szülőnek, például hordozható lejátszó segítségével.

A filmezést csak akkor kezdetjük el, ha részletesen ismertettük a szülővel, ki láthatja a felvételeket, mi lesz a későbbiekben felvett anyag sorsa, és ennek ismeretében a szülő írásban beleegyezett a filmezésbe. A következő keretes szövegben a videofelvételek készítésével és felhasználásával kapcsolatos legfőbb etikai szabályok olvashatók, amelyeket a videotréning alkalmazásával kapcsolatban fogalmazódtak meg, de a Gyerekház munkatársának ugyanolyan etikai szabályokat kell betartania, mint a videotrénernek.

Ki láthatja a felvételeket?

A felvételeket láthatja

- aki szerepel rajta, illetve aki(k)nek a szereplők meg kívánják mutatni azokat;
- az a szakember, aki készítette. A szakmai továbbképzés és a szolgáltatás magas színvonalának biztosítása érdekében a felvételeket szűk szakmai körben rendszeres konzultációra kell vinni. A konzultáció résztvevőit titoktartási kötelezettség terheli.

A FENTIEKEN KÍVÜL BÁRKI MÁS CSAK A SZEREPLŐ FELNŐTTEK ÍRÁSOS ENGEDÉLYÉVEL TEKINTHETI MEG A FELVÉTELEKET!

Lehet-e valakiről titokban felvételt készíteni?

Természetesen nem! Munkatársunk minden érintett felnőtt írásbeli engedélyét kéri még az első felvétel elkészítése előtt. Fontos a gyerekek hozzájárulása is. Az első beszélgetés során a videotréner meggyőződik arról, hogy ezt miként lehet megszerezni.

Nem változik meg az emberek viselkedése a kamera és egy idegen ember előtt?

Természetesen valamennyire megváltozik. Sok apró dolog azonban ugyanúgy megtörténik, mintha a kamera nem is lenne jelen, többnyire olyanok, amiknek az ember nincs is tudatában. Ezek épp elég anyagot biztosítanak a videotréningshez, nem baj, ha nem minden pontosan ugyanúgy zajlik, mint máskor.

Mi történik az elkészített felvételekkel?

A legtöbb esetben a videotrénings befejezése után letörlik a korábbi felvételeket. Ha a kliens szeretné megőrizni a felvételeket, és biztosít ehhez egy szalagot, munkatársunk szívesen átmásolja, amit korábban felvett.

Forrás: A Magyar Videotrénings Egyesület honlapja, www.videotraining.hu

A Gyerekház munkatársa a 2-3 perces filmjeleneteket mutatja meg a szülőknek, miközben segít nekik felfedezni a felvételen megjelenő legapróbb pozitív mozzanatokat is. Így újfajta, egyéni, örömteli és sikeres kapcsolat épülhet ki szülő és gyereke között. A film pontosan, érzékletesen, élményszerűen láttatja a szülő és a gyerek kapcsolatát. A filmen szereplők – különösen, ha magukat beszédben nehezen kifejezni tudó családokról van szó – a képek és a Gyerekház munkatársának pozitív hozzáállása segítségével képessé válnak arra, hogy rálássanak erősségeikre, megértsék gyerekük viselkedését, és célokat tudjanak megfogalmazni úgy, hogy mindeközben megértsék saját szerepük jelentőségét.

4.2.

Szülői csoportok a Biztos Kezdet Gyerekházakban

„Hiába fűrösztöd önmagadban,
Csak másban moshatod meg arcodat...”

(József Attila: Nem én kiáltok)

A Gyerekházakban célként tűztük ki a szülői csoportok szervezését, lehetőséget adva ezzel a szülőknek egyéni fejlődésre, kötődések kialakítására. Ebben a fejezetben szeretnénk felkelteni az érdeklődést a csoportos szülői beszélgetések iránt: ehhez nyújtunk a Gyerekház munkatársainak ismereteket, és bemutatjuk ezek módszertani alapjait. A csoportok tervezésétől indulunk, áttekintjük a csoportfolyamatokat, a munkamódszereket. Foglalkozunk a csoportvezetői szereppel és a csoportban előforduló tipikus nehéz helyzetekkel.

MIÉRT JÓ A CSOPORT A SZÜLŐKNEK?

A Biztos Kezdet Gyerekházak fontos célja a szülők hatékony bevonása, aktivizálása, motiválása, nyitottságuk fejlesztése, érzékennyé tételük – egyrészt a tekintetben, ami a szülői szerep fontosságát illeti, másrészt a Gyerekház aktív használatára.

A szülőkkel folytatott csoportos beszélgetések – az egyéni beszélgetésekkel összehasonlítva – megsokszorozhatják a gyerekneveléshez nyújtható segítség lehetőségeit, hiszen a szülők egymástól is tanulhatnak, ötleteket, megoldási javaslatokat kaphatnak. Ez nagy erőforrása minden csoportnak.

Ez a szemlélet, valamint az *empowerment* kapcsán korábban leírtak (I. kötetünk 1.5. fejezetét: „A magabiztos szülő – A szülők megerősítése”) meghatározzák a csoportvezető feladatkörét is. Az alábbiakban a csoportok működésének szociálpszichológiai megközelítéséről olvashatunk, illetve számos konkrét ötletet, gyakorlatot, témajavaslatot találunk, amelyek segíthetnek bennünket egy csoportos szülői beszélgetésre való felkészülésben. Olvashatunk a csoportvezetői szerepről is, hiszen a Gyerekház munkatársaként számtalanszor vezetünk majd szülői csoportokat. Reményeink szerint a Gyerekház munkatársai egyre nagyobb örömet lelik majd ebben az új feladatkörükben is, és fognak tudni azonosulni vele.

Lényegesnek tartjuk, hogy a szülők és a Gyerekházak munkatársai között jól használható, mindenki számára lehetőséget, biztonságot nyújtó kommunikációs csatornák, hidak épüljenek ki. A szülők ne csak merjék, hanem szeressék is használni

a Gyerekházat, és igénybe venni annak szolgáltatásait. Ehhez fontos a hiteles kapcsolattartás a Gyerekház munkatársaival, ami csoportos beszélgetések formáját öltetheti. Ez egyben az egyik legszebb és legnehezebb vállalkozás is!

A CSOPORTSZERVEZÉS

A csoportok szervezése szervesen illeszkedik a szülők megerősítését szolgáló szemléletbe.

A szülők csoportba szervezése már feltételez egy bizalommal teli, biztonságos kapcsolatrendszert a Gyerekház munkatársai és a szülők között. Ezért azt mondhatjuk, hogy a gyereknevelési kérdéseket fókuszban tartó formális csoportok szervezése nem a csoportindulás előtti hetekben kezdődik, hanem a Gyerekházak beindulása előtti hónapokban. Azokban a pillanatokban, amikor először látogatunk el a családokhoz, az első párbeszéd, interjúk során, az első együtt töltött félóra alatt.

A valahova, valakikhez tartozás nagy erőt szabadít fel, örömforrás. A csoport előnyei közé tartozik, hogy

- a résztvevőkről (gyerekeikről, kérdéseikről, problémáikról, hobijukról) szól, tehát minden csoporttag személy szerint fontos;
- a csoporttagok tükröt tartanak egymásnak, így minden csoporttagnak egyformán lehetősége van a fejlődésre (egyszerre tanít és tanul);
- kapcsolatépítési lehetőség;
- a szülők új tapasztalatok, új információk szereznek, amelyek befolyásolják szemléletüket, hozzáállásukat;
- a csoportesemények segítik a tudatosabb működést.

„Az embereket, ha lehetséges, kívánságaiknak megfelelő csoportokba tesszük, erejüknek és érdeklődésüknek megfelelő feladatokat bízunk rájuk, és miközben egyre nagyobb feladatokat vállalnak, támogatassuk őket. Így érzük el, hogy felnőjenek a kihívásokhoz.”

(Klein Sándor: Vezetés- és szerveztpsychológia, 2002)

MIÉRT JÓ A CSOPORT A GYEREKHÁZ MUNKATÁRSÁNAK (A CSOPORTVEZETŐNEK)?

A szülők csoportos megszólítása két okból történhet. Egyrészt a Gyerekház munkatársai érzik, hogy több szülőben ugyanaz az igény (téma, kérdés, probléma) fogalmazódik meg, legfeljebb másként jelzik. Többen fogalmaznak meg kérdéseket például az óvodával és az iskolával kapcsolatban (a szülő nem akarja vinni

a gyerekét, az óvó néniről érdeklődik sokat, kiabálva szidalmazza a tanárokat, fél az óvodától és az iskolától.) Feltűnő lehet, hogy egy anya mindennap alvás előtt hozza haza a gyerekét az óvodából, a kicsi fáradt, sír. Egy apa arról panaszkodik, hogy mindennap meg kell vernie a gyereket, mert olyan rossz, és még így sem fogad szót, mi lesz vele az óvodában?

A csoport vezetője:

- kereteket tart, „facilitál”, azaz elősegíti a folyamatokat, de nem ő van a figyelem középpontjában, hanem a szülők;
- a szülőket önálló történettel rendelkező személyiségekként figyelheti meg (nem csak az egyik gyerek anyjaként vagy apjaként);
- biztonságos csoportlégtér kialakításával lojálissá teheti a szülőket a Gyerekház iránt, a csoportba tartozás öröme együttműködőbbé teszi őket;
- a csoportban elhangzott személyes problémák a ház egyéb szolgáltatásai során segítenek az egyénre szabott bánásmódot kialakításában;
- sok-sok hálás visszajelzést, szeretetet, tapasztalatot kap a csoporttagoktól.

A szülők nem egyszerre, nem egy időben vannak jelen a Gyerekházban, de hozzánk fut be a szavaik mögött rejlő igény, miszerint az intézménybe kerüléssel kapcsolatban fontos információik hiányoznak, segítségre van szükségük abban, hogyan kezeljenek helyzeteket a pedagógusokkal stb. A mi érzékenyságunk és felismerésünk adhatja az ötletet egy olyan csoport létrehozására, amelyben az óvoda és az iskolakezdés lesz a téma. Miután a kérdés csak néhány héten, esetleg hónapon át foglalkoztatja a szülőket, először érdemes csak 2-3 alkalomra tervezni a csoportot. Az így szerveződő csoport a szülők igényei szerint alakul (l. az alábbi táblázatban: „BECSENGETŐ csoport”). Ilyen jellegű igény minden gyereket nevelő emberben van. Azonban a nyelvi hátrányokkal küzdő, szorongó, iskolázatlan, sokproblémás szülők nagy része ezeket az igényeket nem fogalmazza meg, hanem viselkedésével fejezi ki (pl. kiabál, veri a gyereket, sír, nem beszél stb.).

Az igényekre szerveződő csoportok kialakításában segít, ha meghalljuk a viselkedések mögötti üzenetet.

A Gyerekházakban szervezhető csoportok fajtái:		
	Állandó*	Alkalmi**
A szülők igényeire szerveződő csoportok	GÓLYAHÍR csoport: ide babát váró vagy arra készülő mamák és papák járnak,	BECSENGETŐ csoport: 1-3 alkalommal, az óvodára, iskolára felkészítő csoport szülőknek (akár külső meghívottakkal).
Fejlesztő- oktató (edukatív) céllal szerveződő csoportok	ÉLETREVALÓ vagy BOLDOGULÓ csoport: itt azt szeretnénk elérni, hogy a szülő a gyereknevelés jelenét össze tudja kötni annak jövőbeni hozamával, következményeivel.	ÜNNEPSOROLÓ csoport: a jeles napokhoz kapcsolódó alkalmak, ahol célunk a hagyományok, népi kultúrához tartozó szokások megismerése stb.

*Az év meghatározott napjain, mindig ugyanabban az időben működő csoport (pl. minden páros hét hétfőjén 17.00 h-kor)
**Csak a kiharidetett időpontokban működő csoport (pl. aug. 24., kedd 17.00 h., szept. 3., csütörtök 14.00 h. stb.)

A másik lehetőség a szülők csoportos megszólítására az, amikor a Gyerekház munkatársai szükségesnek látják a szülők ismereteinek, készségeinek bővítését, fejlesztését (fejlesztő-oktató céllal szerveződő csoport), továbbá nyitottságot is éreznek bennük arra, hogy maguk is tanuljanak egymástól. Ilyen csoport akkor szerveződik könnyen egy településen, amikor már biztonságos a kapcsolat a Gyerekház és a szülők között. Ha a szülők szívesen jönnek csoportfoglalkozásokra, az már nagyon erős pozitív visszajelzés a Gyerekházat működtető személyek számára.

Ez a csoportforma a Gyerekház munkatársainak felismeréseire épül: milyen ismereteik hiányoznak, milyen igényeik vannak az adott településen élő szülőknek. Ugyanez a szomszéd településen nem biztos, hogy aktuális lenne. Nem ismerik például a családi ünnepek szokásait (l. „ÜNNEPSOROLÓ csoport”), vagy nem ismerik fel az összefüggéseket saját gyerekkori tapasztalataik és jelenlegi szülői működésük között („BOLDOGULÓ csoport”).

Abban, hogy a résztvevők fejlődési céllal vannak jelen, a csoportnak ez a formája kicsit hasonlít a tréningekhez (tanuló csoportokhoz). A szülők esetében a fejlődési cél a hatékonyabb, tudatosabb gyereknevelés, amit a csoportban (páros, kiscsoportos beszélgetések, játékok, gyakorlatok segítségével) úgy érünk el, hogy ezzel párhuzamosan személyiségük is alakul, változik. Az állandó formális csoportokban vannak rövid és hosszabbtávú eredmények.

Egy iskolában állandó csoportot szerveztek azoknak a szülőknek, akiknek a gyerekei nem jártak iskolába. Első találkozásuk végén egy hatgyerekes anya a következőket mondta: „Úgy megkönnyebbült a lelkem, magának járn kéne hozzánk! Nem tetszik eljönni a házunkba?” Néhány találkozás után azt mondta: „Hallgasson ide! Elengedném én iskolába a nagyokat, de hogy oldjam meg egyedül a három kicsit? Legalább egynek otthon kell maradnia, de akkor meg nem megy a többi se. Nem boldogulok velük.”

A csoportban az anyák kezdtek szervezkedni (nyíltan egymás tudomására adták, hogy kire mernék rábízni, és kire nem a gyerekeiket), így a tanév második felére, négy-öt csoportos találkozás után jóval kevesebbet hiányoztak a gyerekek. Az iménti anya így fogalmazott: „Most már csak akkor nem megy valamelyik iskolába, ha bemegyek a városba az apjukkal.”

Rövid távon csak az érzékelhető a csoportban, hogy a szülők szeretnek odajárni: kapnak valamit, amire szükségük van. Hosszabb távon azonban már megjelenik szemléletükben a változás, ami viselkedésük változásában is megmutatkozik.

A csoportba hívás legtermészetesebb módja a beszélgetés, aminek során a szülőnek módja van kérdezni. Ennek előnye, hogy pontosan annyi információt kap az anya vagy az apa, amennyire neki szüksége van. Hátránya, hogy időigényes.

A Gyerekházak szülői partnerkörénél szükséges lesz a többszöri megszólítás, több csatornán keresztüli információnyújtás a csoportok indulásáról. Nem számíthatunk arra, hogy elég egyszer kifüggeszteni egy állandó csoport időpontját.

GYAKORLATI TANÁCSOK

- A személyes találkozások során újra és újra érdemes emlékeztetni a szülőt a csoportfoglalkozásra.
- Amennyiben van erre erőforrásunk, érdemes végigjárni az érintett családokat, és a szóbeli emlékeztetésen kívül otthagyni egy írásos emlékeztetőt is a csoport kezdési időpontjáról.
- Amit a szülőknek a kezébe adunk, legyen mindig kedves, színes, strapabíró. Ne felejtsük el, hogy a klasszikus levélforma számukra a legtöbb esetben fenyegető, félelmet keltő. Ezért gondolkodjunk apró színes, barátságos papírformákra, ami a gyerekeknek is feltűnik otthon, és megkérdezzük a szülőt, hogy mi az, és mi van ráírva. Lehet ez egy zöld levél alakú *post-it*, amit belül mi magunk ragaszthatunk fel a bejárati ajtóra, de egy mosolygó kisgyerekfej színes kartonból (esetleg *blue-tack* a hátulján), aminek az egyik oldalán vannak az információk stb.
- Ezeknek az elkészítésében már tudnak a nagyobb gyerekek segíteni, akikkel nap közben foglalkozunk a Gyerekházban.
- A házak fogadóterében érdemes hetirend-szerű faliújságot kifüggeszteniünk, ami rendkívül egyszerű, minimális információt tartalmaz (melyik napon, hány órákor, milyen esemény van a házban).
- Minden hasonló információhordozónál figyelembe kell vennünk, hogy lehetnek írástudatlan szülők, akik nem tudják elolvasni a kiírtakat. Éppen ezért fotókkal, képekkel segíthetjük a csoportok hirdetéseit.
- Használjunk letisztult formákat és megjelenést!

GYAKORLATI TANÁCSOK

Néhány ötlet, csoportleírásokkal

MESÉLŐ-ZENÉLŐ CSOPORT

A csoportvezető olvas egy mesét a szülőknek, a mese kapcsán magukról beszélnek, továbbá a gyerekek való mesélés jelentőségéről. Például: Miért jó mesét hallgatni? Hogyan járul hozzá a mese a szülő-gyerek kapcsolat alakulásához? Hogy fejződhetett volna be még a mese? stb. Miről mesélnének ma este szívesen a gyerekeiknek? A nap története mesében (pl. állatnevekkel), a fejből mesélés jelentősége. Ugyanez zenével, relaxációs vagy gyereklemezek kapcsán.

BECSENGETŐ CSOPORT

(szülői igényekre alakuló, csak néhány alkalommal megszervezett formális kiscsoport)

Óvoda- vagy iskolakezdés. A csoport abban segít a szülőknek, hogy hogyan készítsék fel gyerekeiket az intézményes világra, illetve gyakorlati segítségnyújtás a beszerzendők, alapfelszerelések kapcsán.

GÓLYAHÍR CSOPORT

Fiatal, gyereket váró szülők csoportja, állandó csoport. Résztvevői lehetnek például a húszéves kor alatti szülők (helyi igények szerint), vagy várandós anyák és párjuk. A csoport célja felkészítésük a szülésre, szüléségre.

RINGATÓ CSOPORT

Kisgyerekes szülők állandó csoportja, ahol a gyerekek három év alattiak. A csoportban erősen összpontosítunk az első életév fontosságára. Célja a csecsemő és kisgyermekkor gyereknevelési kérdéseinek megvitatása, akár külső meghívottakkal.

KÉZMŰVES CSOPORT

Alkalmi vagy állandó csoport (igényeknek megfelelően), aminek célja lehet praktikus tárgyak elkészítése: varrni néhány dolgot, például párnahuzatot, abroszt, tornazsákokat, hátizsákokat, labdát, babzsákokat, rongybabát; elkészíteni apró fapolcokat, kishéket, játéktartó dobozt stb. Itt fontos a szülők praktikus tudását felhasználni (a szükség sok mindenre megtaníthatja őket, ötleteket adhatnak egymásnak).

ÜNNEPSOROLÓ CSOPORT

A családi ünnepekhez kötődő alkalmi csoport, ahol a résztvevők teljes családok is lehetnek. Célja a hagyományok, a népi vagy más kultúrához tartozó szokások megismerése.

VITA-HÍR CSOPORT

Aktuális társadalmi híreket, családdal kapcsolatos filmeket megvitató szülői csoport, ahol a vitakultúra fejlesztése a cél.

A SZÜLŐKKEL FOLYTATOTT CSOPORTOS BESZÉLGETÉS TUDATOS TERVEZÉSE ÉS MEGVALÓSÍTÁSA

A csoportszervezéstől a legtöbbször az a félelem tartja vissza a Gyerekház munkatársait, hogy a szülők – akiknek a bizalmát egyenként meg tudták nyerni, és kétszemélyes kapcsolatban kiválóan együttműködnek – egymás előtt nem tudnak majd megnyílni. Félnak attól is, hogy a csoportban felmerülő nehéz helyzeteket csoportvezetőként nem tudnák kezelni.

Íme Carl Rogers megfogalmazásában egy kis bátorítás a csoportok szervezéséhez és vezetéséhez:

„Bízom a csoportban, hogy ésszerű, segítő klímában kifejleszti a saját és tagjai potenciálját. Ennek következtében egyre jobban bízom a csoportfolyamatban.

A csoport hasonlít egy organizmusra, saját irányérzéke van. A csoportoknak is van egy nagyon természetes működése, felismeri az egészségtelen elemeket a saját folyamatában, odafigyel azokra, majd tisztázza és elimindlja azokat, s ezt követően, mint egy egészséges, megtisztult csoport dolgozik tovább. A »szervezet bölcsessége«, minden szinten (a sejtjeinktől a csoportig) megnyilvánul.

Töreksem arra, hogy a csoportban fokozatosan résztvevővé váljak és ne vezetővé. Azt hiszem, a hozzáállásom segítőleg hat a csoportra, de mégis fontosabb a csoportfolyamat, mint az én megnyilvánulásaim, viselkedésem. Jelen vagyok egész személyemmel, érzelmi és kognitív viszonyulásaimmal együtt.

A csoport atmoszférájához bizalmammal járulok hozzá. Anynyira gondosan, pontosan és érzékenyen figyelek, amennyire csak tudok minden egyénre, aki kifejezi önmagát. Arra a csoporttagra koncentrálok, aki beszél, és sokkal inkább figyelek mögöttes üzeneteire, mint szavaira.

Tudom, hogy senkit nem lehet megszabadítani egy új felismerés, a fejlődés kínjától, vagy attól, amit egy másik csoporttag becsületes visszajelzése okoz. De nagyon töreksem arra, hogy minden egyén érezze, bármi történéjk vele, én nagyon-nagyon vele vagyok.

Elfogadom azt az állapotot, ahol a csoport tart, és erről a szintről indulok el velük.

Meghagyom a résztvevő jogát, hogy rábízsa-e magát a csoportra vagy sem.”

Rudas János (szerk.):
Önismereti csoportok. Animula, Budapest 2000, 140–141. o.

AZ ELSŐ TALÁLKOZÁSOM EGY ROMA SZÜLŐCSOPORTTAL, AMIKOR A FENTI SZEMLÉLET SEGÍTETT NEKEM

Egy iskola igazgatóhelyettese megkért, hogy tartsak egy négy-alkalmas tréninget azoknak a szülőknek, akiknek a gyerekei nem járnak rendszeren az iskolába. Ennek ellenére éppen ők azok a szülők, akik rendszeresen támadják az iskolát, bemennek és kiabálnak a pedagógusokkal. Adott esetben az ennivalót elkérik, még akkor is, ha a gyerekek nem volt ott azon a napon a suliban/oviban. S állítják, hogy az jár nekik.

Először megijedtem a felkéréstől, és elképzeltem 15–20 hangos, felháborodott embert, akiket majd nem tudok leültetni sem, nem hogy szóra bírni, játszani velük. Félni kezdtem, bár ekkor már 12 éve szinte csak csoportokban dolgoztam trénerként.

Aztán leültem és belegondoltam, vajon mitől, mikor és miért kiabálnék én a gyerekeim tanáraival? Keresni kezdtem a szülők érzéseit, igényeit, gondolatait. Képzletben a bőrükbe bújtam.

Majd sajnálni kezdtem őket. Arra jutottam ugyanis, hogy én akkor viselkedek így, ha nagyon tehetetlen és kiszolgáltatott vagyok. Vagy, ha nem tudom belátni annak fontosságát, amit követelnek tőlem. Tehát akkor nem küldöm a gyerekeimet is-

kolába, ha például engem sok csalódás, megaláztatás ért ott, vagy nem tudok elmenni másképp itthonról, csak ha ő vigyáz a kicsikre, és/vagy mert senkit nem látok közel s távol, aki kijárta volna a nyolc osztályt. Nem küldöm akkor sem, ha csak két pár cipő van három gyerekre. Egynek mindig itthon kell maradnia. S ha nincs mit ennünk és sírnak emiatt, bizony bemegyek az iskolába (félretéve szégyent, megalázottságot, elkeseredést), és bármit képes vagyok megtenni azért, hogy elkérjem a gyerekem ennivalóját. Nem bírom ugyanis hallani, hogy az éhségtől sír. S még ezer ok és indok jutott az eszembe.

Ahogy kezdtem megérteni a szülőket, múlni kezdett belőlem a félelem, és egyre nőtt bennem a bizalom. Tudtam, hogy a szeretet és az elfogadás – amit a ráhangolódás során megéreztem – együttműködővé teszi majd a szülőket, mert bennem nagyon őszintén van jelen.

Ekkor már azon töprengtem, milyen gyakorlatokat tervezek velük.

S ha már elfogadtam, hogy az ordító szülő nincs jól a bőrében, tele van problémákkal, akkor egyértelművé tettem azt is, hogy olyan programot kell összeállítanom, amelyben elfogadást, odafigyelést, törődést kapnak, valamint új információkat, szemléletformálást is. Megnyugodtam, mert tudtam, hogy ami bennem van, az érkezik velem a csoportba, és a szülők érzik majd. Az a tapasztalatom, hogy minél fejletlenebbek az emberek szociális kompetenciái, annál inkább hagyatkoznak a rezgések, nonverbális jelzések fogadására. Ezekből olvassák le üzeneteinket, s ezeknek jobban is hisznek, mint a szavainknak.

Az első alkalmat, annak minden gyakorlatát arra szántam, hogy megerősítsem őket abban, amit jól csinálnak. Beszéltünk szüleik gyereknevelési szokásairól, s megfogalmazták egymásnak és maguknak, amiben ők fejlődtek szüleikhez képest.

A csoport nagyon természetesen működött. A figyelem, amivel megtiszteltem minden résztvevőt, amikor éppen ő beszélt, magától értetődővé tette a szabályt, miszerint kívárvuk és végighallgatjuk egymást.

Ha úgy alakult, hogy valakinek nem volt párja, de a gyakorlat azt kívánta, én beültem a kimaradó személyhez, s a kérdést én is nagyon őszintén megválaszoltam. Így voltam csoporttag és vezető is egyben.

Amikor egy anya rendszeresen visszatért arra a sérelmére, hogy az ő gyerekének beleköpködnek a levesébe a menzán, próbáltam keresni mögöttes üzenetét, és a válaszom valami ilyesmi volt: „Most, hogy ez harmadszor merül fel, arra gondolok, hogy van Önben valami régebbi, hasonló sérelem, amittől ezt nem tudja egyszeri gyerekcsínynek felfogni. Talán Önt is bántották hasonlóan.” A szülő egy pillanatig sem gondolkodott: „Persze, az utolsó munkahelyemről úgy küldött el a főnök (az a ... csúnya szavakkal), hogy utánam köpött és azt mondta: »Szemét cigány vagy, mint a többi. Tűnjél innen!«” Sírt és azt mondta: „Nem tűröm, hogy a gyerekemet is így bántsák!”

Az elfogadásom, visszajelzéseim a többi szülő számára is elfogadhatóbbá tették ezt az anyát, illetve viselkedését. Ezt tartom én az egyik legfontosabb csoportvezetői feladatomnak. Bizalmat teremteni és elfogadást a csoporttagok között.

A csoportfoglalkozások előkészítése és a csoportban lejárló események minden különbözőségük ellenére állandó jegyeket is mutatnak. Tekintsük át először az állandó csoportok történéseit!

FELKÉSZÜLÉS A FOGLALKOZÁSRA

► **Belső ráhangolódás a csoportra**

A csoportra való felkészülés gyakran nem effektív munka, sokkal inkább a csoportvezető belső ráhangolódása, „érzékenyülése” azokra az emberekre, akikkel ott találkozni fog. Egészen más hozzáállást igényel például, ha a csoportban 17 év alatti kismák vannak, mint amikor a csoport nagycsaládos szülőkből áll.

A készülés során fontos, hogy az adott időszak (évszak, hónap, nap) jellemzőit figyelembe vegyük a szülők életében. Ősszel például gyakrabban találnak alkalmi munkát, kevésbé tudnak sok időt szánni a csoportra.

A tervezésnél egészséves folyamatban gondolkodunk, de mindig figyelembe vesszük azt is, hogy a csoportösszetétel feltehetőleg minden alkalommal kicsit más lesz (nyitott csoport). Az éves programterv már a hívogató időszakban is segít, mert előre tudunk beszélni a szülőknek arról, hogy milyen témákat terveztünk.

Az aktuális foglalkozásra való felkészülésnél kis és nagy lét-számban egyaránt gondolkodunk, hiszen nem tudjuk, hogy hány szülő jön el. A foglalkozásnak működnie kell két szülővel is! Az ugyan még nem tekinthető csoportnak, de ha két embernek ma adunk valamit, azzal már nagyon sokat léptünk előre. Ráadásul ők lesznek a csoport legjobb „reklámhordozói”. Két jelenlévő szülő mindenképpen siker és nem kudarc. Nekik nagyon örülünk.

► **Programterv, vázlat készítése**

Néhány sorban leírjuk az általunk tervezett gyakorlatokat, kérdéseket vagy feladatokat, kulcsszavakat azért, hogy ha bármilyen esemény el is térít minket az eredeti tervektől, legyen mankó a kezünkben. Szűk időkereteknél be lehet tervezni az egyes kérdésekre, filmrészletre, gyakorlatra, beszélgetésre szánt időt. Azért tesszük ezt, hogy a találkozások kerete megmaradhasson. Az első alkalmaknál részletesebb vázlatot is írhatunk, lényeg, hogy kezeljük rugalmasan, mert ha görcsösen minden kérdésünkön, gyakorlaton végig akarunk menni, könnyen saját igényeink uralják el a foglalkozást, és nem tudjuk érzékelni közben a csoport állapotát, igényeit.

A program tervezése során figyeljünk az aktuális hírekre, a témával kapcsolatos legfrissebb információkra. Így a csoporttagok gyorsan motiválttá tehetők, hiszen (ha nem is látták, hallották) biztosan van véleményük a dologról. A hírek, a fontos társadalmi események, a családokat érintő politikai döntések, egy családi film a televízióban, illetve ezek megvitatása a csoportban, kiváló lehetőséget nyújthat a szemléletformálásra. Az apák behívása a Gyerekházakba akár ilyen VITA-HÍR csoportokon keresztül is megtörténhet.

Példa a vázlatra:

1. Bemutatkozom.

2. Jókedvű Kati – (rám jellemző jó tulajdonság + keresztnév): a szülők bemutatkozása.

3. Páros gyakorlat: „Ami most a legnehezebb számomra szülőként...” – nyitott mondat befejezése szóban. Visszajelzés nagycsoportban.
4. A legtöbbeket foglalkoztató kérdés – beszélgetés (kérdéseim).
5. Javaslatok kiscsoportokban. Ötletek listája a táblára.
6. Záró gyakorlat: „Milyen szín voltam, amikor jöttem, és milyen vagyok most?”
7. Csoportvezetői visszajelzés (sok pozitív megerősítés).

Ebben a vázlatban az 1–2. gyakorlat a nyitó szakasz része. A 3–5. gyakorlat az interaktív szakasz, amelyben az aktuális téma áll a gyújtópontban. A 6–7. gyakorlat a záró szakasz része. (Ezek bővebb kifejtését lásd lentebb).

► **Kellékek listája**

Összekészítjük a foglalkozáshoz szükséges kellékeket (pl. csomagolópapír vagy *flip-chart*, filcek, fénymásolt cikkek, képek, kártyák, anyagok a kézműves foglalkozáshoz, film, zene stb.).

► **A csoportszoba előkészítése**

Berendezzük a szobát a csoport fogadására. Egészen más úgy megérkezni egy csoportba, hogy a székek már körben vannak, várják a szülőket, esetleg van is rajtuk mindenkinek egy-egy apróság (fénymásolt cikk vagy kifestő a gyerekeinek, egy kis csoki vagy egy ceruza stb.) Szólhat zene (ez a relaxációs zenétől az autentikus cigányzenéig bármi lehet), de ebben is legyünk nagyon érzékenyek. Meg is kérdezhetjük a szülőket, hogy mit szólnak a zenéhez? Mit szeretnek hallgatni? Megmutatná-e valaki legközelebb?

Kellemes meglepetés lehet, ha kivetítőn vagy monitoron láthatják a gyerekeikről vagy a róluk készült fotókat (diavetítésben). A Gyerekházban készült munkákból rendezett kiállítás is nagyon személyes fogadtatás a szülőknek, hiszen mindenki megkeresheti saját gyerekének az alkotását. Ez egyben lehetőség is a csoportvezetőnek arra, hogy megtanítsa a szülőt gyereke munkájának értékelésére, ráirányíthatja a figyelmet a rajz információtartalmára stb.

► **A csoport fogadása**

A meghirdetett kezdési időpont előtt a csoportvezető már a helyszínen várja a csoporttagokat. Az elbizonytalanodott embernek fontos lehet a bátorítás, a megerősítés, hogy jó helyen jár. Itt már várják őt. Ha a jelenlévők idegenek egymás számára, a csoportvezető segíthet a kapcsolatteremtésben.

► **A csoport bemelegítése**

Az egyénből csoporttag lesz (a bemutatkozástól a szorongás csökkentésén át, a témára való megnyílásig).

A csoportfoglalkozások átgondolásánál – mint az imént már említettük – három szakaszra tervezünk tevékenységet:

- nyitó szakasz;
- interaktív szakasz;
- záró szakasz.

NYITÓ SZAKASZ: ISMERKEDÉS A CSOPORTBAN

Célja:

- az egyénekből csoport alakuljon (a „mi tudat” megjelenése, például mi a „BÖLCSŐ csoport” tagjai vagyunk);
- a tagok ismerkedése;
- az egyének által behozott (aktuális élethelyzetből fakadó) érzések kimondása, majd ráhangolódás a csoport programjára;
- a kezdeti szorongás mértékének csökkentése;
- a biztonság és a bizalom megteremtése a csoportban;
- érdeklődés és igényfelkeltés.

► A csoportvezető bemutatkozása

Minden esetben a csoportvezető mutatkozik be először, hiszen a szülők számára nagyon fontos, hogy kire bízzák magukat abban az 1-3 órában, amíg együtt van a csoport.

A bemutatkozás a lehető legtermészetesebb legyen. Többféle végzettség esetén érdemes csak a csoportvezetéshez szükséges(ek) megnevezése. A személyesség kedvéért csoporttagként is mutakozzon be a vezető.

A NEV-ELV-ÜNK csoportban például: „Kovács Zsuzsanna vagyok. Eredeti végzettségem óvodapedagógus. Két éve dolgozom a Biztos Kezdet Gyerekházban, és ugyan nagyon vártam rá, hogy csoportos formában is találkozzunk Önökkel/Veletek, most én is izgulok, mert felnőtt csoportban soha nem dolgoztam. A csoportvezetői ismereteket a Biztos Kezdet felkészítő tréningjein sajátítottam el, és a mentorunk segít nekem ebben jelenleg is. Ezen a településen élek gyerekkorom óta, van két lányom, akik általános iskolások stb. Mostanában én is nagyon sokat küzdök velük, mert...”

! A csoportvezető bemutatkozása minta is egyben. Segít a szülőknek.

Már a bemutatkozás is lehetőség a szülők közé simulásra, ezért hasznos lehet megemlítenünk a kapcsolódási pontokat köztünk és ököztük, például így:

„Nagyon örülök annak, hogy ma a fegyelmezés a téma, mert időnként én is vitába keveredek a férjemmel azért, hogy jó eszközöket használunk-e a gyerekeink nevelésére. Kíváncsi vagyok, ki hogyan old meg fegyelmezési helyzeteket.”

► A csoporttagok bemutatkozása

Gondoljunk most vissza arra az alkalomra, amikor először voltunk tréningen, vagy bármilyen csoportban, ahol körben ültünk, mindenki látott mindenkit. Megérkeztünk és leültünk egy üres székre. Milyen érzések kavargtak bennünk?

Egy új közösségbe érkezve minden emberben van szorongás, amit elsősorban az okoz, hogy nem láthatjuk előre, mi fog történni. A szülők nem tudják, mit várnak ott tőlük, mennyire lesz kötelező megszólalni, mit szólnak majd a véleményükhöz a többiek stb. Éppen ezért a nyitó szakaszban mindenképpen cél, hogy a kezdeti szorongás mértéke csökkenjen annyira, hogy a résztvevő érdemben is be tudjon kapcsolódni a csoportmunkába.

A csoportműködés és a személyesség szempontjából a keresztneveknek, beceneveknek van igazán jelentőségük. Azt mondjuk a résztvevőknek, hogy bátran kérjék a csoporttól, szólítsák úgy őket, ahogyan használni szeretik a nevüket.

A bemutatkozás nem könnyű idegen emberek között, ezért nagyon meg kell választanunk a módját. Legnehezebb, ha azt kérjük, hogy mindenki mondjon magáról néhány mondatot a csoport előtt.

Sokkal könnyebb, ha ezt páros beszélgetésben kérjük. Lényegesen egyszerűbb csak egy ember előtt először megszólalni egy csoportban, mint azonnal tizenöt szempár előtt. Vagyis például párosító kártyák segítségével párt választ mindenki. Szembe ülnek egymással, és csak a párjuknak mondják el, amit a csoporttal tudatni szeretnének önmagukról. Majd (ha ezt mindketten megtették), visszafordul mindenki a csoportba, és a résztvevők a párjukat mutatják be a nagycsoport előtt, de már egy másik ember által megerősítve, megtámogatva (valakibe már „belekapaszkodva”). Mert természetesen arra, hogy kik vannak a csoportban, mindenki kíváncsi.

► A csoport bemelegítése (ráhangolódás)

A csoportokba különböző emberek, különböző szituációkból, élethelyzetekből érkeznek. Ezért a bemelegítő gyakorlatok azt a célt szolgálják, hogy ezek a külső körülmények, belső élmények átmenetileg elengedhetővé váljanak. Ugyanakkor azokban a csoportokban, amelyekben a belső tartalmak nem akadályozzák a témafeldolgozást, sőt a csoportvezető éppen ezekkel a behozott élményekkel dolgozik (pl. önismereti csoportok esetében), ott ezeket használjuk, és nem engedjük el, nem hagyjuk kint.

! Cél tehát, hogy a szülők lelki értelemben is meg tudjanak érkezőni a csoportba.

Az egy alkalommal találkozó csoportoknál is nagy jelentőségű a „behozó” kör, de ott célszerű rövid gyakorlatokat választani. Tegyük le (átmenetileg) amivel érkeztünk!

Ülve végezhető gyakorlatok:

- Egy nyitott mondat befejezése: „Azért jöttem, mert...”, „Amit most szeretnék kint hagyni...”
- a „Hogy vagy?” kérdésre felel mindenki.
- Egy kép, gomb, tárgy kiválasztásával beszél magáról mindenki.
- Egy szimbólumban fejezi ki mindenki, hogy érzi magát (színes papírból tépkedve, lerajzolva, gyurmából gyúrja ki, vagy megfogalmazza egy hasonlaltal, pl. kicsavart citrom, foltos zsák stb.).

Mozgásos egymásra hangolódás:

- Bolyongás (több csoporttaggal találkozáva, párban több kérdést megbeszélnek).
- Testrészek érintése, szemkontaktus, köszönés keresztnevekkel.
- Amőba: érdeklődési csomópontok megtalálása.
- Járkálj, érints, nézz a szemébe...
- Ember az emberhez (testrészek érintése).

► Szabályalkotás

A szabályok elsősorban a biztonság és a bizalom kialakulásához adnak segítséget. Általuk válnak érzékelhetővé a határok, előre láthatóvá a történések. Ezeken keresztül érzik a csoporttagok saját szabadságuk határait is, és bizonyosságot szereznek arról, hogy befolyást gyakorolhatnak a csoportban történetekre.

A szabályalkotás legegyszerűbb formája, ha a csoportvezető javaslatként felír, vagy felragaszt a táblára/falra egy SZABÁLYAINK feliratú posztert, majd kéri a csoportot, hogy véleményezzék, egészítsék ki, ha szükségesnek érzik.

A másik lehetőség, hogy a szabályokat a csoport közösen alakítja ki. Ez időigényesebb, de hosszabban együttműködő csoportoknál hasznos lehet (áttételesen abban is segítünk a szülőknek, hogy otthon hogyan hozzanak létre gyerekeikkel közösen családi szabályokat). A csoportbeli és a családban érvényes szabályok nem időtállóak, többnyire a csoport fejlődésével, a család változásával átalakulnak (egyes pontjait kihúzzuk, érvénytelenítjük, másrészt újakat hozunk, mert a megváltozott helyzet, helyszín, csoportösszetétel stb. azt kívánja).

Általános csoportszabályok:

- A csoportban mindenki egyenlő (ember az emberrel találkozik).
- Nincs kötelező gyakorlat/feladat, megszólalási kényszer, mindenkinek joga van a „passzoláshoz”.
- Tiszteletben tartjuk egymást.
- Elfogadjuk, hogy véleményünk különbözhet.
- Amit személyesen hallottunk egymástól, azt a csoporton kívül nem hangoztatjuk.
- Betartjuk az időkereteket (pl. 14.-től 15.30.-ig vagyunk együtt, 14.45.-től 14.55.-ig szünet).
- Csak az épületen kívül dohányzunk.
- A csoportfoglalkozás ideje alatt mobiltelefonunkat elnémítjuk stb.

Ha azonban azt vesszük észre, hogy a szülők egy része például gyerekeket hoz a felnőtt csoportba, vagy végig eszik a foglalkozás alatt, és ez zavaró, akkor érdemes kiegészíteni a szabályokat, és segíteni a szülőket abban, hogy hová tehetnék a gyerekeiket, esetleg hol lehetnek az épületben.

! A csoportszabályok rugalmasan változnak a csoportban történetek szerint.

► Programismertetés, vagyis: Mi lesz ma?

A találkozás elején (bemutakozások, szabályok után) ismertetjük az általunk eltervezett programot (ezzel egyrészt előre láthatóvá válik, mi történik a csoportos együttlét alatt, másrészt a szülők kíváncsivá válnak, figyelmüket az itt és most történéseire irányítjuk).

A programot pontokba szedve, vagy a témát, címet egy csomagolópapírra írva kifüggeszthetjük a csoportszoba falára. Így vizuálisan is megjelenik, követhető, hogy mi van még hátra, valamint a később érkezőknek is segítség a bekapcsolódáshoz.

► Az igények felmérése

Az igények felmérése célja, hogy összevessük a résztvevők személyes elvárásait és az adott foglalkozásra vonatkozó saját terveinket. Amennyiben ezek nagyon eltérnek egymástól, nem léphetjük át ezt a határt. Ha mást vár a csoport, mint amit nyújtani szeretnénk neki, nem számíthatunk sikeres együttlétre. Nagyon fontos ebben a kérdésben a megegyezés, mégpedig rögtön a foglalkozás elején.

A MESÉLŐ-ZENÉLŐ csoportban például az alábbi témát tervezzük: „A fejből mesélés csodája”. Az igényfelmérésnél több szülő megfogalmazza, hogy a tegnap esti filmet végignézték a gyerekeik. Rosszat álmodtak. Erről szeretnének beszélni. Mi éppen a tévézés helyett szeretnének alternatív lehetőséget ajánlani a szülőknek (mesék), azt a stratégiát szeretnék követni, hogy először egy új élményben részesítjük őket, és a foglalkozás végén – ha még aktuális lesz – jöhet a film-probléma.

Ezért ezt mondja a szülőknek: „Nagyon örülök, hogy feltűnt Önöknek a filmek rossz hatása a gyerekek pihenésére. Nagy dolognak tartom, hogy belátják, ez nem jó a gyerekeknek. Én éppen ezért azt javaslom, nézzük meg az eredeti terveink szerint, hogy mit lehet adni a gyerekeknek a film helyett. Ehhez csupa izgalmas gyakorlatot hoztam. Mit szólnak hozzá? S ha marad idő, és még igénylik, beszélünk a filmről is. Rendben?”

Egy másik esetben viszont a következőképpen dönt a csoportvezető:

A KORLÁT csoportban (ahol a fegyelmezés eszköztárának bővítése a cél, vagyis abban szeretnénk fejleszteni a szülőket, hogyan fegyelmezzék gyerekeiket) a mai téma a lefektetés szabályai a gyerek öt éves koráig. A „Hogy vagy?” körben azonban azt mondja egy anya: „Nagyon rosszul vagyok, mert tegnap a legnagyobb gyerekem szípuzott a háromévesemmel. De annyira, hogy eszméletlen volt hosszú ideig, mentőt hívtunk hozzá.”

Most ott hagytuk a kórházban (sír). Azt mondjátok meg, mit kell csinálnom ezzel a kölyökkel? Az orvos is azt mondta, feljelent gondatlanságért. Legszívesebben agyonütném!”

A csoportvezető érzi, hogy ez az asszony nagyon igényelné, hogy a csoport támogatást, valami megnyugtató segítséget adjon neki.

Ebben a helyzetben a csoportvezető azt mondja: „A mai napra ugyan másképp készültünk, de én most azt javaslom, szánjuk ezt az alkalmat Marika esetére. Szeretném, ha neki tudnánk segíteni, és ezen a helyeten keresztül talán több dologról is beszélhetünk. Elfogadható-e ez mindenki számára?” (Marikára különösen figyelve, hogy ő szeretné-e ezt.)

Amikor egy Gyerekház először szervez csoportot, és a szülők csoportos helyzetben először kapják például azt a kérdést, hogy „Mi a legjobb, ami történhet itt veled?“, vagy megkérjük őket, fejezzék be a következő nyitott mondatot: „Arra a kérdésre szeretnék ma választ kapni, hogy...”, tapasztalni fogjuk, hogy nem is feltétlenül értik a kérdést. Az emberek nagy része nem szokta meg, hogy lehetnek igényei. Nem tudják, hogy hatással lehetnek a velük történteke, kérhetnek, visszautasíthatnak. Így aztán a csoportvezetőnek ügyesen kell megtalálnia az elhangzott (gyakran nem szabatos, bő lére eresztett, nem konkrét) válaszokban a szülők igényeit. Visszakérdezhetünk, hogy jól értjük-e. A tisztán megfogalmazható igényekből érdemes egy listát írni a táblára vagy csomagolópapírra.

Egy szülő az „Akkor leszek elégedett a mai találkozással, ha választ kapok arra, hogy...” kezdetű nyitott mondattal fejezi be: Szülő: „Ha rájönnék, mitől változna ez a gyerek? Ha nem kéne megverni mindennap. Már azt sem tudom, mivel verjem, olyan ideges vagyok rá, mégse használ.” Csoportvezető: „Tehát ötleteket szeretne kapni arra, hogy mit lehetne tenni a verés helyett?” Szülő: „Igen-igen, de olyat, ami használ is!” Csoportvezető: „Tehát: fegyelmezési ötletek verés helyett.” Felírja a listára.

Az igénylistára már csak pár szavas, konkrét igények kerülnek.

! Bármilyen csoportot vezetünk, fontos, hogy annak programja illeszkedjen, simuljon a résztvevők igényeihez. Ennek természetesen vannak korlátai a csoport típusa, összetétele, mérete szerint.

Legalább ennyire lényeges, hogy rögtön a találkozás elején tisztázhatjuk az irreális elvárásokat, s leszögezhetjük, hogy bizonyos igények kiszolgálására ez a csoport nem alkalmas. A csoportvezetőnek rugalmasnak kell lennie a programmódosítás kapcsán (amennyiben ezt a csoportforma lehetővé teszi).

Elterveztük például, hogy ma a szülői csoport témája: „Az agresszív viselkedés kezelése otthon”. A szülők úgy érkeznek, hogy a nyitókörben kiderül, az egyik anya nagyon aggódik 12 éves fiáért, akiről napok óta nem tud semmit. Eltűnt. Ez érthetően megbotlyogtatja a csoportot.

A csoportban (attól függően mennyi ideje „rázódott össze”) beindul egy természetes működés. A csoportvezető megérzésén, intuícióján és tapasztalatán múlik, hogy egy kis időt a témára szánva visszatereli-e a csoportot az eredeti témához, vagy érzései azt sugallják, hogy a krízishelyzet kiváló alkalom arra, hogy erről beszéljenek. Vagyis hagyja, hogy az élet hozza a témát. Ilyenkor nyugodtan „kihangosíthatja” dilemmáját, vagy kérheti a csoport segítségét, véleményét a továbbhaladáshoz, például a következőképpen:

„Azt érzékelem, hogy mindenkiben érzéseket ébresztett Erzsike esete. Én pedig beterveztem egy témát mára. Arra gondolok, hogy két úton mehetünk tovább. Erzsikét segítve részletesen átgondoljuk ezt az esetet (egy esetmegbeszélés-szerű forgatókönyvvel), vagy most adunk néhány javaslatot Erzsikének, hogy mit tehet ebben az esetben, és a mai nap eredeti forgatókönyve szerint haladunk tovább. Ki gondolja úgy, hogy maradjuk Erzsike eseténél? Kérem, emelje fel a kezét!” Ebből kiderül, hogy ki hogyan látja. Ezek után Erzsikét érdemes megkérdezni, hogy elfogadható-e számára a csoport döntése.

Gyakorlatok az igények felmérésére:

Nyitott mondatok befejezése szóban vagy írásban:

- „Azt várom ettől a találkozástól, hogy...”
- „Elégedett leszek a foglalkozás végén, ha...”
- „Arra szeretnék választ kapni, hogy ...”
- A legjobb, ami itt történhet velem az az, hogy...”
- „A csoportba járással az a célom, hogy...”

A kérdések megválaszolása párban vagy 3-4 fős kiscsoportokban mindig könnyebb, mint egyénileg a többiek előtt. Amennyiben ezt kiscsoportban végeztetjük, jelöljük ki minden kiscsoport egy szóvivőt, aki majd összefoglalja a csoportvezető számára az igényeket.

Mozgásos igényfelmérés:

- A terem/szoba négy sarkában négy téma van felírva egy papírra. Mindenki oda áll ahhoz a témához, ami most a legjobban foglalkoztatja.
- Egy nagy, A/4-es lapra felír egy szót (ami ma foglalkoztatja), ezzel a lappal járkálni kezd, és megkeresi azokat, akikkel hasonló szavakra/témára találtak. Így néhány igénycsoport jön létre, amellyel a csoportvezető már tud dolgozni.

INTERAKTÍV SZAKASZ: TÉMAFELDOLGOZÁS

A témafeldolgozás során célunk a csoportban, hogy az egyéneknek minél nagyobb teret biztosítsunk. Ezt csak úgy tudjuk elérni, ha rövid időintervallumokba szorítjuk a frontális együttműködést, és az egyének aktivizálására sok interaktív gyakorlatot tervezünk.

A témafeldolgozást (gyereknevelési kérdésekben is) izgalmassá, könnyeddé, élményszerűvé tehetjük

- változatos munkaformákkal (egyéni, páros, kiscsoportos, nagycsoportos gyakorlatok);
- aktivitást igénylő feladatokkal;
- ha a személyestől indulunk az általános felé (szülői értékektől a Biztos Kezdet program alapértékei felé);
- ha a gyakorlat és az elmélet aránya egyensúlyban van;
- mozgással és játékkal;
- változatos eszközökkel (tárgyak, filmek, képek, zene, manuális tevékenységet igénylő kreatív gyakorlatok stb.).

► Munkaformák a csoportban

Csoportvezetői magyarázat: a csoportvezető rövid elméleti ismeretet ad a csoportról, vagyis elmagyaráz valamit a szülőknek.

! Az elméleti tudnivalók ismertetésénél ne használjunk idegen szavakat! Rövid mondatokban megfogalmazzunk, és minél több példát használjunk a könnyebb megértés érdekében!

Egyéni feladatmegoldás: abban az esetben fontos, ha mindenkinek szeretnénk megismerni a véleményét, nézeteit, vagy célunk, hogy minden résztvevőben elindítsunk egy kérdést vagy gondolatot. Például mindenki kap/választ egy képet/munkalapot, amelyen szülők és gyerekek vannak különböző élethelyzetekben. A feladat: „Mi jut eszébe a képről?” Majd párban vagy kiscsoportban megvitatjuk, bíráljuk a képeken látottakat.

Az egyéni gyakorlatoknak minden esetben van páros vagy csoportos folytatásuk, hogy a gyakorlat tanulsága összegezhető legyen. A visszajelző körök segítenek az átélt élmények tudatosításában.

Páros gyakorlatokat akkor használunk, ha a csoporttagok személyes tartalmakat osztanak meg egymással, vagy a játék egyszerűen két embert igényel. Ez az egyik leghatékonyabb munkaforma arra, hogy a szülők önmagukat, személyes történeteiket, tapasztalataikat, véleményüket felszínre hozzák, és dolgozzanak velük. Nagy előnye a páros gyakorlatoknak, hogy egyszerre a csoport fele aktívan dolgozik, beszél, vagy éppen cselekszik valamit. A feladat lehet például a következő: „Beszéljék meg a párjukkal, milyen büntetéseket kaptak a szüleiktől! Ezek közül melyiket alkalmazzák szülőként, és melyiket nem fogják soha alkalmazni? Miért?”

A páros gyakorlatokat zárhatjuk a következőképpen:

- Párban: „Beszéljenek magáról a gyakorlatról!” (Hogy tetstett, mi volt benne könnyű vagy nehéz stb.).
- Visszanyitjuk a nagycsoportot, és a páros munka tapasztalatait közösen beszéljük meg.

Hogy kerülnek párba a szülők?

- Választhatnak párt maguknak (ez a nagyon érzékeny kérdésnél tanácsos).
- Az egymás mellett ülők lesznek a párok.

- Párosító kártyákkal, véletlenszerűen (bármilyen párosító vagy memória kártya használható hozzá).
- Leteszünk egy félreeső asztalra vagy a földre tárgyakat (apórákat, mindegyikből kettőt), választ mindenki egyet, majd minél többször elcseréli. Amikor a csoportvezető tapsol, mindenki megkeresi a párját (akinél ugyanaz a tárgy van).

Kiscsoportos gyakorlatok (3-5 fős csoportok a nagycsoporton belül): ezt a munkaformát akkor alkalmazzuk, amikor több véleményt (tapasztalatot, ötletet) szeretnénk összegyűjteni, vagy olyan szituációs játékot játszunk, amelyik 3-4-5 főt igényel. Például: „Gyűjtsenek ötleteket arra, hogyan oldhatják meg a pár hónapos csecsemők mellett a nagyobb gyerekekkel való tanulást!”

A kiscsoportos gyakorlatok előnye a különböző vélemények megvitatásának lehetősége, vagy éppen a közös gondolkodás; az egyén megmérettetése a többiek között. Gyakran itt látszanak meg az egyéni erősségek (egyikőjük jól rajzol, a másik szépen ír, a harmadik szívesen beszél mindenki előtt stb.).

Hogyan alakulnak a kiscsoportok?

- Mindenki kap egy számot (szóban) és megkeresi azokat, akik ugyanazt a számot kapták, mint ő. 15 fős csoportban például 3 fős kiscsoportokat úgy alakítunk ki, hogy 1-5-ig számozzuk a csoporttagokat. Így 5 db 3 fős csoport lesz, az egységek, a kettesek, a hármasok stb. lesznek egy csoportban.
- Különböző színű A-B-C kártyákat készítünk, mindenki húz egy kártyalapot, és az ugyanolyan színű A-B-C lapot húzók lesznek egy csoportban.
- Az egymás mellett ülő 4 fő lesz egy csoportban.

Nagycsoportos gyakorlatok, amelyek során az egész csoport együtt gondolkodik. A nagycsoportos gyakorlat általában nyit vagy zár egy gyakorlatsort. Nyit például, amikor azt mondjuk a csoportnak: „Most hallgassuk meg együtt ezt a mesét, nézzük meg ezt a filmrészletet, majd ezután mindenki választ egy páros kártyát és megkeresi a párját...” Zárásra használjuk, amikor megfogalmaztatjuk például a következőt: „Ebben a gyakorlatban most azt tanultam meg, hogy...” , vagy „A meséről, filmről most azt gondolom, hogy...”.

► Az információnyújtás

Tanulás a csoportban

Amikor ismereteket adunk át a szülőknek, tulajdonképpen tanítjuk őket. Amikor ezt a nagyon fontos feladatot felvállaljuk, gondoljunk a következőkre is:

- A hozzánk járó szülők nagy része nem szerette az iskolai tanulást.
- Többen kiestek, lemorzsolódtak az intézményekből.
- Közöttük akadnak olyanok, akik nem tudnak, vagy nem szeretnek írni.
- A tanulással kapcsolatban tele vannak kudarcélményekkel, kishitűséggel és egyéb rossz érzésekkel, élményekkel.

Ennek egyik fontos oka abban rejlik, hogy korábban (és gyakran még ma is) a tanítás próba-szerencse alapon történt, vagy történik az iskolákban. A pedagógus egyfajta módszer szerint leadja az anyagot, akinek szerencséje van, megértette, aki nem, az fokozatosan lemarad, alulmotiválttá válik, s hátrányai nőttek-nőnek. A mai szemlélet szerint a pedagógu-

sok feladata, hogy a *tanítási módszereket* a tanulási folyamat igényei szerint válasszák meg. Lényeges tehát, hogy a szülők számára valami nagyon élvezetes – ha úgy tetszik észrevétlen – tanulási lehetőséget biztosítsunk, amely örömteli és sikereket biztosít számukra.

Amikor egy csoportfoglalkozás során tanítjuk a szülőket, az a célunk, hogy az általunk nyújtott ismereteken keresztül szokásaik, viselkedésük, szemléletük megváltozzon. Nem elégszünk meg azzal, hogy a szülő/tanuló vissza tudja mondani, amit megtanult.

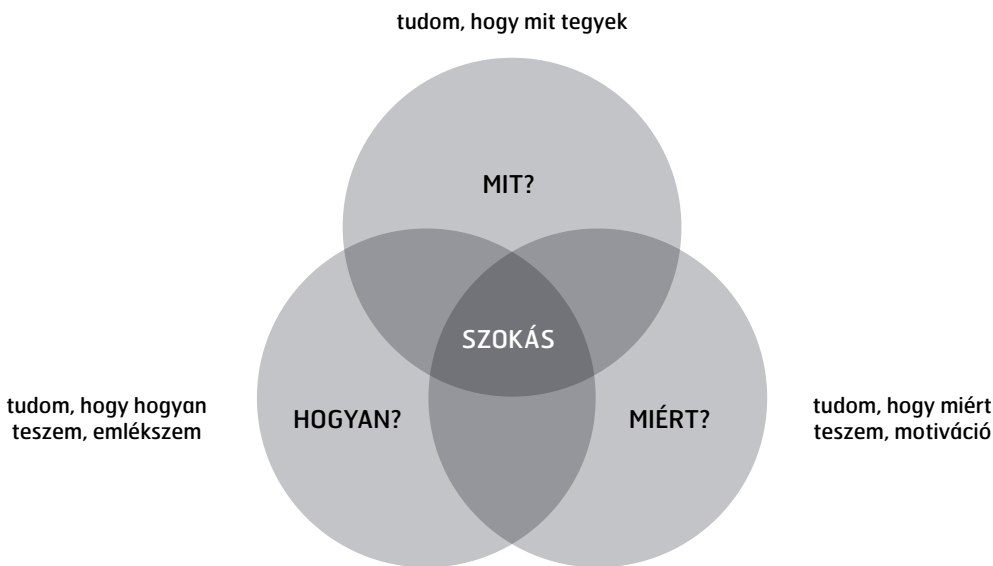
„Ha a végbement tanulás pusztán azt eredményezi, hogy később kérdésekre válaszolva fel tudjuk idézni egy olyan fajta értékelési szituációban, amely csupán másolja az eredeti problémát és annak összefüggéseit, akkor a tanultak felszínes tanulást jelentenek. A mély tanulás azt jelenti, hogy az egyre kifinomultabbá váló személyes valóságunkat tárgyjuk képességeink és fegyelmünk összeillesztésével.”

Bowring-Carr, Ch. – WestBurnham, J.: *Effective Learning in Schools* (1966)

Az iskolai tanításhoz képest a Gyerekház csoportvezetői élvezhetik azt az előnyt, hogy a szülők a csoportokba önként jönnek, amit tanulni szeretnének, az fontos számukra. Ráadásul felnőtt korukra nagyon gyakran megfogalmazódik bennük, hogy érdemes lett volna többet tanulni. Mi képviseljük az élethosszig tartó tanulást, a hitet, hogy vágyaikat nem kell feladniuk.

Szeretnénk új, hatékony, a gyermeki fejlődést elősegítő szokásokat kialakítani a szülőkhöz. Ha valami szokássá válik, biztosan nem maradt felszínes tudás. Ezt már teljesítménynek tekintjük. A gyerekevelés terén is igaz, hogy a szokásokon akkor tud egy szülő változtatni, ha tudja, hogy *mit* és *hogyan* tegyen, s még azt is tudja, hogy *miért* (lásd az alábbi ábrán).

A GYEREKNEVELÉS TUDATOSSÁGÁNAK FELTÉTELEI

Stephen R. Covey A kiemelkedően sikeres emberek 7 szokása c. könyve nyomán, Bagolyvár, Budapest 2004.

Célunk hogy olyan technikákat, módszereket mutassunk be, amelyek segítik optimalizálni a mély tanulást, és a szülőkben fel sem merül, hogy visszakerültek az iskolapadba.

A csoportvezető magyarázatainál a legfontosabb, hogy

- röviden beszéljünk;
- amit elmondunk, érthető legyen (a leggyengébb képességekkel rendelkező szülőre is gondolva);
- ne használjunk idegen szavakat;
- használjunk sok-sok (általuk is ismert) példát;
- szemléltessük mondandónkat (képpel, ábrával, filmrészlettel, hanganyaggal).

Az elméleti ismereteket azonnal ültessük át a gyakorlatba. A drámai, szokatlan vagy erős érzelmi töltésű tapasztalatokat hosszabb ideig és részletesebben őriz meg az emlékezet, mint a hétköznapi, rutinjellegű tapasztalatokat. Ezzel kapcsolatban három tény érdemes megemlítenünk:

- Az agy különösen elfogult az újdonságokkal szemben. Sokkal inkább érdekli az újdonságok, mint a megszokott dolgok iránt.
- Az olvasottak 10%-ára, a hallottak 20%-ára, a látottak 30%-ára, az egyidejűleg látottak és hallottak 50%-ára, a mondottak 70%-ára, az egyidejűleg mondottak és cselekedettek 90%-ára emlékszünk (Ekwall-Shanker 1988).
- A mozgás és a tanulás folyamatos és összerendezett viszonyban áll egymással.

! A gyakorlat engedjen szabad utat a szülők kreativitásának!

Legyünk rugalmasak, hiszen akkor lesz a szülőnek sajátja egy viselkedés, ha abban benne lehet az egyénisége is.

Például arról beszélünk a szülőknek, hogy a gyerekek beszédfejlődése során miért van szükség arra, hogy a szülő mindig megnevezze, mit csinál, mi történik. Szó van a gyerekek szókinccsének differenciálódásáról, vagyis hogy miként lesz a „csi”-ből „csinálom” (minden konyhai tevékenységre), majd felverem, beleteszem, megkavarom, leszűröm stb. Majd egy gyakorlatban azt kéri a szülőktől: „Most ezt a játék babát ültessétek magatok mellé, mintha a saját gyereketek lenne. A rendelkezésekre álló kis zsákból, és magokból készítsetek magzatokat úgy, hogy közben mondjátok hangosan a gyereketeknek, hogy mit csináltok. Valahogy így: Ez egy kis vászonzsák. Teszek bele babot. Nézd csak, ez a bab, fogd meg! Mit tegyünk még bele? Ilyet? Ez a lencse. (...) Most pedig bevarrjuk a zsák száját. Fűzünk a tübe cérnát...”

Az elmélet utáni gyakorlatokkal célunk az is, hogy felmérjük, mennyire értették meg, fogadták el a szülők a tanultat, s mennyire tudják alkalmazni a megszerzett ismereteket. Csak így van esély arra, hogy ebből az egyszeri tevékenységből szokás alakuljon ki.

► Gyakorlatok

Szervezzünk olyan foglalkozásokat, amelyek aktivizálják a szülőket! Annál izgalmasabb, érdekesebb, vonzóbb egy csoport, minél inkább izgalmasak, érdekesekek a feladatok. A gyakorlatokat az különbözteti meg a játékoktól, hogy a résztvevők minden esetben a témához kapcsolódó feladatot végeznek. Minden gyakorlat célja több annál, minthogy a szülők pozitív élményt szerezzenek. A gyakorlatban korábbi vagy új ismereteket, tapasztalatokat alakítunk át cselekedetté, tevékenységgé, majd szokássá.

! A gyakorlatokban kognitív és érzelmi szinten is jelen vannak a csoport tagjai.

A gyakorlatok kínálják a szülőknek a legtöbb lehetőséget a tanulásra, ezért minél többféle gyakorlatot ismerünk, annál szabadabban tudunk különféle témákat feldolgozni a szülőkkel, hiszen ezeket rugalmasan, kreatívan igazíthatjuk az aktuális kérdéshez.

► Játékok

A csoportokban kizárólag interaktív játékokat használunk. Így itt most játékokon azokat az élményt nyújtó feladatokat értjük, amelyek a csoportfolyamatban több célt szolgálhatnak:

- mozgást, amely élénkíti a résztvevők keringését, ezzel aktivitását, figyelmét is;
- átvezetést jelenthetnek két gyakorlat között;
- a témához kötődő más típusú tapasztalatszerzést jelenthetnek, aminek révén indirekt módon segítjük hozzá a csoportot egy jelenség megtapasztalásához.

A játékoktól a felnőttek az első alkalmak során idegenkedhetnek, később azonban nagyon kedvelt, jó hangulatot teremtő hatású részei lesznek a csoportmunkának. A résztvevők maguk is kérik a játékot.

ZÁRÓ SZAKASZ

A csoportfoglalkozások végén mindig hagyunk időt a zárásra. Ennek több szempontból is nagy jelentősége van:

- Az átélt élményeket a résztvevők a visszajelző körben tudatosítják.
- A foglalkozás aktuális témájával kapcsolatban ebben a 10-30 percben sűrűsödik össze minden fontos ismeret, tapasztalat.

Például az ilyen mondatok segítségével: „A legfontosabb, amit ma itt tanultam meg...” , „Amit holnaptól másképp csinállok...” , „Nekem ma az tetszett a legjobban, hogy...” stb.

- A szülők számára lezárul egy tevékenység, így vissza tudnak térni családjukhoz, figyelmük a csoport felől a család felé irányul.
- A csoportvezető ekkor kap visszajelzéseket saját tevékenységéről.
- A csoportvezető visszajelzi a csoportnak, hogy ő mennyire érezte eredményesnek a foglalkozást, esetleg személy szerint is kitér – figyelmét elsősorban az előremutató elemekre összpontosítva – egyes megnyilvánulásokra, a csoport egyik-másik tagjának viselkedésére.

Záró gyakorlatok:

Szóbeli visszajelzés esetén:

- nyitott mondatok befejezése (ld. feljebb);
- kérdésekre adott válaszok;
- pozitív pletyka, autómósó;
- centrifuga gyakorlat.

Tárgyakkal való búcsúzás:

- Gomb/kép/kavics/szalvéta – „Válaszd ki magad a tárgyak közül, melyik voltál érzéskor és melyik vagy most?”
- Papírtépkedés, hajtogatás: „Fejezd ki, hogy vagy most!”

Mozgásos zárások:

- körben állva mindenki szemkontaktussal köszön el a többiektől;
- tánc;
- körben kézfogás, szemkapcsolat.

DIREKT ÉS INDIREKT CSOPORTOK

A Gyerekházak szervezett csoportjainak célja minden esetben a gyereknevelési szokások tudatosabbá tétele, fejlesztése, a szülői értékek formálása. A csoportok abban különböznek csupán, hogy direkt vagy indirekt módon fejlesztik a szülőket, illetve bővítik eszköztárukat a neveléshez.

	DIREKT fejlesztő csoport	INDIREKT fejlesztő csoport
Fogalom	Edukatív céllal szervezett csoport, ahol szemléletformálás, ismeretnyújtás, készségfejlesztés történik, a szülő is ezért jön a csoportba. Témafókuszú csoport, ahol a gyereknevelés hatékonyságának fejlesztése a cél. Témák például: csecsemőápolás, várandósság, óvoda, iskolakezdés, fegyelmezés stb.	Tapasztalatot, élményt nyújtó csoport, amelyben a szülő készségeinek fejlődése indirekt módon zajlik. Például átél egy olyan karácsonyi hangulatot, amit nagyon élvez, majd otthon is varázslatos-sá teszi kisgyerekei számára a Szentestét.
Példa	GÓLYAHÍR, NEV-ELV-ÜNK, KOR-LÁT, BECSENGETŐ, RINGATÓ csoport	JÁTSZÓCSOPORT, MESÉLŐ-ZENÉLŐ, KÉZMŰVES, ÜNNEPSOROLÓ, BARKÁCS, FILMKLUB

► A direkt fejlesztő csoport

Az aktuális témára való ráhangolódás mindig valami személyes dologból indul. Ez nyit meg mindenkit leginkább. Ha magunkról beszélhetünk, az mindig motiváló. Jó érzés, ha bárkinek fontos, én hogy látom, hogy szoktam, miként szeretném. Ezeket a feladatokat *sajátélményt nyújtó gyakorlatoknak* nevezzük.

A RINGATÓ csoportban a mai téma a szoptatás. Többféle személyes bevezetéssel élhetünk. Kiindulhatunk a múltból (ha fontosnak érezzük az anya szüleinek szerepét abban, ahogyan ő most viszonyul egy-egy gyereknevelési kérdéshez). Ebben az esetben a kérdés például így hangzik: „Hogyan emlékszel édesanyád szoptatási szokásaira?” Ha nem láttad, mit mesélt róla? Hogy viszonyult ehhez az anyai feladathoz?”

Kiindulhatunk a jelenből (ha éppen szoptatnak az anyák). Egy felidézési gyakorlat során azt kérjük a csoporttól: „Most csukjátok be a szemeteket... (lazítás) ...és idézzétek fel a legutolsó szoptatást gyerekekkel. Hol vagytok? Hogyan fogjátok őt? Ő hogyan simul hozzátok, hol vannak a végtagjai? Ti hová néztek? Csináltok-e valami mást közben? Hová néz a kicsi? Mit éreztek mindeközben?

Vagy indíthatunk ezzel: „Gondold végig az összes pozitív dolgot a szoptatással kapcsolatban! Mi az, amiért szeretsz szoptatni? Miért vagy büszke magadra kismamaként?” (Vagyis induljunk ki a sikerélményből!)

Amikor szeretnénk a jövőképet használni, akkor indulhat a jövő felől a „témába hívás”, például így: „Csukd be a szemed, és képzelj el, hogy fél évvel nagyobb a gyereked! Számold ki, mennyi idősz ekkor! Képzelj el a méreteit, arcát, mozdulatait (lehet, hogy már ül, mászik, áll, jár stb.)! Hogy vagy most a szoptatással? Szopik még gyereked? Változott-e valami? Milyen érzés van benned?”

A nyílt kérdések jól működnek tudatos, fejlett nyelvi kifejezőkészségekkel rendelkező szülőknél. Mindig érdemes azonban figyelembe venni a csoport összetételét. Ha az anyák fiatalok (nincs sok tapasztalatuk), vagy valamilyen speciális problémával, fogyatékossággal küzdő is van közöttük, esetleg a csoporttagok nehezen beszélnek, ezeket a verbalitást igénylő gyakorlatokat segíthetjük tárgyakkal, képekkel, kártyákkal, szoptatásról szóló képekkel. Számtalan újságból kivágott képet használhatunk, de fontos, hogy a kép közel álljon a szülőkhöz, ne gazdag anyukákat lássanak elit környezetben! A képeket elhelyezzük egy asztalon vagy a szőnyegen, és miközben a kérdés ugyanaz, mint a fentiek, a válaszadásban segít egy kép.

Ha nem az iménti kérdéseket használjuk, akkor a képek választásához mindig adjunk szempontot! Például: „Válaszd ki a számodra legszimpatikusabb képet!” Amikor válaszol az anya a kérdésre, a képet mutatja (fontos kapaszkodó), ami nem feltétlenül tudatos választás, mégis segít a vezetőnek abban, hogy értse az anyát, és amit megértett, azt tolmácsolja a csoportnak.

A képen például egy indiai nő az utcán szoptat, és közben dohányzik. Erre a képválasztásra így reagálhat a csoportvezető: „Ha jól értem, neked nem okoz gondot, hogy bárhol szoptass. Ezek szerint a dohányzás is belefér?” (Ezt már könnyebben megválaszolja az anya). Érezhető a példán, hogy a kép

mennyit segít. Egyrészt nem biztos, hogy az anyák szóban felvállalnák, hogy ők bárhol szoptatnak, másrészt a kép behoz egy tabut (a dohányzást), amiről ennek kapcsán mégis lehet beszélni a csoportban.

A személyes vélemények, nézetek, szokások felvállalása az egyén részéről minden esetben ajándéknak tekinthető a csoporttagok számára. Ajándék, mert ezek azok a konkrét kiindulópontok – még ha nagyon meglepőek is –, amelyekből csoportvezetőként megérezhetjük, hol tart a csoport a Biztos Kezdet gyereknevelési alapelveihez képest. Ajándék, mert mindenki tanulhat belőle a csoportban. Ajándék, mert nagyon hasznos beszélgetéseket, vitákat gerjeszthet, ami a csoportdinamika erősödéséhez járul hozzá: elevenné, életszerűvé, pezsgővé teszi a csoportműködést.

Visszatérve az előző példához: ha az anya vállalja a csoport előtt, hogy dohányzik kismamaként, a csoportvezető így reagálhat: „Fontos nekem, hogy őszinte vagy. Kérdezzük meg a többieket erről! Ki mit gondol a kismamák dohányzásáról? Mit gondoltok arról, hogyha a mama szoptatás közben bármi mást csinál (pl. olvas, beszélget, főz, alkoholt fogyaszt, dohányzik?”

A kérdéseket azért tehetjük fel kétféleképpen, mert – ismerve a Biztos Kezdet program alapértékeit, csecsemőgondozási elveit – tudjuk, hogy az anya szokásai két dologban is ütköznek velük. Szeretnénk elérni, hogy az anyák a szoptatás alatt teljes odaadással figyeljék a babát, legyenek érzékenyek a csecsemő reakcióira. Másrészt fontos célunk, hogy az anyák belássák, minden káros szenvedély súlyosan kárt tehet gyerejük fejlődésében. Szeretnénk továbbá azt is elérni, hogy ennek hosszabb távon is belássák a következményeit.

! Csoportvezetőként nem tanácsot adunk, nem minősítjük a helyzetet!

Tanácsot több helyen is kapnak a szülők, s nem véletlen, ha nem tudják elfogadni. Így aztán nem segítünk a szemléletváltásban azzal, ha azt mondjuk: „Ez nem helyes, mert súlyos testi és értelmi fejlődési zavart okozhat! Biztosan te is szeretnél egészséges kisbabát.” De azt sem jelenti, hogy nem teszünk semmit azzal az információval, hogy 12 kismamából 5 dohányzik a csoportban. A legkevesebb az, hogy elraktározzuk ezt az információt, és minden gyakorlatnál, ahol felmerül, szóba hozzuk ezt a kérdést is.

Később például felrajzolunk egy anyamellet és egy kisbaba testét. Az anya melléből nyilak futnak a baba szája felé. Elmagyarázzuk – vagy gyűjtjük össze akár együtt, akár kiscsoportban –, hogy mit kap a kisbaba az anyatejjel. A gyűjtés végén megkérdezhetjük: „No, és mit kap még az a kisbaba, aki nek alkoholt fogyaszt, dohányzik vagy drogot szív az édesanyja?” De ekkor már nem személy szerint beszélünk az erről őszintén nyilatkozó anyákról vagy anyáknak! Ők erre az időszakra már feltehetően érzékennyé váltak a kérdésre, figyelik a rájuk vonatkozó információkat. Rájuk bízunk, hogyan viszik magukkal ezt az információt és a csoport megerősítő hatását (empowerment).

A következő találkozásnál aztán visszajelzést kérünk arról, hogy kinél mi változott a szoptatással kapcsolatban az előző találkozás óta? Ha az öt dohányzó anyából kettő azt mondja: „Nem gyűjtök már rá szoptatás közben. Kevesebbet is szívok, és inkább etetés után, amikor tudom, hogy csak három óra múlva eszik újra a kicsi.” Ezt nagyon megdicsérik, nagyon „kihangosítjuk”, tovább bátorítva ezzel a másik három anyát is. A kedvező irányú elmozdulásokra szánunk időt. Ezekkel minden szülő szívesen van a figyelem középpontjában. Ilyenkor megkérdezhetjük: „Mikor könnyű neked cigi nélkül? Mi történik ezekben a nyugalmi időkben? Mit csinál a kicsi? Mert ezek szerint vannak hosszabb időszakok, amikor nem hiányzik.”

► Az indirekt fejlesztő csoportok

Az indirekt csoportokban a téma csak látszólag nem a gyereknevelés. Ezeken a foglalkozásokon a szülők maguk is élményekben részesülnek, és ötleteket, javaslatokat kapnak, hogyan közvetítsék az értékeket a gyerekeik felé. Miután tevékenység közben tanulnak, az könnyen a sajátjukká válik. Többszöri részvétel esetén számíthatunk arra, hogy a kérdéses tevékenység beépül szokásaikba. Tapasztalati tanulás ez, amelynek során a szülő *indirekt fejlesztése* zajlik. Az élményen keresztül hatunk a szülő értékrendjére, miközben képességeit készségszintre emeljük.

Az apa például olyan anyagokkal ismerkedhet meg a barkácscsoportban, amelyeket még nem ismert, majd tájékoztatást kap ezek beszerzési lehetőségeiről, így otthon a gyerekeivel együtt készíthet el egyszerűbb tárgyakat. Ez a szülő indirekt fejlesztése, aminek segítségével munkára neveli gyerekeit.

Mindezen túl van ezeknek a csoportoknak egy rejtett előnye, hatása is: újraéleési lehetőséget teremt a szülők számára. Újraélhet, vagy akár most először átélhet valamit, aminek megéléséhez, kipróbálásához, élvezetéhez eddig nem volt, vagy nem volt elegendő lehetősége. Olyan fontos hiánypótlás lehet ez, ami segíti egy teljesen üres „tarsoly” megtöltését. Minden nemzedék a következőnek adja tovább annak egy részét, amit az előző generációtól kapott. Vagyis szülőként csak abból tudunk adni, amiből mi magunk kaptunk elegendőt. Igaz ez a szeretetre, az érintésekre, a figyelemre, a közös játékra, a közös munkára és a beszélgetésekre stb. is.

Amikor indirekt, tevékenységre serkentő vagy mesélő-zenélő foglalkozást vezetünk a szülőknak, számítunk arra a lehetőségre, hogy lesz olyan csoporttag, aki először éli át a mese és a közös játék örömeit.

! Az indirekt csoportok tevékenységfókuszúak, szemben a témafókuszú direkt csoportokkal.

Az indirekt csoportokban egy előre kigondolt tevékenységet végeznek a szülők. Ez egy ünnepsoroló vagy barkácscsoportban jelenthet például tojásfestést, adventi koszorú készítését, gyertyaöntést vagy fűszerpolc készítést. Ezekre a csoportfoglalkozásokra készülve gondoljuk át a következőket:

- Mi a konkrét célunk?
- Milyen értéket szeretnénk közvetíteni a foglalkozáson, és az hogyan befolyásolja a szülők szemléletét?
- Hogyan juthat el az általunk képviselt szemlélet (indirekt módon) a szülőkön keresztül a gyerekekhez? Vagyis mi a távolabbi célunk?
- A várható létszámnak megfelelően mekkora és milyen a foglalkozás anyagszükséglete?
- Mi az anyagbeszerzés legpraktikusabb és leggazdaságosabb módja?
- A szülők támogatásában ki lehet a segítségemre a folyamat közben (akivel előre elkészítjük a tárgyat, így ő is tud segíteni a szülőeknek)?
- Milyen sablonokra, rajzokra van szükségem?
- Hogyan szemléltethetjük a legegyszerűbben a folyamatot?
- Melyik a tevékenység sor legnehezebb lépése? Hogyan lehet ezen átsegíteni a szülőket?
- Hogyan ünnepeljük a sikert? Mit teszünk az elkészült tárgyakkal? Hogyan adunk pozitív visszajelzéseket egymásnak a munkákról, a hozzáállásról, az aktivitásról?
- Hogyan fordítjuk a szülők figyelmét a tevékenység folytatására? Tudjuk-e őket támogatni ebben?

Szempontok a felkészüléshez	Példa
A csoport neve	ÜNNEPSOROLÓ
Mi a konkrét cél?	Egy kétsoros fűszertartó polc elkészítése.
Milyen értéket szeretnénk képviselni a foglalkozáson, és ez hogyan befolyásolja a szülők szemléletét?	Esztétikum, igényesség, gyakorlatiasság, a lakáskultúra jelentősége, az otthon személyessége. Megérezheti a szülő, befolyást gyakorolhat környezetére, aktívan részt vehet annak alakításában. Átéli az elkészítéshez kapcsolódó örömet.
Hogyan juthat el az általunk képviselt szemlélet (indirekt módon) a szülőkön keresztül a gyerekekhez? Vagyis mi a távolabbi cél?	Távolabbi cél, hogy otthon kezdeményezzen a szülő a gyerekei számára közös tevékenységet. Legegyen ötlete arra, hogy mit tudnának együtt elkészíteni a gyerekeivel.
A várható létszámnak megfelelően mekkora és milyen anyagszükséglete van a foglalkozásnak?	10 főre szükséges: kb. 10 m 15 cm széles lécz, összesen 100 db bébiételes üveg, 100 db fűszercímke, matt lakk a polcok lekezeléséhez.
Milyen és mennyi eszközre van szükség?	10-12 db kis fűrész, kisméretű szög, kalapács, ecset.
Mi az anyagbeszerzés legpraktikusabb és leggazdaságosabb módja?	A helyi asztalos üzemből kérünk hulladékot. A lakot, ecseteket, szöget megvesszük. A bébiételes üvegeket a védőnő segítségével gyűjtjük össze, a címkéket etikett címkére magunk nyomtatjuk.
Ki lehet a segítségemre a szülők támogatásában a folyamat közben (akivel előre elkészítjük a tárgyat, így ő is tud segíteni a szülőeknek)?	A legaktívabb apa a csoportban, akit előre megkérlek, hogy segítsen majd a csoportban a többi szülőnek. Vele előre elkészítem és egyeztetem a folyamatot.
Milyen sablonokra, rajzokra van szükségem?	A polc összeszerelési rajzát fénymásoljuk 10 példányban.
Hogyan szemléltethetjük a legegyszerűbben a folyamatot?	Az elkészítés folyamatát kivetítjük a falra.
Melyik a tevékenység legnehezebb lépése? Hogyan segíthetjük ezen át a szülőket?	A polc darabjainak méretre vágása. Kartonból kivágott sablonokat adunk a méretre vágáshoz.
Hogyan ünnepeljük a sikert? Mit teszünk az elkészült tárgyakkal? Hogyan adunk pozitív visszajelzéseket egymásnak a munkákról, a hozzáállásról, aktivitásról stb.?	A foglalkozás végén kiállítás rendezünk a polcokból, és egyesével kap minden szülő visszajelzéseket a csoporttól. „Ahogy dolgoztál, abban azt tetszett nekem...”, „A polcot azért tetszik, mert...”
Hogyan fordítjuk a szülők figyelmét a tevékenység folytatására? Tudjuk-e támogatni őket ebben?	Amikor befejeztük a tevékenységet, és a szülők rendet csináltak, leülünk egy-egy mondat erejéig, és tartunk egy rövid „ötletbörzét” arról, hogy mit tudnának otthon elkészíteni a gyerekeikkel? Mit tanulnának ezzel a gyerekek?

A játészó, a mesélő–zenélő csoportokban vagy a filmklubban a tevékenység szintén adott, itt azonban nem kellékekkel készülünk, hanem játékokkal (nem csak megfogható játékokkal), zenével, mesével, filmmel. Így a felkészülés szempontjai is kicsit mások:

- Mi a konkrét célunk?
- Milyen értéket szeretnénk közvetíteni a foglalkozáson, és az hogyan befolyásolja a szülők szemléletét?
- Hogyan juthat el az általunk képviselt szemlélet (indirekt módon) a gyerekekhez a szülőkön keresztül? Vagyis mi a távolabbi cél?
- Hogyan szolgálja az általunk kiválasztott játéktípus, a film, a mese és a zene céljainkat?
- Milyen előkészületre van ehhez szükségem?
- Van-e szükségem segítségre a foglalkozás lebonyolításához? Ha igen, ki lenne számomra a legmegnyugtatóbb segítség?
- Kell-e papír alapon a szülők kezébe adnom valamit? Például a mese szövegét, szempontokat a filmhez stb. Mi a legfontosabb kérdés, amit szeretnék megvitatni a szülőkkel?
- Hogyan értelmezzük a filmet, a zenét, a mesét? Milyen technikát alkalmazunk a feldolgozásához?
- Hogyan fordítjuk a szülők figyelmét a tevékenység folytatására? Tudjuk-e őket támogatni ebben?

Az indirekt fejlesztő csoportokban a foglalkozások zárása nehezebben tervezhető. Ennek több oka van:

- a szülők eltérő idő alatt készülnek el;
- eltérő motiváltsággal, monotónia-tűréssel rendelkeznek;
- más elfoglaltságuk van stb.

Ettől függetlenül törekszünk arra, hogy egy visszajelző körrel zárjuk le a csoportmunkát. Ha ez nem sikerül egyszerre, akkor kérjünk visszajelzést a korábban távozóktól. A másik lehetőség, hogy a következő alkalom elején megkérdezzük:

- Hogyan gondol vissza az előző foglalkozásra?
- Mit élvezett benne a legjobban?
- Otthon volt-e folytatása?
- Van-e a szülőben bármiféle elhatározás? stb.

A CSOPORTVEZETŐ

Ed, az indián Irát, a fafaragót figyeli, amint levág egy égerágot, és furulyát farag belőle.

Ed: „Honnan tudod, honnan kell lefaragni?”

Ira: „Maga az ág mutatja meg. Látod, hogyan siklik a késem az ágon? Minden égerágban egy furulya rejtőzik. Az én dolgom annyi, hogy megtaláljam.”

(Részlet a Miért éppen Alaszka? c. filmsorozatból)

A csoportvezetés az egyik legszebb és leghálásabb feladat, amit a Biztos Kezdet Gyerekház munkatársaként felvállalhunk. Amikor beindul egy állandó csoport, büszkék lehetünk önmagunkra és kollégáinkra (amennyiben segítettek a szervezésben), hiszen ez visszajelzés a szülők részéről. Nagyon szívesen építettük a bizalmat a szülők és a Gyerekház között.

! Személyünk csoportvezetőként fontos lesz a szülők számára.

A CSOPORTVEZETŐ HOZZÁÁLLÁSÁT JELLEMZŐ ALAPELVEK

- Kerüljük a címkézést, a problémák, a betegségek megnevezését (agresszív, hiperaktív, szegény, sokproblémás, SNI-s, azaz sajátos nevelési igényű, és HHH-s, azaz halmozottan hátrányos helyzetű). Ne a problémákra, hanem az erősségekre helyezzük a hangsúlyt (pl. megvédi magát, energikus stb.). Minden csoporttag egészséges, fejleszthető oldalát emeljük ki. Amikor a szülő panasa alapján felmerülhetne a fejünkben egy címke a gyerekekkel kapcsolatban (szófogadatlan, akaratos stb.), először a kivételekre próbáljuk felhívni a figyelmet: Mikor nem mondja, nem csinálja, amiről a szülő panaszodik? Hol, kivel, ki előtt nem fordul elő? Ezekkel a kérdésekkel segítsük a szülőket, hogy ijedség helyett inkább lássák másképp a helyzetet, lássák be saját szerepüket a gyerek viselkedésének kiváltásában. Így lehetőséget kapnak annak megváltoztatására.
- Nem szükséges a problémák gyökerét keresni ahhoz, hogy segíthessünk.

Megkérdezhetjük a szülőktől: „Hallottam, hogy napok óta nem járnak a gyerekeid az iskolába, óvodába. Mi a baj? Történt valami, amiről tudnom kellene?”

Sokkal eredményesebb, ha a múltbéli sikereket használjuk a szülő segítségére. Arra ő is szívesebben emlékszik. A válaszok a sikerekben rejtőznek!

„Tavasszal is előfordult, hogy nem voltak a kicsik oviban. Akkor mi segített abban, hogy újra elvidd őket? Nagyon szerettek járni, úgy emlékszem.”

- Nem kell mindent tudnunk a problémákról.
- A szülők gyakran több időt töltenek velünk, többet beszélgetnek velünk, mint saját szüleikkel, vagy bárki mással.
- A szülőeknek és gyerekeiknek panaszuk van, nem tünetek.
- A szülők motiváltabbak, ha megfogalmazhatják saját céljaikat.

Szülő: „Érdekes, akkor nem verem meg, amikor nem idegesít fel az uram.”

Csoportvezető: „Nem veri a gyerekeit, amikor Önt sem bántja senki. Szeretné, ha nem rajtuk vezetné le az idegességét, de levezetni muszáj. Hogyan tudná még levezetni?” (A csoportot is megkérdezhetjük!)

- Ha csak egy ember változtat, beindul a „lavinaeffektus”.

„Mióta nem ütöttem meg a gyereket, többet alszik, és napközben sem sír annyit. Ma már két órát volt csend otthon.”

Ha csak egy szülő ezt mondja, az erősen hat a többire, és azok igyekezni fognak változtatni nevelési szokásaikon. Különösen, ha ezt mi is megerősítjük, kifejezve örömlünket.

- A komplex problémák nem feltétlenül igényelnek komplex megoldást.

A csoportjainkba járó szülők a legtöbb esetben sokproblémás családokban élnek. Ilyenkor az őket nyomasztó problémárengetegben megpróbálunk ösvényt vágni, és a legegyszerűbb megoldási lehetőségeket kezdjük el keresni.

„A kicsi hároméves, és még nem szobatiszta. Éjjel rengeteget sír, hosszan ébren van. Nappal is nyugtalan és nem eszik meg semmilyen főtt ételt” – panaszodik egy anya. Ebben az esetben egyszerűbbnek látszik a napközbeni nyugtalanság megoldását keresni. S ekkor azt kérdezzük az anyukától: „Idézzé fel a mai napot! Melyik napszakban volt legalább 20 percet nyugalomban a kicsi? Mi történt akkor körülötte? Ki volt jelen? Hol volt akkor éppen, és mivel foglalkozott?” Az anya figyelmét rányitjuk a lehetséges pozitív változásra. Amikor elérjük, hogy a gyerek nappal már nyugodt, többet fog pihenni, esetleg lesz türelme a meleg ételekhez, érdeklődni kezd az ízek iránt is.

- Ha a szülő jelenlegi állapotából indulunk ki, vagy alkalmazkodunk jelenlegi szemléletéhez, csökkenthetjük ellenállását és együttműködésre ösztönözzük.

Egy apa minden alkalommal felháborodottan érkezik a Gyerekházba. Egy ideig próbáljuk őt megérteni, de nem derül ki, mitől ilyen bosszús. Majd elhatározzuk, hogy innentől arra figyelünk, amikor nem bosszankodva, káromkodva érkezik. S ezt igyekszünk meg is jegyezni: „Örülök, hogy ma tudtunk beszélgetni, mert jókedvvel érkezett!”

- Amikor a szülő belátja, hogy módszere nem hatékony, lehetőségünk nyílik egy új ötlet kipróbálására, méghozzá úgy, hogy közben maga a szülő lehet saját sikerének előmozdítója.

Egy apa a következőket mondja: „Én az asszonyt is a sarokba térdeltetem, ha ordítanak a gyerekek. Ott akkor csend van, ne féljen!” Csoportvezető: „Amikor ellehetetlenül a helyzet, Ön az egyetlen, aki még rendet tud teremteni. Meddig hat ez a módszer?

Bejön hosszútávon is? Hogy alakul ettől az Önök kapcsolata?”

Szülő: „Ó, tíz percig sem! Ja, és veszekszünk állandóan.”

Csoportvezető: „Akkor mit szólna, ha kipróbálnánk valami mást? Mondjuk, képzelje azt minden délután, amikor hazaindul, hogy otthon békésen játszanak a gyerekei, Ön is bekapcsolódik a játékba, és nagy nevetésekkel zárják az estét.”

- A kulcsszó a motiváció, amit úgy érhetünk el, hogy a szülő mellé állunk a problémával szemben.

Csoportvezető: „A feleségétől tudom, hogy már három napja dolgozik, és most pénzt is adott élelemre. Mi változik ilyenkor a kapcsolatukban?”

Szülő: „Ilyenkor boldog, felnéz rám. A gyerekek többet ehetnek, az nekem is csak jó érzés.”

Csoportvezető: „Szóval mindenki hálás Önnek, és Ön is büszke magára. Így két hét múlva talán vehetnek egy-egy cipőt a kiskücsknek. Mit gondol menni fog?”

Szülő: „Megpróbálok.”

- Ha együttműködünk, nincs ellenállás. Amikor gyereke nevelést érintő értékekről van szó, sok szülő ellenáll a változtatásnak.

Ha azt mondjuk például a lefektetés kapcsán: legyen következetes, kiszámítható kétéves gyerekével, még akkor is, ha a gyerek egy kicsit sír, ő azt válaszolja: „Jaj, azt nem bírom! Olyankor inkább azt mondom: »Akkor azt csinálsz, amit akarsz!«”

Csoportvezető: „Ez egy nagyon jó mondat! Kiegészítené esetleg még pár szóval? »Azt csinálsz, amit akarsz, vagyis mondd meg, mikor fekszel le! A mese után, vagy amikor leoltjuk a vilányt? Melyiket választod? Te döntöd el!«”

- Ha valami beválik, nem változtatunk, ha nem, mással próbálkozunk. Amikor a csoportban beválnak szokásaink, vagy azt érezzük, hogy ezzel a munkaformával, ezekkel az eszközökkel aktivizáljuk a szülőket, akkor nem keresünk kényszeresen újabb technikát, gyakorlatot, egészen odáig, amíg ez nem változik. Amikor azonban feltűnik például, hogy nagyon sok idő megy el a csoport bemelegítésére, akkor újabb és újabb ötletekkel, gyakorlatokkal próbálkozunk, figyelve a legkisebb pozitív változást is.

- Csökken a frusztráció, ha arra összpontosítunk, ami lehetséges és ami megváltoztatható. Amikor problémahelyzetet kezelünk a szülőkkal, és megkérdezzük őket, mi a lehetséges megoldás, gyakran nem tudnak ilyet mondani. Ilyenkor egy félbehajtott lap egyik oldalára írjuk a problémát, a másik oldalára a szülő ötleteit, kiegészítve a mi javaslatainkkal. Majd megkérjük, szakítsa le a probléma oldalt, dobja is ki, és vigye magával a megoldási oldalt. Összpontosítson az ötletekre!

- Haladjunk lassan, és koncentráljunk a sikerhez vezető feladatokra.

A tartós változás időbe telik, bár a megoldásközpontú szemlélet alkalmazásával időnként meglepő gyorsasággal bekövetkezik. Mégis, minden próbálkozást legfeljebb egy hétig kérünk a szülőktől, mert célunk, hogy megéljék a sikerélményt. Ez megnyitja az utat a nagyobb sikerek felé.

- Ha másként tekintünk a problémára, könnyebben megoldódhat. A csoportvezető egyik lehetősége, hogy segíti a szülőt a probléma átnevezésében, új keretbe helyezésében vagy átcímkésítésében. Például így:

Csoportvezető: „Tehát ma már úgy látja, hogy a gyerekek csak akkor hisztiznek a boltban, ha Ön vásárol velük. Akkor most hogy nevezné meg a problémát?”

Szülő: „Elkényeztetettek.”

Csoportvezető: „Rendben. Ha így gondol rá, csak egy hétig, hogyan bánna velük?”

Szülő: „Előre megmondanám, hogy akkor jöhetnek be a boltba, ha elfogadják, hogy csak egy édességet kapnak.”

A CSOPORTVEZETŐ TULAJDONSÁGAI

- **Felelősségteljes.**

Rendelkezésére áll a csoport számára a megbeszélte időben, ellenkező esetben mindenkit értesít a változásról. Biztosítja a csoportműködéshez szükséges biztonságos helyet. Előkészíti a csoportban zajló munkát. Érzékenyen reagál a csoporttagokra. A figyelme mindenkinek egyenlő mértékben jár. A csoportban felmerülő, de ott meg nem oldható problémákat elindult folyamatként kezeli, egyenleti és végig figyelemmel kíséri a probléma megoldásának útját (szakemberhez, élelemhez, ruhához segíti a szülőket).

- **Érzékeny.**

A jó csoportvezető

- empatikus;
- toleráns;
- hiteles;
- elfogadó;
- intuitív.

A fenti szemlélethez érvényesüléséhez szükség van a csoportvezető érzékenységre, ami megnyilvánul figyelmének mélységében, a visszajelzéseinek korrektségében és minőségében. Nem minősít, sokkal inkább meghallgat, megért, pozitív visszajelzéseket ad, és a jövő felé mutató megoldásokat keresésére ösztönzi a szülőt. Érzékenysége megnyilvánul abban is, hogy jó érzéssel közelít az egyénekhez. Mindenkinek annyit ad, amennyit az képes elfogadni, s minden szülőtől csak annyit kér, amennyire az képes.

- **Képes jól irányítani a feladatokat, gyakorlatokat.**

A csoportvezetői szerep sikerességének egyik kulcsa a gyakorlatok, játékok, feladatok során adott utasítások, instrukciók minősége. Vagyis lényeges, hogy

- pontosan nevezzük meg a gyakorlat célját (amikor az szükséges);
- konkrétan adjunk ki személyekre/csoportokra szabott feladatot;
- mindezt többféleképpen mondjuk el (nem pedig még egyszer ugyanazokkal a szavakkal), ha úgy érezzük, még nem mindenki számára érthető;
- adjunk megerősítő visszajelzéseket (pl. jól haladtok, pontosan erre gondoltam, tökéletesen megértettétek stb.);
- a feladat végrehajtása közben legyünk érdeemben jelen a csoportban, vagyis menet közben is érzékeljük és jelezzük a félreértéseket;
- a feladatmegnevezés során ne használjunk idegen szavakat.

- **Képes építő visszajelzéseket adni.**

A csoportvezető (mint a jó szülő is) mindig visszajelez. Ez egy csoportfoglalkozás alatt több helyzetben fordul elő:

- Az instrukció után ellenőrzi, hogy a csoporttagok jól értették-e a feladatot.
- A szülők minden megnyilvánulására reagál, visszakérdez, hogy jól értette-e, amit a szülő mond.
- Amikor a szülő egy problémájáról beszél a csoportban, értő figyelemmel segíti, hogy az megtalálja saját megoldását.
- Minden lehetséges alkalommal pozitív visszajelzést ad a szülőknél. Ezt egyes szám első személyben megfogalmazva teszi, nem minősít. Például az „ügyes” helyett a következő mondhatja: „Örültem annak, hogy ma már rutinszerűen ment a pelenkázás.” Visszajelzései őszinték.

- **Mintát nyújt.**

A csoportvezető viselkedésmintáival tanít a leghatékonyabban. Amennyiben viselkedése összhangban van hangoztatott nézeteivel, erősen hitelesíti azokat, és ezzel követhető mintaként szolgál a szülők számára. Például nem csak a szülőket akarja arra „nevelni”, hogy bizonyos korlátokat képviseljenek gyerekeikkel szemben, hanem ezt teszi csoportvezetőként is: tartja az időkereteket, és betartatja a csoportszabályokat.

- **Bátorító, megerősítő.**

A pozitív visszajelzésekkel a szülők én-képét fejlesztjük, miközben követhető mintát nyújtunk ahhoz, hogyan tegyék ugyanezt gyerekeikkel. A szülők megerősítése nyilvánvaló elvárásnak látszik, csoportvezetőként mégsem könnyű feladat. Nem könnyű, mivel mi magunk is egy elbíráláson alapuló oktatási rendszerben tanultunk, és sok esetben szüleink is úgy gondolták, hogy „nem kell dicsérni a gyereket, mert még elbízta magát”. Így aztán nem sok dicséret van a tarsolyunkban. Ez nem túl jó alap ahhoz, hogy osztogassuk azt, amiből nekünk is kevés van.

! Szükséges megtanulnunk és tudatosítanunk, hogyan és mikor kell dicsérnünk.

A megoldásközpontú szemlélet segítséget nyújt abban is, hogy mérhetővé tegyük a rövid időintervallumokra szabott sikerélményeket. A szülőknél ezek a sikerei lesznek a bátorítás és a megerősítés alapjai. Minden új szokás, viselkedés kialakulása többszöri elbizonytalanodással járhat. Gyakran látjuk a változni kívánó családoknál is, hogy „visszaesnek”, vagyis átmenetileg közel kerülnek a kezdeti, kedvezőtlenebb működési szinthez. Ilyenkor van nagyon erős hatása az érzékenységet igénylő, se nem túldicsérő, se nem bagatellizáló megerősítéseknek.

A CSOPORTOKBAN GYAKRAN ELŐFORDULÓ NEHÉZ HELYZETEK KEZELÉSE

A legnagyobb biztonságot nyújtó légkörben is előfordulnak a csoportokban olyan helyzetek, amelyektől csoportvezetőként tartunk. Ezek a csoportműködés természetes és nem rendellenes velejárói. Ezek a jelenségek rajzolják ki a csoport dinamikáját, sajátosságait, aminek alakításában szerepet játszanak a résztvevők elbeszélései és jellemvonásai, valamint viselkedésük.

! Bízunk a csoportban, annak önszorgató erejében!

MIT TEHETÜNK, HA VALAKI SÍRVA FAKAD A CSOPORTBAN?

A sírás fontos feszültség-levezető „eszköz”, szelep, a mérgek („mérgek”) távozási lehetősége a testünkből. Ugyanakkor érzelmileg nem könnyű állapot, sokak számára különösen mások előtt zavaró. Ilyenkor érzelmek szakadnak fel, problémák tudatosulnak, „kijönnek” a feszültségek.

A csoportban szabályként alkalmazzuk a „passzolás” jogát, éppen azért, mert nem tudhatjuk, ki milyen mentális állapotban érkezik. „Mindenki vigyázzon magára!” – szoktuk mondani. A legártalmatlanabb gyakorlat is kibillenthet azonban valakit egyébként is labilis lelkiállapotából. Így a felelősséget mindenkinek meghagyjuk abban, hogy melyik feladatnak teszi ki magát, és melyiket utasítja vissza.

Mit tehetünk abban az esetben, ha valamelyik csoporttag sírva fakad foglalkozás közben?

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Ha megzavarja, félbeszakítja a gyakorlatot, akkor szünetet kérünk a csoporttól, és megkérdezzük a szülőt, segíthetünk-e az-zal, hogy négy szemközt meghallgatjuk.
- Ha a gyakorlatot a csoport végig tudja csinálni, a síró csoport-tag pedig kimegy, akkor a gyakorlat végén, vagy a szünetben utána megyünk és megkérdezzük, tudja-e folytatni a foglalko-zást. Ha úgy dönt, hogy nem, segíthetünk kivinni a táskáját, és elengedjük. Előtte azonban megkérdezzük, mit mondhatunk a csoportnak, miért ment el. A csoportot nem hagyhatjuk bizony-talanságban. Ha az elmenni készülő szülővel foglalkoznak, nem tudnak együtt maradni, széteshet a foglalkozás.
- Ha a szülő a gyakorlat végén magától visszajön a szobába, meg-kérdezzük, szeretne-e beszélni arról, mi történt, vagy folytassuk egyszerűen a munkát. A döntése szerint haladunk tovább.
- Ha gyakorlat közben sírva, táskával, kabáttal rohan el valaki (ez nagyon ritka), akkor nem tehetünk mást, mint félbeszakítjuk a foglalkozást, és megbeszéljük a csoporttal, ki hogyan élte meg ezt a helyzetet. Mit érez? Mit gondol a szituációról? Ha valaki is-meri közelebbről az illetőt, kialakíthatunk egy tervet arról, hogy megkeresi-e másnap.
- Minden esetben figyelembe vesszük, hogy vannak emberek, akik problémahelyzetben nem tűrik, hogy a középpontba kerüljenek. Inkább eltűnni szeretnének a többiek között. Vannak azonban olyanok is, akik éppen ellenkezőleg, nagyon is jó néven veszi, ha a csoport figyelmének gyújtópontjába kerülhetnek, és haszno-sítani is tudják az így kapott energiát, segítő megjegyzéseket.

EGY CSOPORTTAG A TÖBBIEKNÉL SOKKAL TÖBB FIGYELMET IGÉNYEL

Ezt abból látjuk például, hogy sokat beszél, mindig kérdez, kö-tözködik, ellentmond. A csoportvezető egyik fontos dolga az időkeretek betartása. Ez azt is jelenti, hogy minden csoport-tagnak biztosítja a megfelelő időintervallumot, amennyi-ben beszélni szeretne. Amikor valaki túl sok figyelmet igényel, szembesíthetjük például a következőkkel:

„István! Tetszik nekem az aktivitásod, de azt hiszem, még há-rman szeretné elmondani a véleményüket. Nagyon kíváncsi vagyok rá, mit gondolnak!”

„Értem, amit kérdezel, de ez most úgy érzem, más irányba vin-ne el bennünket, mint amit én elterveztem. Mit szólnál, ha a foglalkozás végén beszélénk erről?”

EGY VAGY TÖBB CSOPORTTAG ELLENÁLL

A csoporttagok között általában vannak passzív és aktív el-lenállók. A *passzív ellenállók* nem vesznek részt a munkában, kimaradnak a gyakorlatokból, nem adnak visszajelzéseket. Ez nem jelenti azt, hogy belül nem aktívak, vagyis belső munka nem történik bennük, de nem engedik, hogy ebbe a csoport belelásson. Amennyiben ez zavarja a csoportot vagy a veze-tőt, érdemes négy szemközt meghallgatni az illetőt.

Az *aktív ellenálló* hitetlenkedik („Ezt nem lehet megcsinálni! Ez úgysem működik nálunk!”), hibát keres, beleköt mások gon-dolataiba, véleményébe („Ezt nem hiszem el, hogy te nem így csinálod”). Az ellenállás megjelenése a csoportokban változó mértékű, de nagyrészt múlik a csoport összetételén, a bizton-ság megteremtésén.

A csoportvezetőnek minden esetben reagálnia kell az ellenállásra. Nem érdemes hagyni, hogy a résztvevőkben gyűljön a feszültség.

NEVETGÉLÉS A CSOPORTBAN

A nevetgélés gyakran a feszültség megjelenési formája. Amíg ez jelen van, arra következtethetünk, hogy még nincs bizton-ságban a csoport. Ilyenkor érdemes beiktatni néhány kapcso-laterősítő vagy ráhangolódást segítő gyakorlatot.

Ha a nevetgélés egy csoporttagra irányul, úgy érezhe-ti, hogy kinevetik őt, akkor mintegy mintát nyújtva másként, felnött módon reagálhatunk a kinevetett fél mondanivalójára, ahogy ez a következő példában is láthatjuk:

Irénke: „Én néha két-három napig nem kaptam enni, amikor volt éppen kistestvérem, anyám megszoptatott. Pedig már hatéves voltam.”

Kati, Juli: (összenevetnek)

Csoportvezető: „Milyen nehéz lehetett ez a helyzet mindenki-nek! De a mamád nagyon frappánsan próbálta megoldani a helyzetet, még ha ettől hatévesen nem is lehet jóllakni.”

Amennyiben a nevetgélés gyakori, akkor muszáj ezzel kon-frontálni a csoportot vagy az egyes csoporttagokat. Ilyenkor például a következőt mondhatjuk:

„Amikor valakinek a véleményét hallgatjuk, és ti nevetni kezd-tek, nem tudok tovább az illetőre figyelni. Úgy érzem, elveszt-jük azt a biztonságot, ami ahhoz kell, hogy itt el merjük mon-dani a véleményünket.”

CSOPORTTAGOK HAJBAKAPNAK

Az állandó, összeszokott csoportokban olyan mértékű elfoga-dás alakul ki, hogy ez a helyzet szinte elképzelhetetlen. A csak egy-egy alkalommal találkozó szülők esetében azonban elő-fordulhat, hogy nem számítanak arra, hogy a csoportban ta-lálkozhatnak „nem kedvelt” ismerősökkel.

Amennyiben ennek a feszültségét érzékeljük a foglalkozás elején, megkérdezzük a csoport előtt a feleket arról, hogy a többiek kedvéért félre tudják-e tenni feszültségeiket. Ha ez nem megy, javasoljuk, hogy egy másik alkalommal ülünk le azt hármasan megbeszélni. Így a következő alkalommal már nem kell ezzel foglalkozni.

Azokban a helyzetekben, amikor hangos szópárbaj alakul ki két szülő között, a csoportvezető a segítő harmadik szerepé-ben próbálja megérteni a felek igényeit, majd segít visszaállí-tani a nyugalmat. Például ilyen módon:

Kati: „A kutyámat se bíznam rád, nem hogy a gyerekemet!”

Krisztina: „Te beszélsz? Akit a kocsmból szednek össze a gyerekei?”

Csoportvezető: „Ha jól értem, egyikőtök sem tudja elfogad-ni azt, ahogyan a másik anyja a gyerekeinek. Szeretném, ha előbb Kati mondaná el, mi a baj Krisztinával. Addig Krisztina hallgat. Utána cserélünk. Be tudjuk tartani ezt a szabályt?”

A csoport közben mintát kap a konfliktuskezelésre.

Bármilyen nehéz helyzet áll is elő a csoportban, megfele-lő érzékenységgel tegyük azt nyílttá! Adott esetben csak azt az egy embert szólítsuk meg négy szemközt, akit a legközvet-lenebbül érint, máskor akár az egész csoportot bevonhatjuk a helyzet kezelésébe. Bízhatunk a csoport öngyógyító erejében.

SZAKMAI ÖNÉRTÉKELÉS CSOPORTVEZETŐKÉNT

A legnagyobb motiváló erő munkánk során, ha abban megélhetjük saját fejlődésünket. A szakmai fejlődés érdekében egyrészt tudatosí-tanunk kell, mire van lehetőség a tanulás világában, másrészt át kell gondolnunk, milyen aktuális gyakorlati ismeretekkel rendelkezünk.

Ha képzelőerőnkkel magunk elé tudjuk idézni azt, amit el sze-retnénk érní, akkor a fejlődés az adott cél irányában csaknem ter-mészetesen megy végbe. Ilyen szemlélettel saját szakmai fejlő-désünk folyamata hat lépésre tagolódik. Az egész eljárás két alapelven nyugszik, s a legtöbb tanár vagy csoportvezető eseté-ben mindkettő igaz.

- Nem akarunk csoportvezetőként egy helyben toporogni, és nem kell meggyőzni bennünket, hogy a fejlődés jót tesz nekünk.
- Saját igényeinket jól és bölcsen meg tudjuk ítélni, így nem kell azokat másoknak megszabnia számunkra. Szakemberként a legjobbat akarjuk a csoportjainkba járó szülőknek és gyereke-iknek, önmagunknak, és a Biztos Kezdet programnak.

Szakmai fejlődésünk tervezésének lépései a következők:

- **Első lépés:** Alakítsuk ki saját elgondolásunkat a csoport-vezetői készségeink fejlődéséről, és ne vegyük át valaki más nézeteit arról, mit is kellene tennünk. Nézzünk körül, milyen lehetőségeink vannak. Ne cövekeljünk le túl korán egy bizonyos lehetőség mellett.

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Olvassunk kapcsolati készségekkel, gyereknevelési, csoportve-zetési, vezetői ismeretekkel foglalkozó írásokat.
- Vegyünk részt érdekes gyakorlati és elméleti kérdésekkel foglal-kozó tréningeken, képzéseken.
- Keresgessünk az interneten eredeti ötleteket, kutatási eredmé-nyeket.
- Beszélgessünk mentorunkkal vagy olyan szakemberekkel, aki-ket el tudunk fogadni, tudunk tisztelni.
- Kérjük meg kollégáinkat, hogy beszéljenek saját törekvéseikről, legmerészebb ötleteikről is.
- Vegyünk részt szakmai teamekben, munkacsoportokban.
- Kérjük meg egy olyan ismerős Biztos Kezdet programban dol-gozót, tréner, csoportvezetőt, aki megalapozott ismeretekkel rendelkezik, hogy figyelje meg, miként vezetjük a csoportot, és jelezze az általa érzékelt erős oldalakat, valamint a fejleszten-dő területeket.
- Merítsünk ötleteket a szakmai megbeszélések közben felvetett témákból, hozzászólásokból, a viták háttérében álló tényezőkből.
- Hagyjuk, hogy a szerepünkről, feladatkörünkről kialakult eddigi fogalmi kereteink fellazuljanak; figyeljünk arra, milyen érzésekkel viseltetünk az egyes lehetőségek iránt, majd kezdjünk magunk-ban várakozást kialakítani személyes lehetőségeinkkel kapcso-latban. A választás során az elsődleges szempont mindig ez le-gyen: Mire van szükségük a szülőknek és gyerekeiknek? Mi válna hasznukra? Mire van szükségem az ő érdekükben?

- **Második lépés:** Mit szeretnénk elérni? Mi a célunk? Miután tájékozódtunk lehetőségeinkről, hasznos lehet be-szélni mentorunkkal vagy egy gyakorlott kollégával, barát-tal. Az ő szerepe az, hogy segítsen tisztázni törekvéseinket. Ebben a szakaszban a célra, és ne az útra összpontosítsunk: figyelmünk arra irányuljon, hogy hová tartunk, még ne arra, hogy miként jutunk oda.

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Tegyük megfoghatóvá célunkat.
- Kérdezzük meg magunktól: Mit teszek majd másként, amikor megvalósult a célom?
- Mit mondok majd a szülőknek bizonyos helyzetekben?

Miután a stratégiánkat meghatároztuk, rendeljünk hozzá határidőket!

► **Ötödik lépés:** Hogyan írunk magunk számára fejlődési tervet? A stratégiai lépések egy részét mi magunk is megvalósíthatjuk. Egy másik részüknél támogatásra lehet szükségünk: ez lehet pénzübeli (könyv, tanfolyam részvételi díja, anyagokra fordítható összegek), időt igénylő (megfigyelés, visszajelzés, megbeszélés, látogatás, tervezés) vagy személyi (konzulens, megfelelő kolléga, tanácsadó, mentor). Ezeket a forrásokat rendszeres esetben a munkáltató intézmény biztosítja.

➤ **Hatodik lépés:** Honnan tudjuk meg, hogy elértük a célunkat?

➤ **Hatodik lépés:** Honnan tudjuk meg, hogy elértük a célunkat?

GYAKORLATI TANÁCSOK

- Írjunk rövid beszámolót mentorunknak a haladásról.
- Tartsunk bemutatót más Gyerekházak munkatársainak, vagy csak a mentor jelenlétében a szülőknek.
- Készítsünk hang- vagy videofelvételt.
- Töltessünk ki kérdőívet a szülőkkel, vagy kérdezzük meg őket diktafonnal, kamerával a kezünkben.
- Kérjük meg mentorunkat, hogy beszélgessen a szülőkkel.
- Tartsunk mentorunkkal havonta munkaértekezletet.

CÉL Ilyen leszek/ezt fogom másképp tenni: Saját elhatározásom: A Biztos Kezdet Gyerekház célja:	STRATÉGIÁK Ennek érdekében a következőket valósítom meg-ig:
NYOMONKÖVETÉS Abból tudom meg (a Biztos Kezdet Gyerekház munkatársai / a mentorom abból tudják meg), hogy elértem a célt, hogy...	TÁMOGATÁS Ehhez a következő pénzüsszegre, időre, emberekre van szükségem:

Lássunk neki!

Sokat segíthet, ha használjuk a sablont,
követjük a megadott sorrendet.

A szülők megerősítésének formái 89

Szakirodalom

Az elérhető szakemberek, szervezetek és intézmények teljes listája megtekinthető a Biztos Kezdet Program honlapján, ahol azokat folyamatosan frissítjük:

www.biztoskezdet.hu

Andelson, E. – Fraiberg, S.: Elhagyott anya, elhagyott gyermek. L. Szilvási L. (szerk.): *Gyermek–család–társadalom*. ELTE Szociológiai Intézet Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 1996, 151–177. o.

Baleset-megelőzési Munkacsoport (letölthető konferencia-anyagok): <http://balesetmegeloz.atw.hu/konf.html>, megnyitva 2009. július 21.

Bányai E.: *Intenzív családtámogató és családmegtartó szolgáltatások*. PhD dolgozat, kézirat, 2006.

Barnes, G. G.: A nem véletlen sérülések. Lásd Szilvási L. (szerk.): *Gyermek–család–társadalom*. ELTE Szociológiai Intézet Szociális Munka- és Szociálpolitika Tanszék, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest 1996, 131–150. o.

Bényi M.: A gyermekbalesetek szociális háttere: forrázás, égési sérülések, leesés, kerékpáros balesetek, kutyaharapások és mérgezések. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 6. 2005. 11–16. o.

Berg, I. K.: *Konzultáció sokproblémás családokkal*, Animula, Budapest 1995.

Bordács M. – Lázár P.: *Kedveskönyv: módszerek, gyakorlatok a Kedvesház-pedagógia tapasztalatai alapján roma és/vagy hátrányos helyzetű gyerekeket nevelő pedagógusok számára*. Dinasztia Tankönyvkiadó, Budapest 2002.

Faber, A. – Mazlish, E.: *Beszélj úgy, hogy érdekelje; hallgasd úgy, hogy elmesélje!* Reneszánsz Könyvkiadó, Budapest 2006.

Ginnis, P.: *Tanítási és tanulási receptkönyv. Az izgalmas és élvezetes tanulás eszközei*. Alexandra, Pécs 1989.

Gordon, Th. *P.E.T. A gyereknevelés aranykönyve*. Gordon Könyvek, Assertiv Kiadó, Budapest 2008.

Gordon, Th.: *Emberi kapcsolatok*. Gordon Könyvek, Assertiv Kiadó, Budapest 2001.

Gordon, Th.: *Tanítsd gyermeked önfegyelemre! „Kézi vezérlés” helyett otthon és az iskolában*. Studium Effektive, Budapest 1994.

Herczog M.: *Gyermekebántalmazás*. CompLex Kiadó., Budapest 2007.

Katz K.: Aki szegény, az a legszegényebb. *„Család, Gyermek, Ifjúság*, 1993/6. sz.

Kiss K.: *Gyermekbalesetek megelőzése*. SpringMed, Budaörs 2009.

Klein S.: *Vezetés- és szervezetpszichológia*. Edge 2000 Kft., Budapest 2002.

Metcalf, L.: *Megoldásközpontú tanítás*. Alexandra, Pécs 2007

Minuchin, P. – Colapinto, J. – Minuchin, S.: *Krízisről krízisre*. Animula, Budapest 2002.

Roeders, P. – Gefferth, E.: *A hatékony tanulás titka. A hatékony tanítás és tanulás dinamikája*. Trefort, Budapest 2007.

Rosenberg, B. M.: *A szavak ablakok vagy falak – erőszakmentes kommunikáció*. Agykontroll Kft., Budapest 2001.

Rudas J. (szerk.): *Önismereti csoportok*. Animula, Budapest 2000.

Rudas J.: *Delfi örökösei. Önismereti csoportok: elmélet, módszer, gyakorlatok*. Gondolat, Budapest 1990.

Satir, V.: *A család együttélésének művészete*. Coincidencia, Budapest 1999.

Szilvási L.: *Szociális munka gyermekes családokkal*. PhD dolgozat, kézirat, 2007.

Szuha P.: *Amit a cigányokról tudni kell – A cigányok etnográfija*. RomaPage, <http://www.romapage.hu/tudomany/hircentrum/article/7840/74/>, megnyitva 2009. július 11.

Van den Eerenbeemt, E. M. – van Heusden, A.: *A változó egyensúly. Böszörményi-Nagy Iván egyéni és családterápiás módszere*. Coincidencia, Budapest 2001.

Vogelvang, B.: A kommunikáció és az együttműködés fejlesztése sokproblémás családokban. Lásd:

Családtámogató programok Nyugat-Európában. a Magyar Videotréníng Egyesület kiadványai, 3. füzet, Budapest 2003.

ANGOL NYELVŰ IRODALOM:

Blythe, S. G.: *What Babies and Children Really Need?* Hawthorn Press, Gloucestershire 2008.

Booth, T. – Booth, W.: Parenting with learning difficulties: Lessons for practitioners. *British Journal of Social Work*, 23, 1993, 459–480. o.

Bowring-Carr, Ch. – WestBurnham, J.: *Effective Learning in Schools: How to Integrate Learning and Leadership for a Successful School?* Financial Times/Prentice Hall Books, 1966.

Bronfenbrenner, U.: *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press, Cambridge 1979.

Ekwall, E. E. – Shanker, J. L.: *Diagnosis and Remediation of the Disabled Reader*. Allyn & Bacon, Boston (Massachusetts) 1988.

Emerging Literacy-Linking Social Competence to Learning. Training Guides for the Head Start Learning Community, U.S. Dept of Health and Human Services, megnyitva 2009. július 11.

Father Involvement-Building Strong Programs for Strong Families: Head Start Bulletin. U.S. Dept of Health and Human Services, 2004. http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Family%20and%20Community%20Partnerships/New%20Parental%20Involvement/Fatherhood/famcom_bul_00112_081505.html, megnyitva 2009. július 11.

Fonagy, P. – Steele, H. – Higgitt, A. – Target, M.: The theory and practice of resilience, „Journal of Child Psychology and Psychiatry”, 35, 2, 1994, 231–257. o.

Fulmer, R. H.: Lower-Income and Professional Families: A Comparison of Structure and Life Cycle Process. L. Carter, B. – McGoldrick, M. (szerk.): *The Changing Family Life Cycle*. Allyn & Bacon, New York–London 1989.

Hartman, A. – Liard, J.: *Family-Centered Social Work Practice*. The Free Press, New York 1983.

Hines, P. M.: The Family Life Cycle of Poor Black Families. L. Carter, B. McGoldrick, M. (szerk.): *The Changing Family Life Cycle*. Allyn & Bacon, New York– London 1989.

Hohman, M. – Weikart, D. P.: *Educating Young Children*. High/Scope Research Educational Research Foundation, Ypsilanti (Michigan) 1985.

Linguistic Diversity and Early Literacy: Serving Culturally Diverse Families is Early Head Start: *Technical Assistance Paper*, 5, Early Head Start National Resource Center, 2001. <http://www.ehsnrc.org/PDFfiles/TA5.pdf>, megnyitva 2009. július 11.

Masten, A. S.– Coatsworth, J. D.: The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons from Research on Successful Children. *American Psychologist*, 53/2. köt., 1998, 205–220. o.

Minuchin, S. – Montalvo, B. – Guerney, B. G. – Rosman, B. L. – Schumer, F. : *Families of the Slums*. Basic Book, London–New York 1967.

Post, J. – Hohmann, M.: *Tender Care and Early Learning*. High/Scope Press 2000.

Shonkoff, J. P. – Phillips D.: *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*. National Academy Press, Washington D.C. 2004.

Solomon, B. B.: *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*. Columbia University Press, New York 1976.

Utting, W.: *People Like Us: The Report on the Review of Safeguards for Children Living Away from Home*. The Stationery Office, London 1997.

Kiadja a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest 2009
1134 Budapest, Tüzér u. 33–35.
www.szmi.hu

Felelős kiadó: dr. Simonyi Ágnes főigazgató

Arculat, tördelés, nyomás: Factory Creative Studio Kft.
Cím: 6723 Szeged, József Attila sugárút 55.
Felelős vezető: Fábián Zsolt

ISBN 978-963-7366-20-8
ISBN 978-963-7366-22-2